

Міжнародні наукові інтернет-конференції
юридичного та історичного спрямування

АКТУАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

ISSN 2617-2364

Випуск 55

*МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ*

www.lex-line.com.ua

8-9 листопада
2023 р.

 AKADEMIA NAUK STOSOWANYCH
WYŻSZA SZKOŁA ZARZĄDZANIA I ADMINISTRACJI
W OPOLU

Україна, Тернопіль – Польща, Ополе 2023

Актуальні дослідження правової та історичної науки. Випуск 55: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна, м. Ополе, Польща, 8 – 9 листопада 2023 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2023. 131 с. ISSN 2617-2364.

У виданні вміщено наукові публікації Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Випуск 55) з юридичних та історичних питань, яка відбулася 8-9 листопада 2023 р. за сприянням Громадської організації “Наукова спільнота” (Україна) та Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu (Польща).

Матеріали коференції також оприлюднено на сайті конференції:
www.lex-line.com.ua

Оргкомітет ГО Наукова спільнота:

Яремко Оксана Михайлівна, кандидат юридичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Станько Ірина Ярославівна, кандидат юридичних наук, адвокат;

Назарчук Оксана Михайлівна, доктор філософії (Ph.D.), ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;

Гомотюк Оксана Євгенівна, доктор історичних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Біловус Леся Іванівна, доктор історичних наук, кандидат філологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Ребуха Лілія Зіновіївна, доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет;

Недошитко Ірина Романівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Стефанишин Олена Василівна, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Ухач Василь Зіновійович, кандидат історичних наук, доцент, Західноукраїнський національний університет;

Русенко Святослав Ярославович, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

Адреса оргкомітету:
46005, м. Тернопіль, а/с 797
тел. +380979074970
E-mail: lex-line@ukr.net

Тексти опубліковано у авторській редакції. Відповідальність за достовірність наданої інформації несуть автори, їхні наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищено. У разі будь-якого використання опублікованих матеріалів посилання на джерело є обов'язковим.

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ

Бардіна Катерина Юріївна

студентка 5 курсу Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Полховська Інна Костянтинівна

кандидат юридичних наук, доцент кафедри

конституційного, адміністративного, екологічного

та трудового права Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3703

Загальноприйняті демократичні принципи проголошують, що кожен громадянин повинен мати правову можливість захищати свої конституційні права і свободи. Одним з ключових способів здійснення цього права у демократичних державах визнається конституційна скарга – правовий засіб, що дозволяє громадянам заявити про порушення їхніх прав та отримати належний захист у суді.

Інститут конституційної скарги широко застосовується в багатьох сучасних демократіях як один з найефективніших варіантів захисту прав і свобод, однак питання щодо функціонального призначення конституційної скарги, а також її місця у механізмі захисту прав та свобод особи досі залишаються не повністю розкритими. Це, а також висока практична значущість зазначеної проблематики, зумовлюють актуальність детального дослідження інституту конституційної скарги.

Як відомо, запровадження інституту конституційної скарги в національну правову систему відбулося в межах проведеної у 2016 році конституційної реформи правосуддя, що, безумовно, стало позитивним

результатом сприйняття вітчизняною правовою системою стандартів європейського конституціоналізму. Відповідно до ст. 55 Закону України «Про Конституційний Суд України» конституційна скарга – це подане до Суду письмове клопотання щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) закону України (його окремих положень), що застосований в остаточному судовому рішенні у справі суб'єкта права на конституційну скаргу [2]. В свою чергу, це може істотно стимулювати утвердження у нашій державі значимості конституційних прав і свобод людини і громадянина та принципу верховенства права. Дискусії ж щодо запровадження в Україні зазначеного інституту, як важливого засобу вдосконалення конституційно-правового регулювання, забезпечення належного доступу особи до конституційного правосуддя розпочалися ще з моменту утворення Конституційного Суду України (далі – КСУ), ставши предметом ґрунтовних досліджень.

Конституційна скарга, вважає О. В. Щербанюк, через реформу судової влади 2016 року стала базовим елементом правового життя, підтвердженням пріоритету прав і свобод людини перед будь-яким законом, який їх обмежує, і має примусити владу до самообмеження та врахування конституційних цінностей [7].

Наразі, недостатньо уваги приділено з'ясуванню напрямів впливу цього інституту на суспільні відносини в Україні, а також визначення його конкретного місця в системі юридичних гарантій прав та свобод особи. До того ж, існує проблематика його функціонування з огляду на необхідність вдосконалення правового регулювання, а також пошуку оптимальної національної моделі, яка б забезпечувала реалізацію ключової функції цього феномену – ефективного захисту основних прав та свобод особи засобами конституційного правосуддя.

На сьогодні діє так звана неповна модель нормативної конституційної скарги, а вона не завжди характеризується як ефективний національний засіб захисту конституційних прав і свобод перед спрямуванням індивідуальних заяв до Європейського суду з прав людини. Зі свого боку, фахівці Європейської комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) у дослідженні про прямий доступ до конституційного правосуддя присвятили одну з його частин питанню індивідуальної скарги як національного «фільтра» для справ, що передаються до ЄСПЛ [6].

Раніше Венеційська Комісія висловила міркування щодо потреби запровадження в Україні моделі повної конституційної скарги, яка передбачає право особи субсидіарно оскаржити будь-який акт державної влади, що безпосередньо порушує її основні права, та має переваги більш надійного і повноцінного механізму захисту основних прав людини. В той же час у юридичному середовищі ведуться дискусії щодо недоліків цієї моделі, адже насамперед має місце домінування конституційного суду у взаємовідносинах зі звичайними судами та можливе його перевантаження.

Раціональним компромісом на думку М. М. Гультая у такій ситуації виступає саме нормативна модель інституту конституційної скарги, яка виправдано обмежує кількість звернень до Конституційного Суду, сприяє розвантаженню органу конституційного контролю та забезпечує належне розмежування юрисдикції конституційних та загальних судів [3, с. 88].

О. М. Литвинов та В. В. Богуш влучно стверджують, що приписи стосовно визначення органу Конституційного Суду України, уповноваженого вживати заходів щодо забезпечення конституційної скарги шляхом установлення тимчасової заборони вчиняти певну дію, потенційно нівелюватимуть ефективність усього інституту забезпечення конституційної скарги в Україні, оскільки з огляду на обмежену кількість конституційних скарг, які отримає Велика палата Конституційного Суду України для їх розгляду по суті, легітимна мета заходів щодо забезпечення конституційної скарги — необхідність запобігти незворотнім наслідкам, що можуть настати у зв'язку з виконанням остаточного судового рішення, стане недосяжною. Крім того, слід врахувати, що такі заходи є апріорі терміновими, тому до моменту передачі конституційної скарги на розгляд Великої палати Конституційного Суду України вони можуть втратити свою актуальність [4, с. 40].

Беручи до уваги світову практику щодо застосування інституту конституційної скарги, то він підтвердив свою дієвість саме як правозахисний інструмент. Так, наприклад у Польщі під конституційною скаргою розуміється особливий правовий засіб, що дозволяє суб'єкту (фізичній або юридичній особі) звертатися до органу конституційного контролю з проханням перевірити прийняте відносно нього остаточне рішення публічних властей, якщо воно порушує його конституційні

свободи і права. Як слушно зазначає польський вчений Б. Банашак, у деякій науковій літературі увага акцентується лише на тій обставині, що конституційна скарга є важливим засобом захисту конституційних прав і свобод особи, однак вона надає Конституційному Суду можливість контролю за дотриманням Основного Закону всіма державними органами та допомагає адаптувати законодавство до мінливих соціальних реалій [8].

Конституційна скарга вже стає базовим елементом правового життя, підтверджує пріоритет прав і свобод людини перед законом, що їх обмежує, та повинна примусити владу до врахування конституційних цінностей і самообмеження. Ця нова правова реальність – досягнення інтеграції конституційних принципів та норм у правосудді, від якого суспільство очікує прямого застосування передбачених Конституцією України гарантій у виконанні публічноправових зобов'язань держави перед кожним громадянином.

Отже, здійснення права на конституційну скаргу як один із сучасних інститутів демократії заслужено визнається дієвим способом захисту конституційних прав і свобод громадян, що дозволяє не тільки отримати компетентний судовий захист, а й сприяє покращенню законодавства. Водночас, в аспекті подання конституційної скарги чинне законодавство України потребує подальшого коригування задля сприяння більш надійному забезпеченню прав, свобод та інтересів осіб.

Література:

1. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Закон України «Про Конституційний Суд України» № 2136-VIII від 16 жовтня 1996 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>
3. Гультай М. М. Конституційна скарга у механізмі доступу до конституційного правосуддя: курс лекцій. – Київ : Центр учбової літератури, 2019. – 269 с.
4. Литвинов О. М., Богуш В. В. Інституційний механізм забезпечення конституційної скарги в Україні: концептуальні проблеми. Проблеми

законності: збірник наукових праць. – Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2018. – № 141. – С. 34-42.

5. Мішина Н. В. Конституційна скарга та індивідуальна заява до Європейського суду з прав людини як юридичні гарантії прав людини в Україні. Право України, 2018. – № 12. – С. 178-196.

6. Савчин М. В Доктринальні проблеми запровадження конституційної скарги в Україні. Право України, 2018. – № 12. – С. 39-54.

7. Щербанюк О. В. Індивідуальна конституційна скарга як засіб забезпечення конституційної демократії. Право України, 2018. – № 12. – С. 77-91.

8. Banaszak B. Modeleskargikonstytucyjnej. Skargakonstytucyjna. – Warszawa : WydawnictwoSejmowe, 2000. – 230 s.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ

Світличний Віталій Анатолійович
аспірант кафедри адміністративного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0004-8721-3742

Науковий керівник: Гаращук Володимир Миколайович
доктор юридичних наук, професор,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3692

Аналіз сучасної наукової літератури дозволяє говорити про існуючий плюралізм при визначенні «кордонів» державного контролю у сфері господарської діяльності і його місця у системі різновидів державного контролю. Так, наприклад, І.С. Орехова визначає сім напрямів державного контролю у сфері господарської діяльності: 1) податковий контроль; 2) контроль дотримання законодавства з питань соціального

страхування; 3) контроль за ціноутворенням; 4) контроль за дотриманням антимонопольного законодавства; 5) контроль за дотриманням прав споживачів; 6) санітарно-епідеміологічний контроль; 7) державний пожежний контроль [1, с. 6]. Н. О. Саніахметова, в свою чергу, розмірковуючи про засоби державного контролю за підприємництвом (тим самим опосередковано визначаючи напрямки), виокремлює наступні: 1) аудит діяльності підприємців; 2) бухгалтерський облік і звітність; 3) державну реєстрацію суб'єктів підприємництва; 4) квотування зовнішньоекономічної діяльності; 5) контроль за ціноутворенням і цінами; 6) ліцензування деяких видів підприємництва; 7) ліцензування зовнішньоекономічної діяльності; 8) митно-тарифні засоби; 9) недопущення недобросовісної конкуренції; 10) облік (реєстрація) зовнішньоекономічних договорів; 11) оподаткування; 12) обмеження монополізму; 13) обмеження окремих видів реклами; 14) патентування окремих видів підприємницької діяльності; 15) стандартизацію та сертифікацію продукції і послуг [2, с. 69]. Інакше до визначення сфери контролю і нагляду за господарською діяльністю суб'єктів господарювання підходить законодавець. Відповідно до ст. ч. 3 ст. 19 Господарського кодексу України: «Держава здійснює контроль і нагляд за господарською діяльністю суб'єктів господарювання у таких сферах: збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських відносин – за станом і достовірністю бухгалтерського обліку та звітності; фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин – за додержанням суб'єктами господарювання кредитних зобов'язань перед державою і розрахункової дисципліни, додержанням вимог валютного законодавства, податкової дисципліни; цін і ціноутворення – з питань додержання суб'єктами господарювання державних цін на продукцію і послуги; монополізму та конкуренції – з питань додержання антимонопольно-конкурентного законодавства; земельних відносин – за використанням і охороною земель; водних відносин і лісового господарства – за використанням та охороною вод і лісів, відтворенням водних ресурсів і лісів; виробництва і праці – за безпекою виробництва і праці, додержанням законодавства про працю; за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою; за дотриманням норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності; споживання – за якістю і

безпечністю продукції та послуг; зовнішньоекономічної діяльності – з питань технологічної, економічної, екологічної та соціальної безпеки» [3].

За нашим переконанням, таке розмаїття підходів до визначення сфери державного контролю (нагляду) у сфері господарювання пов'язано одночасно із багатозадачністю як самої управлінської діяльності держави в господарському секторі взагалі, так і інституціональній (галузевій) специфіці самого контролю як явища. Розв'язання ж проблеми означеного вище різночитання ми бачимо у необхідності деталізації об'єму і змісту «господарська діяльність» та «господарські правовідносини», як категорій визначаючих «ділянку» державної участі у відповідному секторі.

Господарські правовідносини зазвичай визначаються як врегульовані нормами права (за допомогою методів господарського права) суспільні відносини, котрі виникають у сфері економіки (господарювання) щодо безпосереднього здійснення господарської діяльності та / або організації / управління такою діяльністю, характеризуються особливим суб'єктним складом, а також поєднанням організаційних і майнових елементів [4, с. 8]. Як вірно акцентує увагу В. І. Коростей, господарські відносини, виступаючи комплексом прав і обов'язків суб'єктів господарювання, закріплених в господарсько-правових нормах, договорах (контрактах) або в господарських угодах, формують господарську діяльність, мета якої полягає у реалізації на правомірній основі статутні функції та договірні зобов'язання з випуску та постачання продукції (товарів); торгівлі; капітального будівництва; перевезення вантажів; надання послуг. За переконанням науковця, вид, форма, зміст (структура) господарських відносин визначають господарську діяльність [5, с. 66]. Господарський кодекс України (далі ГКУ) визначає господарську діяльність як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (п. 1 ст. 3 ГКУ) [3]. Варто відзначити, у вітчизняній правовій площині існують й інші підходи до визначення категорії «господарська діяльність» (Див. напр. п. 14.1.36 ст. 14 Податкового кодексу України або ст. 1 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»), однак очевидно такий підхід законодавця зумовлений специфікою механізмів правового регулювання в окремих сферах суспільних відносин і покликаний

конкретизувати господарську діяльність для цілей правового регулювання в окремих сферах. Класичним же є визначення представлене у ГКУ.

Як бачимо, господарська діяльність і господарські правовідносини співвідносяться як цілеспрямована людська діяльність та площина суспільної взаємодії з приводу цієї діяльності врегульована за допомогою норма права. При цьому не кожна діяльність у сфері господарювання буде охоплюватись категорією «господарські правовідносини», але господарські правовідносини із неминучістю завжди пов'язані із реалізацією господарської діяльності.

В аспекті нашого дослідження важливого значення набуває проблематика визначення характеру такого зв'язку. Звертаємо увагу, законодавець і наукове співтовариство нерідко при характеристиці змісту різних категорій пов'язаних із господарюванням оперує до формулювання «безпосереднє здійснення господарської діяльності», при цьому прямо не розкриваючи її зміст. Аналіз діючого законодавства та літератури дозволяє стверджувати, що відповідна категорія пов'язується із виробництвом продукції, виконанням робіт та наданням послуг, що здійснює суб'єктом господарювання самостійно. При цьому, безпосередньому провадженню господарської діяльності, протиставляється керівництво (управління) такою діяльністю (регулювання її), що притаманне власникам майна підприємств, господарським об'єднанням, промислово-фінансовим групам, виконавчим органам державної влади фінансово-економічного блоку. За таких умов, відносини пов'язані із організацією господарської діяльності, питанням керування господарськими підрозділами, організації праці на підприємстві, а також інші види діяльності суб'єкта господарювання, які хоча і мають значення (вплив) для ведення господарюючим суб'єктом господарської діяльності, однак які прямо не охоплюються категорією «безпосереднє здійснення господарської діяльності», хоча і пов'язані із здійсненням господарювання.

В контексті розгляду державного контролю у сфері господарювання вищевикладене дозволяє стверджувати, що «первинним» (найбільш прямим, чистим) є контроль, предмет якого прямо пов'язаний із безпосереднім здійсненням господарської діяльності. Тобто, якщо перевірка або спостереження з метою перевірки з боку держави стосується безпосереднього здійснення підконтрольним суб'єктом господарювання.

Це мов би то «первинна ланка», «центральне ядро предмету» державного контролю у сфері господарської діяльності. Як відомо, здійснення господарської діяльності суб'єктом господарювання передбачає значно ширший перелік суспільних відносин, ніж виробництво та реалізація продукції, виконання робіт та надання послуг. Очевидно, відповідні відносини також контролюються з боку держави. За таких умов, державний контроль у сфері господарської діяльності охоплює змістом також і суспільні відносини, пов'язані із реалізацією господарюючим суб'єктом господарської діяльності, однак в цьому випадку зв'язок контролю із виробництвом продукції, виконанням робіт та наданням послуг, що здійснює суб'єкт господарювання є опосередкованим (не безпосереднім). Тому, ми пропонуємо такий різновид державного контролю у сфері господарської діяльності вважати як контроль у широкому сенсі. При цьому слід додати, у разі коли мова йде, наприклад, про державний контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, екологічний контроль або контроль за пожежною, санітарно-епідеміологічною та іншою безпекою, зважаючи що діяльність підконтрольного об'єкту носить ще більш опосередкований характер по відношенню до виробничо-господарської діяльності і стосується здебільшого забезпечення публічних інтересів (інтересів соціуму, держави) шляхом обмеження «абсолютних інтересів» господарюючих суб'єктів на отримання прибутку або задоволення інших потреб за допомогою імперативного створення державою рамок дозволеного, то подібні правовідносини, як на нас, хоча і знаходиться у межах легального предмету державного контролю у сфері господарської діяльності, але зважаючи на притаманний їм відносно самостійний (опосередкований) характер, прямо не пов'язаний із економічними (господарськими) цілями) характер, вони повинні бути винесені у окремий блок державного контролю у сфері господарської діяльності.

Відтак, пропонована нами концепція розгляду місця державного контролю у сфері господарської діяльності передбачає розуміння:

1. державного контролю у сфері господарської діяльності в вузькому розуміння – державний контроль пов'язаний із реалізацією суб'єктом господарювання безпосередньої господарської діяльності.

2. державного контролю у сфері господарської діяльності в широкому розуміння – державний контроль пов'язаний із реалізацією суб'єктом господарювання господарської та опосередкованої щодо центральної (основної господарської діяльності) діяльності опосередковано. При цьому, даний тип контролю ми пропонуємо розділяти за характером публічного інтересу на прямий і непрямий: Перший передбачає охорону публічних інтересів держави у забезпечення належного функціонування економічного (господарського) середовища і користуванням економічними благами. Непрямий публічний інтерес держави пов'язаний із забезпеченням належного функціонування пріоритетних сфер (у розумінні сучасної держави, соціуму) суспільних відносин в ході забезпечення прав на реалізацію господарської діяльності суб'єктами господарювання, передусім пов'язаних із безпекою життєдіяльності суспільства. Зв'язок із господарськими відносинами такого контролю є ще більш опосередкованим.

Список використаних джерел:

1. Орехова І. С. Державний контроль господарської діяльності: адміністративно-правові засади автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2009. 21 с.
2. Саніахметова Н. О. Підприємницьке право: Суб'єкти підприємництва. Кредитування. Оренда. Лізинг. Зовнішньоекономічна діяльність. Інвестиції. Антимонопольне законодавство. Захист від недобросовісної конкуренції. Реклама. Київ : А.С.К., 2001. 704 с.
3. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. // Відомості Верховної Ради. – 2003, № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
4. Господарське право в схемах і таблицях : навч. посіб. / Т. І. Швидка. – 2-ге вид., перероб. і допов. Харків: Право. 2019. 136 с.
5. Коростей В. І. Господарське право: Сучасність і перспективи. Право України. 2008. №10. С. 64-71.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Цуркан-Сайфуліна Ю.В.

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри теорії та історії держави і права

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

м. Чернівці, Україна

Бойченко С.В.

асистент кафедри теорії та історії держави і права

Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту

Національного університету «Одеська юридична академія»,

м. Чернівці, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3714

Права людини як фундаментальна категорія і досягнення людської цивілізації, упродовж тривалого періоду не втрачає своєї актуальності ні в теоретичному, ні в практичному аспектах. Україна обравши своїм напрямом розвиток держави як правової демократичної і соціальної, підтвердила, що людина та її основоположні права є найвищою соціальною цінністю, а отже, відповідно становлять найвищий пріоритет діяльності держави. Сьогодні питання прав людини знову гостро стоїть в нашій державі з огляду на жорстоку дійсність, спричинену війною російської федерації проти України.

Визнання принципу людиноцентризму основним у діяльності усіх органів публічної влади зумовлює потребу актуалізувати проблематику дотримання прав і свобод людини та громадянина, а вектор розвитку держави, спрямований на входження до європейської спільноти – вимагає формування принципово нових підходів до інституту прав і свобод людини і громадянина, враховуючи при цьому вікові традиції і стандарти у цій сфері, вироблені цивілізованими країнами.

Говорячи про права людини і громадянина в умовах режиму воєнного стану, передусім, варто звернути увагу на окремі судження, що стосуються розуміння категорій «права людини» та «гарантії прав

людини», адже, як слушно зауважує Ю. Сульженко, «становлення правової і незалежної держави є реальним лише за умови утвердження в суспільній свідомості дійсного значення прав та свобод людини і громадянина. Проблеми прав та свобод людини вже давно досліджуються науковцями, однак вони і на цей час є актуальними у зв'язку з великою кількістю робіт, що мають інколи протилежні точки зору» [5, с. 14].

На думку К. Лежніна, рівень забезпечення прав і свобод людини визначається розвиненістю механізмів і розробленістю засобів, заходів та процедур, які використовуються з метою охорони й захисту прав і свобод людини, що і дає змогу говорити про захищеність і безпеку особистості в державі.

Без дотримання прав людини сьогодні в світі не може існувати жодної держави, а права людини не можуть існувати без громадянського суспільства як взірця осмислення потреб – особистих, політичних, соціальних, культурних, економічних, екологічних, інформаційних, колективних та духовних. Все це потребує не тільки доктринального осмислення в теорії права, політології, філософії, соціології, але повинно пройти крізь призму генезису кожного народу [1, с. 3-4].

У контексті заглиблення у зміст та сутність правової природи прав людини та питань, що стосується їх конституційного захисту, слухними видаються думки, які висловлює А. Ткачук. На його думку, основні права і свободи людини та громадянина визначаються, гарантуються та захищаються Конституцією України. Це закономірно, оскільки в демократичному суспільстві права і свободи становлять найвищі соціальні цінності, і саме народу як єдиному джерелу влади має належати право визначати основи правового статусу особи [6, с. 297].

Натомість, згадуваний нами А. Ткачук, також підкреслює те, що положення ч. 3 ст. 22 Конституції України є принципово важливим засобом захисту всіх прав і свобод людини та громадянина, конституційною гарантією збереження їх досягнутого рівня. Захист усіх прав і свобод від їх обмеження при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних покладається на Конституційний Суд України, що вказує на наявність у нього сильної правозахисної функції [6, с. 303].

Поряд з національними гарантіями Конституція передбачила можливість використання і міжнародно-правових гарантій. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право після використання

всіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом чи учасницею яких є Україна [2, с. 23-24].

Зважаючи на введення військового стану у нашій державі, наріжним питанням сьогодення виступає налагодження зв'язку і чіткої взаємодії між усіма органами державної влади та посадовими особами при виконанні своїх обов'язків [4, с. 72].

Розглядаючи питання забезпечення принципу свободи праці в умовах воєнного стану Т. Занфірова, констатує, що воєнний стан – це особлива антропна умова, у разі настання якої дія принципу свободи праці суттєво змінюється. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII, під поняттям «воєнний стан» розуміється особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності й передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина й прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Указаний законодавчий акт передбачає, що правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, зазначений Закон та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. При цьому в ст. 8 Основного Закону України проголошується, що Конституція має найвищу юридичну силу й закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі й повинні їй відповідати. ... При цьому в ст. 64 конституцієтворець проголосив, що конституційні права і свободи людини та громадянина не можуть бути обмежені, окрім випадків, що передбачені Конституцією України [3, с. 77-78].

Отже, особливого значення права людини набули в нашій державі з моменту вторгнення на територію держави країни-агресора – російської федерації, яка нехтуючи усіма правилами та нормами міжнародного права, грубо і цинічно порушує основне право людини – право на життя. З огляду на це, Україна має прикласти максимум зусиль для того аби забезпечити права і свободи усіх її громадян та налагодити ефективну діяльність усіх її органів, спрямувавши їхні зусилля на чітке і неухильне виконання своїх обов'язків у сфері забезпечення прав людини і громадянина.

Список використаних джерел:

1. Бабін Б. В., Ковбан А. В. Права людини та громадянське суспільство: навч. посібн. для студ. вищих навч. закладів. Одеса: Фенікс, 2014. 320 с.
2. Бисага Ю. М., Палінчак М. М., Белов Д. М., Данканич М. М. Права людини. Ужгород, 2003. 189 с.
3. Занфірова Т. Забезпечення принципу свободи праці в умовах воєнного стану. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 77-80.
4. Лазарєв В. В., Малиновська Т. М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. тактич. та спец. фізич. підготовки ф-ту № 3, Наук. парк «Наука та безпека». Харків: ХНУВС, 2022. С. 71-73.
5. Сульженко Ю. О. Поняття та система економічних прав та свобод людини і громадянина в Україні. *Юридична наука*. 2011. № 3. С. 14-21.
6. Ткачук А. Актуальні питання конституційного захисту основних прав і свобод людини. *Право України*. 2010. № 11. С. 297-304.

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

POSITIVE ELEMENTS AND THREATS OF THE IMPACT OF DIGITALIZATION ON THE LABOR SPHERE

Iryna Yuriivna Kotliarova

third (educational and scientific) level of higher education,

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

ORCID: 0009-0007-2097-8013

Науковий керівник: Арсентьєва Олена Сергіївна

кандидат юридичних наук, професор,

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3693

In the current context, the priority areas of society's development are not only digitalization, but also ensuring that the economy and society are more adaptable to innovation. The digital economy is changing and modernizing the content of labor relations from within, including through information influence, technology development, automation and the growing degree of robotization of production, the emergence of machine learning algorithms, etc. However, labor legislation that emerged in the period of industrial society is not ready to fully regulate the changes taking place in the economy, business processes, labor and social spheres as a result of digital transformation.

Currently, research on the impact of digitization on all aspects of public life is being updated, particularly in relation to labor regulation. We observe both positive elements, such as the primacy of intellectual work, the emergence of modern forms of work organization and labor relations, flexibility in regulation, the development of electronic self-employment, and negative aspects, including the persistence of labor legislation from Soviet times, the accessibility of employee data, and interference in their personal space.

Deputy Minister of Economy for Digital Development, Digital Transformation, and Digitization, Igor Dyadyura, emphasized the necessity of transitioning to a risk-oriented approach based on digitization during the All-Ukrainian Forum "Ukraine 30. Labor Resources" [1]. He stated, "Labor relations are regulated in all civilized countries worldwide. However, the current labor legislation in Ukraine requires updating and liberalization. Digitization allows a qualitative and efficient deregulation of labor relations, eliminating excessive bureaucracy and reducing the burden on businesses" [2].

Digital transformation is a task of the state that is gradually being carried out, including in the regulation of labor relations. Among the recent positive developments, the impact of digitization on the recording of employees' work activities can be highlighted through the introduction of electronic employment records [3].

The transition from paper employment records to considering modern trends in labor activity tracking is a positive shift, benefiting for both employees (reducing the risk of losing employment records, saving employees' time, and providing quick access to data) and employers (simplifying record-keeping rules compared to paper records, streamlining procedures, and reducing processing time for payment inquiries). In accordance with these changes, employee labor activity is electronically recorded in the register of insured persons of the State Register of Mandatory State Social Insurance in a legislative manner. Additionally, another positive aspect is resource saving. According to the EasyBusiness organization, the elimination of paper employment records will allow employers to save approximately 500 million hryvnias annually [4].

At the same time, given the positive trends and benefits of digitalization's impact on labor relations, we should consider the challenges faced by employees as a result of the digital revolution.

Firstly, contemporary labor legislation has evolved over an extended period in a different historical context, necessitating rapid conceptual changes in the legal regulation of the rights and obligations of labor relations' subjects in the digital environment. This must take into account the imperative of ensuring the protection of workers in the new working conditions.

In our opinion, the COVID-19 pandemic of 2020-2021 and the full-scale invasion of Russia in 2022, which led to a mass transition of workers to remote work, have had an impact on Ukrainian labor legislation and accelerated the movement towards normatization and stability in the regulation of remote work. Specifically, by Law of Ukraine № 540-IX dated March 30, 2020, amendments were made to a range of legislative acts in Ukraine, including the Labor Code of Ukraine, to standardize issues related to remote work. Moreover, Cabinet of Ministers Resolution № 440 dated April 12, 2022, "On Some Matters of Organizing the Work of Civil Servants and Employees of State Authorities During the Period of Martial Law," and Law of Ukraine № 2136-IX dated July 19, 2020, "On the Organization of Labor Relations During Martial Law," provide for the possibility of working remotely.

Among the advantages of this form of work organization, we can highlight quick access to employment, addressing the employment issue for people with disabilities, women, and youth, temporal and spatial flexibility, regulatory flexibility, etc.

At the same time, it is necessary to pay attention to the rather rapid development of polarization in society, which leads to inequality between employees, creates social and economic differences associated with significant differences in working conditions, wages, safety, etc., which in turn can have serious social consequences, such as increased social inequality, conflicts among working groups and loss of trust in the labor system.

The widespread use of digital technologies also raises concerns about the negative impact of computer technology on human health, which requires a clear regulation of the work schedule and a balance between working hours and rest time when working remotely.

Another aspect that we mentioned earlier is the excessive influence of the employer, the burden on the employee due to non-compliance with working hours, constant correspondence, assigning tasks via email, i.e., the constant involvement of the employee in work, etc.

In view of the above-mentioned, when improving labor legislation and formulating labor policy, it is necessary to take into account the balance in ensuring working conditions for all employees and employers. We also believe it is necessary to clearly define and enshrine the digital labor rights of

employees and their guarantees, in particular, the right to disconnect from work. This right is fairly new to the Ukrainian legal framework, but it is exercised by employees in European countries. The right to disconnect refers to the employee's right to be able to get away from work and refrain from work-related electronic communications, such as emails or other messages, outside of working hours, according to the European Dictionary of Industrial Relations [5]. It is in this aspect that the employee's right to take time away from work and refrain from work-related electronic communications outside of working hours should be enshrined in our labor legislation, which will help to maintain the necessary balance between work and personal time and to create a safe, healthy and digitally-adapted work environment.

References:

1. Tsyfrovizatsiia trudovykh vidnosyn maie zmenshyty biurokratychne navantazhennia na biznes i zakhystyty yoho vid neobgruntovanykh perevirok ta shtrafiv URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3284576-cifrovizaciia-trudovih-vidnosin-zmensit-navantazenna-na-biznes-minekonomiki.html> (data zvernennia: 26.09.2023).
2. Publikatsiia Minekonomiky Ukrainy, 21.07.2021 r. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/same-cifrovizaciya-dozvolyaye-zabezpechiti-shvidku-yakisnu-ta-efektivnu-deregulyaciyu-trudovih-vidnosin-igor-dyadyura> (data zvernennia: 26.09.2023).
3. Pro vnesennia zmin do deiakyykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo obliku trudovoi diialnosti pratsivnyka v elektronni formi: Zakon vid 05.02.2021 №1217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1217-20#Text> (data zvernennia 26.09.2023).
4. Kolomiichuk V. Trudova knyzhka: arkhayizm chy neobkhidnist. Yurydychna hazeta online URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/trudove-pravo/trudova-knizhka-arhayizm-chi-neobhidnist.html> (data zvernennia 26.09.2023).
5. Eurofound (2021), Right to disconnect, European Industrial Relations Dictionary, Dublin URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/european-industrial-relations-dictionary/right-disconnect> (data zvernennia 27.09.2023).

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОЇ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Нікітенко Дмитро Андрійович

студент 4 курсу, Навчально-науковий інститут

*“Юридичний інститут Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана”*

Науковий керівник: Назарчук Оксана Михайлівна

Ph.D., доцент кафедри приватного права,

Навчально-науковий інститут

*“Юридичний інститут Київського національного
економічного університету імені Вадима Гетьмана”*

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3699

Стаття 52 Конституції України покладає обов’язок по утриманню та вихованню дітей, позбавлених батьківського піклування, на державу [1]. Але встановлення правового режиму воєнного стану вносить свої корективи у можливість реалізації вищезазначеного обов’язку держави, дотримання якого у цей нелегкий час є для дітей життєво необхідним. Інформація Національної соціальної сервісної служби України є невтішною: під час повномасштабного вторгнення без батьківського піклування залишилося понад 4,5 тисяч дітей [2].

Перш за все, необхідно зазначити, що відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», діти, позбавлені батьківського піклування це зокрема діти, батьки яких не виконують своїх обов’язків з причин, які неможливо з’ясувати у зв’язку з перебуванням батьків на тимчасово окупованій території України або в районах проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях [3].

Комплексна проблема виникає з усиновленням або влаштуванням дітей, позбавлених батьківського піклування. До прикладу, виникають ситуації, коли діти втрачають одного або обох батьків внаслідок бойових дій – після цього дуже важко забезпечити подальшу безпеку такої дитини.

Так, такої думки В. А. Миколаєць, який зазначає, що найбільш вдалою серед форм влаштування дітей є тимчасове влаштування дитини. Застосовуючи таку форму, дитина не втрачає юридичний зв'язок зі своєю біологічною сім'єю, але водночас отримує гарантію захисту своїх прав та допомогу від осіб, які взяли обов'язок піклуватися про неї [4, с. 176]. Українська влада досить цікавим чином підійшла до фактичної реалізації процедури тимчасового влаштування – створила чат-бот у месенджері Telegram, куди зацікавлені та небайдужі українські родини можуть надіслати звернення-анкету щодо тимчасового влаштування дитини. До чат-боту надійшло більше 20-ти тисяч звернень, а тимчасового влаштовано вже 1.5 тисячі дітей [5].

Чи не найбільший внесок у захисті прав дітей, що позбавлені батьківського піклування, роблять громадські організації та волонтери, що створюють різноманітні благодійні ініціативи. Прикладом може бути проєкт «Дитинство без війни» – найбільший централізований механізм евакуації дітей з України під час війни [6]. Сутністю проєкту є евакуація дітей з України та забезпечення їх основних потреб на період війни. За час існування проєкту його волонтери евакуювали до Туреччини з небезпечних регіонів України та забезпечили всім необхідним для комфортного життя понад 2736 дітей разом з супроводжуючими особами [6]. Говорячи про громадські організації, то в цьому аспекті доречно розглянути досвід Польщі, де місцева влада заохочує співпрацю та діяльність неурядових благодійних інституцій, що здійснюють соціальний захист у тому числі дітей, що позбавлені батьківського піклування. Одним з джерел фінансового забезпечення діяльності таких інституцій є надходження від платників податків – вони можуть надсилати 1 % від суми свого податку на рахунок громадської організації [7, с. 63].

Отже, виходячи з вищенаписаного, діти, які залишилися без батьківської опіки та піклування потребують особливих методів захисту прав в умовах війни. Необхідно зазначити, що на даний момент такими способами є тимчасове влаштування або евакуація таких дітей. Реалізація механізму тимчасового влаштування, який виявився дуже дієвим та популярним серед українських родин, є доволі зручною,

оскільки може відбуватися за допомогою месенджерів. Варіант евакуації особливої категорії дітей на практиці часто реалізується за допомогою громадських організацій – така форма соціальної підтримки розвинена і в Польщі. Українські волонтери за власною ініціативою розробили успішний проєкт, за допомогою якого діти, що позбавлені батьківського піклування, переміщуються у безпечні місця за кордоном.

Література:

1. Конституція України від 18.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27.10.2023)
2. Як війна впливає на прихисток дітей-сиріт в Україні. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/sistema-bula-paralizovana-ak-vijna-vplivae-na-prihistok-ditejsirit-v-ukraini/a-63553401> (дата звернення: 28.10.2023)
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#n3> (дата звернення: 28.10.2023)
4. Міжнародне право XXI століття: сучасність та майбутнє: Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародне право XXI століття: сучасність та майбутнє», 25 травня 2022 р. / Державний податковий університет, Навчально-науковий інститут права. Ірпінь: Державний податковий університет, 2022. 290 с
5. Захист прав дітей в умовах війни: зміни в процедурі усиновлення. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3496680-zahist-prav-ditej-v-umovah-vijni-zmini-v-proceduri-usinovlenna.html> (дата звернення: 27.10.2023)
6. Веб-сайт проєкту «Дитинство без війни». URL: <https://uakids.com.ua/> (дата звернення: 28.10.2023)
7. Бурлака О. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 59-64.

ДУАЛІЗМ ПРИВАТНОГО ПРАВА ФРАНЦІЇ

Салоїд Станіслав Васильович

кандидат економічних наук, доцент,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ORCID: 0000-0002-3294-2671

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3690

2022 рік кардинально змінив життя як кожного українця, так і країни в цілому. Війна, яку розпочала проти нашої держави агресивна Росія, — це виклики, рішення і кроки, яких очікує суспільство. Для перемоги та творення сталого майбутнього ми повинні вести битви на всіх фронтах: фізичному, ідеологічному, економічному, правовому. Забезпечення належного правового супроводу господарської діяльності є одним із важливих завдань нашої держави. Економічна інтеграція України в Євросоюз не може успішно розвиватися без повної модернізації правової системи та продовження реформ, без належної правової основи, чим на сучасному етапі є комунітарне право Європейського союзу. Метою дослідження є з'ясування ефективності шляху дуалізму, яким розвивається приватне право у Франції.

У 2004 році в Україні набрали чинності нові Цивільний та Господарський кодекси. Проте ця подія ознаменувалася появою численних дискусій, які стосуються певних окремих аспектів співіснування двох кодифікованих актів у сфері підприємництва та не торкаються фундаментальних базових питань. Одним із питань, які обговорюються в наукових колах уже два десятиліття, є питання дуалізму приватного права. Сьогодні гарячі дискусії навколо питання скасування Господарського кодексу України не втратили своєї актуальності [1]. Щоб дати відповідь на ряд запитань щодо доцільності існування дуалізму приватного права в Україні, варто звернути увагу на особливості правової системи Франції.

Критика українського суспільства й науковців спрямована на ганебну декодифікацію господарських правовідносин. Франція сьогодні ж, навпаки, посилює рівень «кодифікаційності» комерційних відносин. Вона разом із Німеччиною формує інституційні засади комунітарної

правової системи. Слід зазначити, що дуалізм приватного права Франції не є руйнівною силою ні для цивільного права, ні для комерційного. Розумна правова інтеграція положень французьких Комерційного та Цивільного кодексів дозволяє ефективно регулювати відповідні відносини не створюючи штучних перешкод в їх розвитку [2]. Подвійність юрисдикційних порядків у Франції полягає в існуванні адміністративного та судового порядку, очолюваних відповідно Державною радою та Касаційним судом. Існування двох різних порядків юрисдикції у Франції є продуктом історії, плодом запобігти втручанням судді в адміністративні справи.

Для розвитку правової системи Франції характерний шлях дуалізму, який полягає у відокремленості правових норм у регулюванні торгівельної (комерційної) діяльності від норм цивільного права. Ця форма внутрішнього розподілу не порушує галузеву цілісність, вона дозволяє враховувати особливості правового регулювання комерційних відносин. Позитивним моментом, що має стати прикладом нормового проектування для вітчизняного законодавця є відхід від декларативного нормування комерційних відносин в бік системного поєднання розрізнених нормативно-правових актів спеціально-правового характеру [3].

Історично склалося, що торгівельне законодавство європейський країн виникло раніше цивільного. Щоб унеможливити спори між торговцями та увести в торговельні кола добропорядність у Франції у 1563 році, в епоху Карла IX, приймається Ордонанс про торгівлю. Далі в 1673 році приймається Торгівельний кодекс; у 1681 році – Морський кодекс які увійшли в історію як ордонанси Кольбера. Цивільне законодавство Франції отримало кодифікацію тільки через 130 років. Цивільний кодекс Франції 1804 року (відомий як Кодекс Наполеона) і Торгівельний кодекс 1807 року стали першими серед країн романо-германської правової сім'ї, кодифікованими актами, які системно сформували основу дуалізму цивільного і торгівельного права сучасної Європи [3].

На сьогодні в державі діє Code de commerce (Комерційний кодекс 2000 року). Діалектична єдність комерційного (підприємницького) права і цивільного права Франції пов'язує два кодифікованих правових акти [3].

Господарський кодекс України не можна визнати аналогом класичних торгових кодексів, які існують у певних країнах Європи. Його поява не є даниною класичному дуалістичному підходу до приватного

права в площині існування поряд із цивільним кодексом торгового кодексу. Традиції радянської школи сильно вплинули на його зміст. Особливо помітне адміністративне регулювання саме господарської діяльності.

Отже, однозначно, євроінтеграційні процеси України потребують змін судової системи, але вони повинні бути виваженими та продуманими із запозиченням позитивних напрацювань демократичних держав світу.

Література:

1. Осетинська Г. Чи є доцільним скасування Господарського Кодексу України? URL: <https://unba.org.ua/publications/7706-chi-e-docil-nim-skasuva-nnya-gospodars-kogo-kodeksu-ukraini.html> (дата звернення: 03.10.2023).
2. Махінчук В. М. Дуалізм приватного права: до постановки питання. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SBORNIKI_2010/PPP_8_2009/Mahinchuk.pdf (дата звернення: 01.10.2023).
3. Коструба А. В. Дуалізм приватного права Франції: в пошуках компромісу. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/25_05_2018/pdf/24.pdf (дата звернення: 03.10.2023).

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ'ЄКТ У СПРАВІ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ВІДУМЕРЛОЮ

Ткаченко Кирило Леонідович
аспірант кафедри правосуддя та філософії,
Сумський національний аграрний університет

Науковий керівник: Ясинок Микола Михайлович
доктор юридичних наук, професор,
Сумський національний аграрний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3702

Легалізація земельних ділянок через інститут визнання спадщини відумерлою та передача їх у власність територіальним громадам, є з одного боку довготривалою процедурою, а з іншого – ускладненою з точки зору доказування заявлених вимог. Сама проблема щодо земельних

ділянок сільськогосподарського призначення (земельних паїв), які не витребували в порядку спадкування виникає об'єктивно. Такими об'єктивними причинами є смерть власника земельної ділянки (паю), відсутність в останнього спадкоємців, або неподання ними заяв нотаріусу про прийняття спадщини через не проживання на території України тощо. Є і цілий ряд інших обставин, зумовлених необізнаністю спадкоємців другої чи іншої черги про відкриття спадщини (коли спадкоємці першої черги відсутні).

Відповідно до ст. 41 Конституції України, право приватної власності є непорушним. Набуття ж права власності визначається законом. Це означає те, що навіть після смерті власника майна таке майно не може переходити чи передаватись будь-кому, в тому числі і територіальній громаді автоматично, навіть у тому випадку, якщо протягом визначених законом строків спадщину ніхто не прийняв.

Згідно положення ч. 4 ст. 13 Закону України “Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)” [1], відповідно до яких у разі якщо до 1 січня 2025 року власник невитребуваної земельної частки (паю) або його спадкоємець не оформив право власності на земельну ділянку, він вважається таким, що відмовився від одержання земельної ділянки. Така невитребувана земельна частка (пай) після формування її у земельну ділянку за рішенням відповідної сільської, селищної, міської ради (у разі необхідності формування) за заявою відповідної ради на підставі рішення суду передається у комунальну власність територіальної громади, на території якої вона розташована, у порядку визнання майна безхазяйним.

Водночас, після 2025 року земельні ділянки відумерлої спадщини з'являтися не перестануть і питання їх легалізації будуть актуальними завжди.

Визначення поняття «відумерлість спадщини» дається лише в юридичній літературі, оскільки законодавець в Цивільному кодексі України його дефініції не закріплює.

Зокрема, Н. Б. Солтис розглядає відумерлість спадщини як систему дій (процедура) з виникнення права власності у територіальній громаді щодо майна, стосовно якого не виявлені спадкоємці як за заповітом, так і за законом, або у разі усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття» [1, с. 254].

Автори навчального посібника «Спадкове право» під керівництвом Нестерцової-Собакарь О. В. під відумерлістю спадщини (*bona vacantia*, *erblose Gulten*) розглядають майно, що залишилося після померлої особи, і на яке ніхто не заявляє або не може заявити домагань ні за заповітом, ні за правом спадкування за законом [2, с. 106].

Баб'юк М.П. та Руденко О.А. розуміють під відумерлою спадщиною «рухоме і нерухоме майно, що залишилося після смерті власника не успадкованим у зв'язку з відсутністю спадкоємців за законом і заповітом чи неприйняттям спадщини, відмовою від її прийняття, усуненням від права на спадкування та, позбавленням заповідачем права на спадкування, та що до якого судом ухвалено рішення про перехід права власності на нього до територіальної громади» [3, с. 51].

Таким чином, можна констатувати, що наукова спільнота єдина щодо правової природи інституту відумерлості спадщини, яка базується на факті відсутності спадкоємців, усунення їх від спадкування або ж неприйняття ними спадщини у відведений законом строк. В цьому зв'язку є слушним висновок А. С. Новосад та А. І. Момот, які вказує, що «перехід відумерлого безхазяйного майна у власність територіальної громади є особливим випадком цивільного правонаступництва, що має універсальний характер» [4, с. 33].

У відповідності до ст. 1277 Цивільного кодексу України [5] у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцезнаходженням нерухомого майна, а за відсутності нерухомого майна – місцезнаходженням основної частини рухомого майна зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою. Заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини. Особи, які мають право або зобов'язані подати заяву про визнання спадщини відумерлою, мають право на одержання із Спадкового реєстру інформації про заведену спадкову справу та видане свідоцтво про право на спадщину.

На нашу думку, під інститутом відумерлості спадщини доцільно розглядати законодавчо визначений процесуальний механізм переходу майнових прав на спадкове майно від спадкодавця до набувача, який не входить і ніколи не входив до кола спадкоємців за законом чи заповітом.

При цьому, єдиною підставою до такого набуття є доведення в судовому порядку одного із юридичних фактів: 1) відсутність спадкоємців будь-якої черги при відсутності складеного за життя спадкодавцем заповіту або 2) неприйняття спадщини жодним із спадкоємців, або 3) усунення всіх або єдиного спадкоємця від права на спадкування, або 4) оформлена у відповідності до вимог цивільного законодавства відмова всіх спадкоємців або єдиного спадкоємця від прийняття спадщини.

В той же час, в доктрині спадкового права існують суперечки щодо правового статусу органу місцевого самоврядування як суб'єкта права на відумерлу спадщину.

Зокрема, О. І. Нелін звертає увагу на тому аспекті, що законодавчий підхід суб'єктного складу до інституту відумерлості спадщини істотно відрізняється в країнах ЄС та нашої державі. Зокрема, в європейських державах суб'єктом-набувачем права на майно, яке не успадковане фізичними чи юридичними особами є держава, в той час як, в Україні право на майно, яке визнане відумерлою спадщину є територіальна громада. Позиція вченого в цій частині ґрунтується на тому, що даний підхід є нелогічним через: а) відсутність у територіальній громаді аналогічного обсягу правосуб'єктності, яким володіє держава; б) обмеженість прав і обов'язків територіальної громади через наявність сингулярного статусу правонаступника; в) неналежне нормативне врегулювання відносин з охорони спадкового майна [6, с. 9].

Аналогічну позицію з точки зору недосконалості суб'єктного складу у досліджуваному виді правовідносин, займають В. І. Полянська та А. Ф. Орешкова, звертаючись до англо-американського права, за нормами якого у випадку відсутності спадкоємців право на набуття спадкового майна у власність отримує держава, хоча на відміну від України, таке майно переходить не за правом спадкування, а в порядку визнання права власності на безхазяйне майно [7, с. 110].

Особливістю правового статусу територіальної громади як суб'єкта спадкових правовідносин у випадку визнання спадщини відумерлою, за позицією О. О. Грін, є наявність спадкового універсального правонаступництва, внаслідок якого вона позбавлена прав спадкоємця, зокрема права на відмову від прийняття спадщини [8, с. 76].

З вищевказаного можна зробити висновок, що процесуальний статус територіальної громади у цивільній справі про визнання спадщини

відумерлою не може розглядатись через призму процесуального статусу спадкоємця в спадкових правовідносинах, оскільки вона не наділена всім обсягом спадкових прав і обов'язків, які передбачені для спадкоємців за законом або заповітом.

В свою чергу, вітчизняний законодавець, визнаючи суб'єктом набуття майнових прав на спадкове майно, яке визнано відумерлим, територіальну громаду в особі органів місцевого самоврядування, та не наділяючи при цьому таким правом державу, входить у суперечність з нормами Конституції України, якими визнається особливий правовий статус землі та спеціальні повноваження держави щодо її захисту.

Зокрема, за ч. 1 ст. 13 Основного Закону нашої держави, «земля, її надра...є об'єктом права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією». В свою чергу, частиною 1 ст. 14 Конституції України земля визнається основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [9].

Зі змісту ч. 1 ст. 1 Закону України «Про охорону земель», вбачається, що охорона земель сільськогосподарського призначення полягає у створенні системи правових, організаційних, економічних, технологічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, запобігання необґрунтованому вилученню для несільськогосподарських потреб, захист від шкідливого антропогенного впливу та відтворення і підвищення родючості ґрунтів [10].

В свою чергу, якщо проаналізувати норми Розділу II Вищевказаного закону, то можна констатувати, що істотна частка повноважень в галузі охорони земель належить саме органам державної влади і лише незначна частина функцій в цьому завданні делегована органам місцевого самоврядування.

Незважаючи на вимоги ст. 1277 ЦК України, органи місцевого самоврядування, як правило, не подають заяву про визнання спадщини на земельну ділянку відумерлою після спливу одного року з часу її відкриття. Земельна ділянка при цьому може використовуватись окремими особами за мовчазної згоди посадових осіб органів місцевого самоврядування для ведення товарного сільського господарства без сплати будь-яких платежів

у бюджет. Доказом цього є численна судова практика судів першої інстанції.

Вказане свідчить про те, що основним тягарем щодо охорони земель сільськогосподарського призначення наділена держава в особі спеціально уповноважених органів. З огляду на це, вважаємо, що концепція органу місцевого самоврядування як єдиного суб'єкта щодо прав на спадкове майно, визнане відумерлим, має бути переглянута. Зокрема, доцільним буде внесення змін у ст. 1277 Цивільного кодексу України, та закріплення держави в особі Держгеокадастру та його структурних підрозділів на місцях, належним і єдиним суб'єктом права на звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою, якщо спадковим майном є земельна ділянка сільськогосподарського призначення. Це дасть змогу ефективного розпорядження, використання та охорони земель даного виду.

Список використаних джерел:

1. Солтис Н. Б. Набуття територіальною громадою права власності на житло, визнане відумерлим. Актуальні питання правового регулювання участі суб'єктів публічного права в приватних відносинах : зб. наук. пр. / НАПрН України, НДІ приват. права і підприємництва ; за ред. : акад. НАПрН України О. Д. Крупчана, доц. О. О. Первомайського. К. : Ред. журн. «Право України», 2013. С. 235-254. (Наук. зб. «Академічні правові дослідження». Дод. до юрид. журн. «Право України» ; вип. 9). URL: https://pravoua.com.ua/en/store/cdownload/academy/academ_9/ (дата звернення: 30.10.2023).
2. Спадкове право : навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол, канд. юрид. наук, доц. Нестерцова-Собакарь О. В. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. 164 с.
3. Баб'юк М. П., Руденко О. А. Актуальні питання визнання спадщини відумерлою за законодавством України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 49-53.
4. Новосад А. С., Момот А. І. Особливості розгляду справ про визнання спадщини відумерлою. *Правові новели*. 2018. № 6. С. 30-34.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 31.10.2023).

6. Нелін О. І. Становлення та розвиток правової доктрини відумерлості (виморочності) спадкового майна в Україні. *Юридична Україна*. 2020. № 8. С. 6-11.
7. Полянська В.І., Орешкова А.Ф. Актуальні питання визнання земельної ділянки відумерлою спадщиною. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 3. С. 109-113.
8. Грін О. О. Спадкове право України: Навчальний посібник: Альб. схем. Ужгород: Видавництво ФОП Брежа А.Е., 2012. 208 с.
9. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 31.10.2023).
10. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 р. № 962-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 31.10.2023).

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЛІКТНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Француз-Яковець Тетяна Анатоліївна
доктор юридичних наук, професор секції конституційного,
адміністративного та міжнародного права кафедри
державно-правових дисциплін Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «КРОК»

Гавриленко Олександр Олександрович
аспірант юридичного факультету,
Вищого навчального закладу
«Університет економіки та права «КРОК»
ORCID: 0000-0002-3906-8614

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3708

Відповідно до Конституції України зміст і спрямованість діяльності держави визначають права, свободи людини і громадянина та їх гарантії, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3) [1]. Проаналізувавши дане положення, можна зробити

висновок, що першочерговим завданням держави є створення дієвих правових механізмів, які сприятимуть утвердженню, реалізації та захисту прав людини та громадянина. Зважаючи на той факт, що держава зобов'язана захищати права та свободи осіб від порушень з боку будь-яких інших суб'єктів, справедливим є наявність в державі інструментів, які дозволяють притягнути до відповідальності її саму у разі вчинення порушення. Зокрема, одним із важливих інструментів в системі захисту прав осіб є законодавчо закріплена можливість притягнути державу до відповідальності за шкоду, завдану її органами влади або посадовими чи службовими особами.

Правові норми, які є підставами притягнення держави до деліктної відповідальності, прямо закріплені в Конституції України (ст. 56) та знаходять свою подальшу деталізацію в нормах Цивільного кодексу України (ст. 1173-1176), а також в спеціальних законодавчих актах, що поширюють свою дію на випадки завдання шкоди при особливих обставинах: до таких можна віднести Податковий кодекс України, що містить норми притягнення держави до відповідальності за шкоду, яка була завдана платнику податків неправомірним рішенням, дією чи бездіяльністю посадової або службової особи контролюючого органу (п. 21. 3 ст. 21) [2; 3]. Тобто, як можна побачити, національне законодавство є доволі розвинутим з точки зору правового регулювання притягнення держави до деліктної відповідальності. Проте, незважаючи на це, в законодавстві все одно є певні прогалини, які суттєво впливають на ефективність правового інституту деліктної відповідальності держави як інструменту захисту прав осіб.

Оскільки держава є публічним суб'єктом, то фінансування її діяльності здійснюється за рахунок бюджетних коштів. В положеннях Бюджетного кодексу України, а саме ст. 25, зазначено, що відшкодування шкоди, завданої фізичній чи юридичній особі публічними суб'єктами, до яких відноситься і держава, здійснюється у порядку, визначеному законом [4]. Однак, на сьогоднішній день немає законодавчого акту, який би визначав такий порядок. Відсутність такого законодавчого акту суттєво впливає на рівень захисту прав та свобод осіб, зокрема, тому що посилення на закон, якого по факту немає, створює певну невизначеність у правовому регулюванні механізму притягнення держави до деліктної відповідальності, а відповідно зменшує ефективність даного правового

інституту як інструмент захисту прав та свобод людини і громадянина. В свою чергу, це негативно позначається на рівні захисту таких прав та свобод в державі загалом.

Окрім вищезгаданої проблеми національного законодавства щодо правового регулювання відшкодування шкоди, завданої органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами, варто також навести іншу, на яку звертає увагу Куцин А. В., а саме: відсутність позасудових механізмів відшкодування такого виду шкоди [5, с. 46]. Науковець вказує, що на сьогоднішній день в Україні немає інституту позасудового, а тим більше добровільного, відшкодування шкоди, завданої особам органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами, та немає концептуальних підходів, як такий механізм міг би функціонувати [5, с. 47]. Вважаємо правильним погодитися з думкою науковця щодо того, що відсутність позасудового механізму відшкодування шкоди, завданої органами державної влади або їх посадовими чи службовими особами, є проблемою правового регулювання даного інституту, адже дійсно, якщо б такий механізм існував та був закріплений на законодавчому рівні, то це б відкривало додаткову можливість відновити порушені права особи та отримати їй компенсацію за шкоду без необхідності звертатися до суду. Окрім того, що наявність такого механізму сприяла б підвищенню рівня захисту прав людини та громадянина, це також зменшило б навантаження на суди та могло б сприяти підвищенню рівня довіри громадян до державних органів та їх посадових осіб.

Підбиваючи підсумок, хотілося б зазначити, що, незважаючи на високу ефективність функціонування в Україні інституту деліктної відповідальності держави, на сьогоднішній день в національному законодавстві існує низка проблемних питань щодо правового регулювання даного інституту, які суттєво впливають як на важливість деліктної відповідальності публічних суб'єктів як інструменту захисту прав і свобод людини та громадянина, так і в цілому на існуючу систему інструментів захисту таких прав і свобод. Вирішення таких проблем покращить правове регулювання інституту деліктної відповідальності публічних суб'єктів загалом і держави, зокрема. Це, в свою чергу, зміцнить захист прав та свобод людини і громадянина в державі.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 05.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. Дата оновлення: 03.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
4. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 13.09.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 02.11.2023).
5. Куцин А. В. Відшкодування шкоди, завданої державою, органами державної влади та органами місцевого самоврядування. Часопис цивілістики. 2017. Випуск 23. С. 45-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chas_2017_23_12 (дата звернення: 03.11.2023).

**SIGNIFICANCE OF THE ROLE OF THE VICTIM'S BEHAVIOR
IN THE PRACTICE OF THE SUPREME COURT AND
THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS**

Anastasiya Tyubay

*seeker for higher education, of the first (bachelor`s) level,
National aviation university, Kyiv, Ukraine*

Scientific adviser: Serhii Tarasiuk

PhD, National aviation university, Kyiv, Ukraine

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3706

For a full-fledged analysis of a criminal offense, in addition to the identity of the criminal and his/her motive, the victim of the crime plays an important role, more precisely, the level of his/her victimization. The level of victimization determines the probability that a person will become a victim of a criminal offense. Within the framework of criminology, the concepts of victim and suffered individual are identical, therefore, within the scope of this study, we will use both terms. However, we consider it necessary to remind that a person's acquisition of the status of a victim determines his/her range of procedural rights and obligations (Article 55 of the Criminal Procedure Code of Ukraine), which distinguish him/her from other participants in criminal proceedings. In turn, the concept of a suffered person is not fixed in the current legislation, therefore, within the framework of criminal proceedings, such a person will not be able to enjoy the same scope of rights as the victim.

In the theory of criminology, there are many classifications of victim behavior. Ukrainian scientific criminologists distinguish the following types: 1) provoking behavior; 2) positive or non-provoking behavior; 3) neutral behavior; 4) passive behavior [3, p. 150].

Determining the role of the victim's behavior is important not only in victimology as a science, but also in the judicial practice of national courts and the ECHR. The issue of victimology is most acute in cases against sexual

freedom and sexual integrity of a person. Quite often, the defense party in cases under Art. 152 of the Criminal Code of Ukraine tries to prove the suspect's lack of guilt by referring to the provocative behavior of the victims, their state of alcohol, drug or other intoxication. We suggest considering the position of the Supreme Court in this category of cases. In the decision of December 8, 2021, in case No. 566/1420/19, the Supreme Court noted the following: "According to the provisions established in law enforcement practice, the state of alcoholic or other intoxication of the victim; her behavior before the event; her neglect of personal safety measures; the moral face of the victim and her way of life; immoral or other victim behavior of the victim, who may have deliberately provoked the criminal's sexual behavior with the intention of stopping further acts of a sexual nature against her, do not exclude criminal liability under Art. 152 of the Criminal Code of Ukraine [2]". It follows from this that even provocative behavior, which, according to the classification, maximally increases the risk of committing a crime against a person, is not a basis for recognizing the absence of a crime in the actions of the accused.

In the practice of the ECHR, the issue of victim behavior in cases against sexual freedom and personal integrity is considered in combination with Art. 8 of the European Convention on Human Rights (the right to respect for private and family life). The position of the Court in the case of J.L. v. Italy (no. 5671/16) is indicative., where the Court found unsubstantiated the reference to the red lingerie "displayed" by the applicant during the evening, as well as the comments about her bisexuality, relationships and casual sexual relations. Likewise, the Court recognized as inappropriate the considerations regarding the "ambivalent attitude towards gender", which were revealed by the appeals court, in particular from its creative decisions" [4]. In this decision, the ECHR clearly determined that the applicant's previous relationship with the accused, her behavior on the day of the crime, sexual orientation and cultural activities are important for establishing the circumstances of the case, but are not relevant for assessing the veracity of her testimony and the criminal responsibility of the accused.

It is worth remembering that the victim's behavior plays an important role not only in criminal offenses related to sexual freedom and personal integrity, but also in other categories of cases, such as, for example, causing intentional grievous bodily harm in case of exceeding the limits of necessary defense (Article 124 of the Criminal Code of Ukraine). In case No. 404/2605/20,

the court of first instance qualified the actions of the accused under Art. 124 of the Criminal Code of Ukraine. The appellate court overturned the sentence and adopted a new one, by which the accused was found guilty of intentional grievous bodily harm (part one of Article 121 of the Criminal Code of Ukraine). The Supreme Court's ruling dated January 19, 2022 reads as follows: "In view of the grounds for necessary defense, defined in Art. 36 of the Criminal Code, the victim's behavior, which manifests itself in any other form, other than socially dangerous encroachment, and which provoked violence on the part of other persons, does not exclude the fact that a person will find himself in a situation of necessary defense" [1]. This case is special in that it examines the victim behavior not of the victim, but of the accused. According to the circumstances of the case, the behavior of the accused provoked a fight, during which numerous damages were caused to his health. In response, the accused pulled out a knife and injured the victim. It was established that the provocative behavior of the accused does not exclude the occurrence of the state of necessary defense.

Given the above positions of the courts, we can draw the following conclusions:

1) Provocative behavior of the victim, which is expressed in actions/inaction, his/her lifestyle, activities, as well as being in a state of intoxication, does not relieve the offender of responsibility and is not a reason for exemption from responsibility and reclassification of the crime to a milder one.

2) In some cases, victimization is inherent not only to the victim, but also to the accused, and the provocative behavior of the latter does not exclude the emergence of a state of necessary defense and taking appropriate actions for the purpose of protection.

Literature:

1. Постанова Верховного Суду від 19 січня 2022 року у справі № 404/2605/20 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102634463> (last access: 01.11.2023).
2. Постанова Верховного Суду від 08 грудня 2021 року у справі № 566/1420/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101829946> (last access: 01.11.2023).

3. Кримінологія : навчальний посібник-практикум (для здобувачів вищої освіти, що навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти (081 «Право», 262 «Правоохоронна діяльність») / С. А. Шалгунова, А. М. Орлеан, О. С. Скок, Т. В. Шевченко, Ю. М. Крамаренко, Г. В. Барабаш, Ю. В. Волошина, І. В. Шило / За заг. ред. к.ю.н., доц. С. А. Шалгунової / Дніпро : Дні пропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. – 332 с.
4. CASE OF J. L. v. ITALY – [Ukrainian Translation] summary by the Supreme Court of Ukraine URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"fulltext":\["5671/16"\],"languageisocode":\["UKR"\],"appno":\["5671/16"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (last access: 01.11.2023).

РОЛЬ ТА МІСЦЕ КРИМІНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ПРАВООХОРОНЦІВ ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ

Бацун Кирило Сергійович

курсант факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Жук Аліна Вікторівна

курсант факультету підготовки фахівців

для підрозділів кримінальної поліції, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального

права та кримінології, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3705

По-перше, слід визначити, що кримінологія – це загальнотеоретична наука про злочинність, її причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, а також про заходи протидії злочинності, яка заснована на узагальнених даних соціальних досліджень [1], завданням якої є аналіз

статистики, тенденцій та динаміки злочинності в цілому, та розробка нових або удосконалення старих методів по запобіганню та боротьбі зі злочинністю. Також необхідно зазначити, що кримінологія як наука також вивчає і умови виникнення злочинності, а також встановлення осіб, які в силу своєї поведінки можуть вчинити правопорушення, з метою вжиття профілактичних заходів[1].

По-друге, кримінологія входить до програми навчання слідчих, оперуповноважених, прокурорів та інших правоохоронців. В закладах освіти з специфічними умовами навчання, у яких здобувачі вищої освіти навчаються на посадах курсантів поліції також викладається кримінологія як один із основних предметів. Така програма навчання зумовлена великою актуальністю та частотою застосування здобутих навичок під час самостійного несення служби у практичних підрозділах. Таким чином кожен поліцейський незалежно від практичного підрозділу здатен самостійно розпізнати потенційного правопорушника, тобто особу, яка в силу своєї поведінки або звичок здатна скоїти правопорушення, та запобігти його вчиненню.

В умовах воєнного стану, який введено від 24-го лютого 2022-го року у зв'язку військової агресії Російської Федерації проти України [2], кримінологія, як наука стала ще актуальнішою, бо рівень злочинності серед цивільного населення виріс. Восени 2022-го року до Кримінального кодексу України були внесені зміни, з якими кодекс було доповнено статтями 111 з приміткою 1, та 111 з приміткою два, які внесли нові поняття “Колабораційна діяльність” та “Пособництво державі-агресору”, які активно почали досліджуватись вітчизняними вченими. Такі і подібні зміни в нормативно-правових документах також впливають на актуальність кримінології як науки та методу боротьби зі злочинністю.

Кримінологія як метод запобігання злочинності полягає у виявленні та дослідженні певні факти соціальної дійсності, які мають відношення до злочинної діяльності, тобто умов вчинення злочинів, передбачає майбутній кримінальний стан на певній території, та запропонує методи боротьби або недопущення такого стану, що і є запобіганням злочинності.

Враховуючи вищесказане, можна дійти до висновку, що кримінологія займає важливу роль в освіті майбутніх правоохоронців на курсантів, бо вона є одною з основних методів виявлення, боротьби та профілактики злочинності. А актуальність такої науки завжди буде на високому рівні через соціальні явища, які пов'язані зі злочинністю.

Список літератури:

1. Шалгунова С. А. та Руфанова В. М. КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ з навчальної дисципліни “КРИМІНОЛОГІЯ”, ст. 4 <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/08304.1.pdf>
2. Офіційне інтернет представництво ПРЕЗИДЕНТ УКРАЇНИ <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-ukaz-pro-zaprovadzhennya-voyennogo- stanu-73109>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Білокінь Руслан Михайлович

доктор юридичних наук, професор кафедри правознавства

Полтавського університету економіки і торгівлі

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3704

Анотація. Стаття присвячена дослідженню окремих аспектів здійснення нагляду прокурора за додержанням законів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Актуальність обраного напрямку обумовлюється введення змін до кримінального процесуального законодавства внаслідок чого інститут особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану, який є відносно новим був доповнений низкою положень, які в свою чергу стосувались і повноважень прокурора у кримінальному провадженні. На основі аналізу кримінального процесуального законодавства виокремлено основні зміни, які стосувались здійснення нагляду прокурора за додержанням законів у кримінальному провадженні в умовах воєнного

стану. Зокрема встановлено, що було розширено повноваження прокурора у кримінальному провадженні, які можуть здійснюватися самостійно прокурором на період дії режиму воєнного стану, а також повноваження, виконання яких потребує звернення з клопотаннями до керівника органу прокуратури у разі наявності випадків, коли відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, які визначені кримінальним процесуальним законом. Наголошено на наявності певних прогалин у законодавстві. Серед них зокрема прогалини, що стосуються випадків передання у визначених законом випадках повноважень слідчого судді керівник відповідного органу прокуратури. Констатовано, що законодавцем не визначено поняття «відсутність об'єктивної можливості», що в свою чергу призводить до неоднозначного його трактування, при цьому, у відповідності із положеннями кримінального процесуального закону рішення керівника органу прокуратури повинно містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді. Подано пропозиції щодо трактування поняття «відсутність об'єктивної можливості», а також відомостей, які можуть підтверджувати наявність такого факту.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, нагляд прокурора, воєнний стан, особливий режим досудового розслідування.

CERTAIN ASPECTS OF SUPERVISION OF THE PROSECUTOR ON COMPLIANCE WITH THE LAWS IN CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Abstract. The article is devoted to the study of certain aspects of the prosecutor's supervision of the observance of laws in criminal proceedings under martial law. The relevance of the chosen direction is determined by the introduction of changes to the criminal procedural legislation, as a result of which the institution of a special regime of pre-trial investigation in the conditions of martial law, which is relatively new, was supplemented by a number of provisions, which in turn related to the powers of the prosecutor in criminal proceedings. On the basis of the analysis of the criminal procedural

legislation, the main changes related to the prosecutor's supervision of the observance of the laws in criminal proceedings under martial law conditions have been singled out. In particular, it was established that the powers of the prosecutor in criminal proceedings were expanded, which can be exercised independently by the prosecutor during the period of martial law, as well as powers, the execution of which requires an appeal to the head of the prosecutor's office in the event of cases where there is no objective possibility of execution the investigating judge has the powers defined by the criminal procedural law. It is emphasized that there are certain gaps in the legislation. Among them, in particular, are the gaps related to cases of transfer of powers of the investigating judge to the head of the relevant prosecutor's office in cases defined by law. It was established that the legislator did not define the concept of "absence of objective possibility", which in turn leads to its ambiguous interpretation, at the same time, in accordance with the provisions of the Criminal Procedure Law, the decision of the head of the prosecutor's office must contain a justification of the legality of his exercise of the powers of an investigating judge. Proposals regarding the interpretation of the concept of "absence of objective possibility" have been submitted, as well as information that can confirm the existence of such a fact.

Keywords: criminal proceedings, pre-trial investigation, prosecutor's supervision, martial law, special regime of pre-trial investigation.

Постановка проблеми. З початком широкомасштабного вторгнення на територію нашої держави виникла необхідність у розробленні дієвих механізмів забезпечення прав та свобод людини та громадянина. Не менш важливим при цьому є пошук нової та удосконалення існуючої системи здійснення кримінального провадження, основним завданням якого є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також швидке, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до

кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Прокурор, як суб'єкт, уповноважений на здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, посідає важливе місце в системі правоохоронних органів держави, які покликані забезпечувати захист від неправомірних посягань на суспільний і державний лад, права й свободи людини, а також основи демократичного устрою засобами та методами, які передбачено законом. При цьому кримінальне процесуальне законодавство України зазнало певних змін із початком бойових дій на території нашої держави ще у 2014 році із введенням інституту особливого режиму досудового розслідування.

Інститут особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану є відносно новим інститутом кримінально-процесуального права, зважаючи на що, актуальним на сьогодні є дослідження особливостей здійснення нагляду прокурора за додержанням законів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Загальні особливості досудового розслідування в «надзвичайних умовах» у вітчизняній кримінальній процесуальній науці досліджені досить опосередковано. Висвітленню окремих проблем зазначеної проблематики присвячені роботи А. М. Безносюка, К. Д. Волкова, Г. О. Ганової, В. В. Гутніка, О.В. Капліної, А.Г. Каткової, М.О. Лисенкова, А.В. Матіоса, О.В. Одерія, М. А. Погорецького, О. В. Сачко, О. М. Толочка, В. М. Трофименка, М. С. Туркота, І. В. Савельєвої, М. С. Цуцкірідзе, І. В. Цюприка, О. Г. Шило, О. Ф. Шкітова, М. О. Янкового та ін. При цьому комплексного аналізу дослідження окремих аспектів здійснення нагляду прокурора за додержанням законів у кримінальному судочинстві в умовах воєнного стану в сучасній кримінальній процесуальній науці здійснено недостатньо.

Мета статті полягає у висвітленні окремих аспектів здійснення нагляду прокурора за додержанням законів у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Специфіка правового регулювання здійснення кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимів обумовлена тим, що разом із нормами, характерними для регулювання правовідносин в умовах нормальної життєдіяльності, до нормативної компоненти правового регулювання включаються надзвичайні закони. Вони встановлюють не тільки специфічні засоби та механізми правового регулювання, але й мають свою специфіку щодо дії у просторі, часі та за колом осіб [1, с. 98].

Внаслідок військової агресії російської федерації проти України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Указом Президентом України від 24 лютого 2022 року [2] було введено режим воєнного стану, який в свою чергу тягне за собою певні правові обмеження.

В науковій літературі воєнний стан розглядають як особливий правовий режим, який може бути введеним в Україні на всій її території чи в окремих її місцевостях, у випадках збройної агресії або ж загрози нападу, небезпеки державній незалежності України та її територіальній цілісності. При цьому виділяють такі його ознаки: надання додаткових повноважень представникам окремих державних органів (зокрема, наприклад, органам виконавчої влади, військовим командуванням); можливість обмеження конституційних прав і свобод громадянина у встановлених законом виключних випадках та порядку; настання особливого періоду для проведення мобілізації; початок дій окремих норм Кримінального Кодексу України (далі – ККУ), властивих військовому періоду тощо [3, с. 23].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» у період воєнного стану не можуть бути припинені повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а також судів, органів прокуратури України, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність» [4]. Зазначена норма спеціального законодавства в тому числі визначає також правовий статус прокурора у період дії режиму воєнного стану в державі,

що в свою чергу призводить до відповідних змін організації його діяльності.

Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного стану було передбачено в Кримінальному процесуальному кодексі України ще в 2014 році, який в світлі останніх подій зазнав певних змін після набрання чинності Закону України № 2201-IX від 01.05.2022 року «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» [5].

При цьому, слушною є думка, стосовно того, що основні параметри даного інституту, який законодавець на відміну від інших особливих порядків провадження іменує «особливим режимом досудового розслідування», підкреслює тимчасовий характер запроваджуваних при цьому особливих чи обмежуючих дій певними «територіями» [6, с. 237].

Так, Законом було внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України, зокрема, визначено, що зміст та форма кримінального провадження в умовах воєнного стану повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, зазначеним у ч.1 ст.7, з урахуванням особливостей здійснення кримінального провадження, визначених у розділі IX-1 Кодексу. Законодавцем також було змінено назву розділу IX-1 КПК України на «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», а також доповнено ст. 615 КПК України, в якій передбачено істотне розширення повноважень прокурора шляхом делегування йому окремих повноважень слідчого судді щодо вирішення низки питань [7].

Під час дії режиму воєнного стану органи прокуратури України продовжують виконувати свої конституційні функції. Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» та ст. 131-1 Конституції на прокуратуру України покладено:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [8].

При цьому, слід звернути увагу на зміни, яких зазнало кримінальне процесуальне законодавство України, що в свою чергу вплинуло на особливості здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів у кримінальному провадженні, зокрема як на стадії досудового розслідування так і судового розгляду.

Зокрема у відповідності із ч. 2 ст. 69 КПК України прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування уповноважений: починати досудове розслідування за наявності підстав визначених законом; доручати слідчому, проведення у встановлений прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати участь у них; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам; погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій; приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених законом, у тому числі щодо закриття кримінального провадження та продовження строків досудового розслідування за наявності підстав, передбачених законом; повідомляти особі про підозру; затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання; тощо [7].

Так першим із завдань прокуратури, яке зазнало певних змін в умовах воєнного стану є процедура внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). У разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені законом. При цьому за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту

завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [7].

Таким чином, основні зміни стосуються цифровізації процесу досудового розслідування, а також навпаки, випадків, коли існують проблеми у функціонуванні необхідних серверів чи порушень роботи мережі Інтернет. Це, наприклад, якщо відсутня можливість прокуророві виносити постанови на офіційному бланку із рукописним підписом, він має можливість створити її в електронній формі (або ж в окремому порядку з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування), застосовуючи при чому електронний підпис службової особи [9; 10, с. 363].

Також, повноваження прокурора у кримінальному процесі, у відповідності із змінами було доповнено положеннями про те, що у разі відсутності об'єктивної можливості виконання слідчим суддею повноважень, які перелічені у п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України, такі повноваження виконує керівник відповідного органу прокуратури за клопотанням прокурора або за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором [7].

В свою чергу, законодавцем не визначено поняття «відсутність об'єктивної можливості», що в свою чергу призводить до неоднозначного його трактування. При цьому, у відповідності із положеннями КПК України рішення керівника органу прокуратури повинно містити обґрунтування правомірності здійснення ним повноважень слідчого судді.

Так в доктрині кримінально-процесуального права зазначається, що об'єктивна неможливість є питанням фактів та встановлюється у кожному конкретному провадженні з урахуванням воєнних дій [11].

Вважаємо, що об'єктивна неможливість виконання слідчим суддею повноважень може бути пов'язана як із негативними факторами впливу воєнних дій (ведення активних бойових дій на певних територіях, наступальних операцій, обстрілів, тощо) так і внаслідок неможливості належної організації роботи суду, що пов'язане із правовими обмеженнями під час дії режиму воєнного стану (комендантська година, знаходження матеріалів досудового розслідування на тимчасово окупованих чи деокупованих територіях, тощо).

З точки зору М. І. Пашковського, відкритим залишається питанням, хто і в якому порядку буде встановлювати неможливість виконання у встановлені законом строки слідчим суддею повноважень, передбачених статтями 163, 164, 234, 235, 247 та 248 КПК України [12].

При цьому, об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень визначається на момент потреби реалізації цих повноважень, а не загалом на період воєнного стану або частину цього періоду. Слушними є окремі думки вчених, про те, що не підлягають застосуванню правоположення ст. 615 КПК України у разі, якщо слідчим суддею було порушено строки розгляду клопотання з причин, що не пов'язані із підставами запровадження на території України або в окремих її місцевостях режиму воєнного або надзвичайного стану [13, с. 272]

Таким чином, вважаємо, що під поняттям «відсутня об'єктивна можливість» слід розуміти наявність підстав, які унеможливають виконання слідчим суддею повноважень визначених статтями 140, 163, 164, 170, 173, 206, 219, 232, 233, 234, 235, 245-248, 250 та 294 КПК України, які не пов'язані із порушенням слідчим суддею строків розгляду клопотань, що сталися не з причин впливу негативних факторів внаслідок дії режиму воєнного стану. При цьому, підтвердженням наявності таких підстав можуть бути будь-які джерела, зі змісту яких видно, що слідчий суддя не має можливості здійснювати повноваження, в тому числі яка містить інформацію про ведення бойових дій чи інших заходів, що унеможливають виконання повноважень слідчим суддею.

Також у відповідності до Листа ВС № 1/0/2 – 2022 від 03.03. 2022 «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» таким прокурором є як прокурор, який здійснює повноваження прокурора в конкретному кримінальному провадженні, так і його керівники. Відповідні рішення можуть бути прийняті прокурором і в разі, якщо кримінальне провадження здійснюється щодо сукупності вчинених підозрюваним злочинів, хоча б одним із яких є злочин, передбачений у ст. 615 КПК України. В інших випадках, а саме за відсутності підстав для здійснення зазначених повноважень прокурором, він може звертатися до суду за місцем проведення слідчих (розшукових) дій. У разі здійснення кримінального провадження щодо статей КК України, не внесених до переліку, передбаченого ст. 615 КПК України, прокурору доцільно змінити територіальну підслідність кримінального

провадження і передати його в інший район, область, де функціонує суд [14].

Ще одним важливим повноваженням, яким наділені органи прокуратури в Україні є нагляд за дотриманням процесуальних строків. При цьому у відповідності із ст. 615 КПК України, в разі введення воєнного стану та якщо відсутня об'єктивна можливість подальшого проведення, закінчення досудового розслідування та звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, – строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється на підставі вмотивованої постанови прокурора з викладом відповідних обставин та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати. До того ж у ч. 1 ст. 280 КПК України передбачено п. 4, у якому встановлено, що досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру в разі, якщо наявні об'єктивні обставини, що унеможливають подальше проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану [7].

У зв'язку із низкою факторів, характерних для надзвичайних правових режимів, про які йдеться у главі 9-1 КПК України: відсутність доступу до територій, територіальне переміщення органів державної влади, у тому числі, судових органів, організаційно-територіальні та інші зміни у роботі органів досудового розслідування, прокуратури, судів тощо, неможливість вивезення, передання матеріалів кримінального провадження з окремих територій та ін. можуть виникнути ситуації, за яких звернення до суду з обвинувальним актом є неможливим. Відтак, у зазначених випадках строк досудового розслідування у кримінальному провадженні зупиняється та підлягає поновленню, якщо підстави для зупинення перестали існувати [14].

Під час правового режиму воєнного стану держава на підставі ст. 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [15] може відступити від міжнародних зобов'язань щодо забезпечення більшості конвенційних прав і свобод на своїй території. Право на справедливий судовий розгляд та, зокрема, право на розумні строки кримінального провадження належать до тих конвенційних прав, від зобов'язань щодо яких держава може відступити. Отже, Україна в період воєнного

стану може відступити від конвенційних зобов'язань, у тому числі щодо забезпечення права на розумні строки кримінального провадження [16, с. 13-14].

Як справедливо зазначає О. В. Лазукова, аналіз міжнародних документів універсального й регіонального характеру, а також правових позицій Європейського суду з прав людини надав можливість констатувати, що вимога здійснити ефективне розслідування відноситься до норм *jus cogens* і є непорушною навіть в умовах війни чи іншої надзвичайної ситуації [17, с. 13].

Важливою особливістю здійснення своїх повноважень прокурором в період дії режиму воєнного стану є повноваження пов'язані із застосуванням запобіжних заходів до підозрюваного чи обвинуваченого. При цьому, значну увагу слід приділити необхідності розширення військових кадрів, в умовах мобілізаційних процесів, що потягнуло за собою надання підозрюваним чи обвинуваченим (окрім тих, які вчинили конкретні види злочинів, наприклад, вбивство), що тримаються під вартою (або до яких застосовано інший вид запобіжного заходу), звернутися до прокурора із клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом. А отже, прокурор також наділений відповідними повноваженнями з цього питання: звернутися із клопотанням про скасування цій особі запобіжного заходу до слідчого судді чи суду, що розглядають кримінальне провадження [18].

Із початком широкомасштабного вторгнення на територію нашої держави важливим напрямком роботи прокуратури є нагляд за документуванням всіх фактів, а також внесення до ЄРДР відомостей щодо посягання на територіальну цілісність та недоторканність України, диверсій, незаконного перетину державного кордону України, планування, підготовки та розв'язування та ведення агресивної війни.

На сьогодні важливим є проведення досудового розслідування за фактами вчинення воєнних злочинів на території нашої держави. Такі дії є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права – воєнними і міжнародним злочином, на які поширюється юрисдикція Міжнародного кримінального суду. У частині 2 статті 2 Закону України «Про прокуратуру» зазначено, що з метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво [8].

Наразі, за умов воєнного стану прокуратура України активно співпрацює з Офісом прокурора Міжнародного кримінального суду з питань розслідування воєнних злочинів та покарання воєнних злочинців. З метою забезпечення належної організації роботи спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері щодо виконання визначених функцій, розмежування їхніх повноважень із самостійними структурними підрозділами Офісу Генерального прокурора, обласними та окружними прокуратурами, було видано наказ Генерального прокурора України «Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері» [19].

Таким чином, в умовах дії режиму воєнного стану діяльність органів прокуратури як загалом, так і в частині здійснення нагляду за дотриманням законів у кримінальному провадженні зазнала змін.

Як неодноразово відзначається в науковій літературі також, одним із напрямів удосконалення будь-якої діяльності є належне унормування її правової основи [20; 21, с. 313], а також виокремлення недоліків та їх подальше усунення. Насамперед погоджуємося з позицією С. А. Савенка та В. Г. Севрука, які наголошують, що у теорії права правове регулювання розуміється як вплив на суспільні відносини, який може мати функціональний, управлінський характер тощо [22; 23, с. 197].

Висновки. Отже, на основі аналізу нормативно-правових актів, які регламентують діяльність органів прокуратури в Україні, слід констатувати наявність певних особливостей здійснення нагляду прокурора за дотриманням законності у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Зокрема після введення режиму воєнного стану та прийняття низки законодавчих актів, було визначено пріоритетні напрями діяльності цих органів. Крім того, внаслідок внесення змін до кримінального процесуального законодавства було розширено повноваження прокурора у кримінальному провадженні, які можуть здійснюватися самостійно прокурором на період дії режиму воєнного стану, а також повноваження, виконання яких потребує звернення з клопотаннями до керівника органу прокуратури у разі наявності випадків, коли відсутня об'єктивна можливість виконання слідчим суддею повноважень, які визначені п. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України.

Незважаючи на складні процеси, які сьогодні відбуваються в нашій державі діяльність органів прокуратури продовжує здійснюватися відповідно до законодавства та спрямована на захист прав та свобод людини, а також інтересів держави, як загалом так і зокрема від військової агресії, допомоги постраждалим та здійсненні міжнародного співробітництва у вказаному напрямі.

Розуміємо, що викладені міркування не позбавлені зауважень або ж потребують більш детального осмислення, у зв'язку з чим сподіваємося на широке їх обговорення між практиками, науковцями та іншими фахівцями даної теми дослідження [24, с. 182].

Список використаних джерел:

1. Тетерятник Г. К. Окремі питання правового регулювання кримінального провадження в умовах надзвичайних правових режимах. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 48. с. 98-101.
2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
3. Васильєв С. В., Маляр С. А. Правові засади запровадження режиму воєнного стану в Україні. Наука і техніка сьогодні. 2022. № 3 (3). С. 22-30.
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250.
5. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану: Закон України № 2201-IX від 01.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-20#Text>.
6. Сачко О. В. Безпосереднє виявлення та дослідча перевірка фактів незаконного обігу наркотичних засобів: дис. ... на здоб. канд. юрид. наук : 12.00.09 / Сачко Олександр Васильович ; Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ. – Д., 2012. 488 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
8. Про прокуратуру: Закон України від 07.05.2022 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

9. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15.03.2022 р. № 2137-IX. Голос України. 2022. № 62.
10. Беспалько І. Л. Кисельова О. М. Повноваження прокурора як учасника кримінального провадження під час воєнного стану в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. № 4/2022. С.362-365. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-4/86>.
11. Гловюк І. Завтур В. Новели здійснення кримінального провадження в умовах воєнного ста-ну: зміни до КПК України від 03 березня 2022 та роз'яснення Верховного Суду. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/novely-zdijsnennya-kryminalnogo-provadzheniya-v-umovah-voyennogo-stanu-zminy-do-kpk-ukrayiny-vid-03-bereznia-2022-ta-roz-yasnennya-verhovnogo-sudu/>.
12. Пашковський М. І. Воєнний стан: український варіант. URL: <https://barristers.org.ua/news/voyennyj-stan-ukrayinskyj-variant-naukovyjradnyk-ao-barristers-pashkovskyj-mykola-ivanovych/>.
13. Завтур В. А. Оцінка допустимості доказів, отриманих у порядку ст. 615 КПК України. Правове життя сучасної України : у 3 т. : ма-теріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / відп. ред. М. Р. Аракелян. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 3. – С. 269-274. С. 272.
14. Гловюк І., Тетерятник Г., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації та/або інших держав проти України: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Електронне видання. Львів-Одеса, 2022. Станом на 25 березня 2022. 31 с. URL: <https://justtalk.com.ua/post/naukovo-praktichnij-komentar-do-statti-615-kriminalnogo-protse-sualnogo-kodeksu-ukraini>.
15. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

16. Лоскутов Т. О. Правове регулювання строків досудового розслідування в умовах воєнного стану. Правовий часопис Донбасу № 2 (79) 2022. С. 11-18.
17. Лазукова О. В. Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2018. 20 с.
18. Про організацію роботи органів прокуратури з особистого прийому, розгляду звернень і запитів та забезпечення доступу до публічної інформації: наказ Генерального прокурора України від 06.08.2020 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0363905-20#Text>.
19. Про особливості організації діяльності спеціалізованих прокуратур у військовій та оборонній сфері: наказ Генерального прокурора України від 22.11.2021 р. № 370. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0370905-21#Text>.
20. Половніков В. В., Халимон С. І. Проблеми правового регулювання оперативно-розшукової діяльності: пошук шляхів вирішення. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2017. Вип. 3. (Серія «Юридичні науки»). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2017_3_4.
21. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 624 с.
22. Савенко С. А. Оперативно-розшукове забезпечення судового провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2014. 219 с.
23. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.
24. Павленко С. О., Севрук В. Г. Перспективи та проблеми впровадження люстрації в Україні: зарубіжний досвід та вітчизняні реалії. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. 2014. Вип. 1. С. 177-183. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_pr_2014_1_35.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ: АНАЛІЗ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Донченко Анастасія Ярославна
здобувачка вищої освіти 2 курсу ОС «бакалавр»,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0009-0003-7567-7884

Науковий керівник: Дудченко Олександр Юрійович
кандидат юридичних наук, доцент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3694

«Протягом 2021 року в Україні неповнолітні скоїли більш як 3,5 тисячі злочинів. На профілактичному обліку нині стоять 1800 дітей, і ще понад 100 перебувають під вартою та чекають на вирок», – йдеться в матеріалі hromadske про підліткові колонії «Виправляти, а не карати» [1].

Кількість засуджених неповнолітніх за кримінальні правопорушення: – умисне вбивство (ст. 115 КК) 2021-10, 2022-5, динаміка становить: -50,0%; – умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК) 2021-31, 2022-12, динаміка становить: -61,3%; – умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК) 2021-24, 2022-20, динаміка становить: -16,7%; – зґвалтування (ст. 152 КК) 2021-9, 2022-3, динаміка становить: -66,7%; – крадіжку (ст. 185 КК) 2021-934, 2022-528, динаміка становить: -43,5%; – грабіж (ст. 186 КК) 2021-213, 2022-116, динаміка становить: -45,5%; – розбій (ст. 187 КК) 2021-39, 2022-20, динаміка становить: -48,7%; – незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК) 2021-173, 2022-98, динаміка становить: -43,4%; – хуліганство (ст. 296 КК) 2021-40, 2022-28, динаміка становить: -30,0%; – пов'язані з обігом наркотичних засобів (ст. 305-320 КК) 2021-63, 2022-50, динаміка становить: -20,6%; Кількість неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у стані: алкогольного

сп'яніння 2021-91, 2022-37, динаміка становить: -59,3%; наркотичного сп'яніння 2021-1, 2022-2, динаміка становить: + [2, С. 38].

В цілому, статистика та її динаміка вказує на зменшення майже в половину засуджених неповнолітніх за кримінальні правопорушення, які дуже розповсюджені серед підлітків та є достатньо тяжкими. Але, якщо замислитись чому, то ми розуміємо, що причини можуть бути пов'язані з війною та воєнним станом у країні.

В публікації «Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом в Україні. Практичні аспекти», яка є результатом дослідження, проведеного в червні-жовтні 2021 року Харківським інститутом соціальних досліджень у рамках проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством щодо дітей в Україні, фаза II» вказано ще на декілька причин зниження вчинення кримінальних правопорушень серед неповнолітніх. «На рекордне зниження дитячої злочинності вплинуло багато факторів: виїзд майже 25% дитячого населення за кордон, фактичний параліч діяльності ювенальної поліції через активні бойові дії та концентрація її роботи лише на військових злочинах» [3, С. 5].

З нашого погляду, і статистика вчинення правопорушень, і динаміка їх зниження серед дітей та підлітків, вказує на існування проблеми розвитку ювенальної юстиції як інституту, який має опікуватися захистом дітей та підлітків, у тому числі через здійснення правосуддя у справах про правопорушення, які скоєні неповнолітніми.

В рамках цієї роботи ми здійснимо характеристику основних засад та положень, які містяться в «Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя для неповнолітніх» (також відомих як «Пекінські правила»). Аналіз цих правил дозволить визначити, що є ювенальним правом і ювенальною юстицією, та допоможе виявити можливі відмінності та спільні риси між міжнародними стандартами та законодавством України щодо правового статусу неповнолітніх. Гадаємо, що дотримання міжнародних стандартів, особливо в контексті особливостей економічного, політичного, правового і культурного розвитку України, сприятиме підвищенню ефективності правового впливу на особистість неповнолітніх правопорушників, а також профілактиці підліткової злочинності та зниженню її рівня в українському суспільстві.

Власне дослідження, почнемо з аналізу терміну «юстиція» та «ювенальна юстиція». Юстиція, походячи від латинського "Justitia," яка означає "справедливість" і "правосуддя," в енциклопедичній літературі розглядається як система, яка відображає не тільки судову владу, але також всі пов'язані з нею установи і процедури. Вона є складною сферою діяльності держави, в якій реалізується судова влада.

Термін "ювенальна юстиція" є синтезом двох понять: "дитинство" або "молодь" (від латинського "juvenalis", що означає молодий), та "юстиція" (від латинського "justiti). Отже, у буквальному сенсі, "ювенальна юстиція" вказує на сферу правосуддя (розгляду справедливості) у відношенні до дітей та молоді [4, С. 9, 18, 19].

У демократичних країнах завжди надавалася важливість правам дитини та їх дотриманню, і ця необхідність закріплення цих прав у законодавстві була завжди очевидною. Проблема забезпечення цих прав стає особливо актуальною, коли мова йде про дітей, які перебувають у конфлікті з законом.

Основний акцент ювенальної юстиції робиться на виконанні правосуддя щодо конкретних видів правопорушень, які здійснюються неповнолітніми особами. Ця галузь вивчає та регулює процеси визначення вини, встановлення санкцій та вирішення питань, пов'язаних із порушеннями правопорядку, скоєними молодими людьми. При цьому важливо розглядати особливий підхід до неповнолітніх в рамках правової системи.

Центральним документом, який встановлює стандарти для забезпечення прав та відповідальності неповнолітніх, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, прийнята в 1989 році. Згідно з цією Конвенцією, дітьми вважаються всі особи, які не досягли 18 років [5].

Міжнародним нормативно-правовим актом, який безпосередньо регулює відповідальність неповнолітніх, є «Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй щодо правосуддя для неповнолітніх» (відомі також як «Пекінські правила»), прийняті 29 листопада 1985 року.

Українське законодавство поступово модернізується. За часи незалежності було прийнято ряд законів, що сприяють переходу від підходу, орієнтованого на покарання, до більш відновного підходу в

регулюванні справ. Імплементація міжнародних стандартів у національне законодавство є головною метою сьогодення.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини та Пекінські правила упорядковують низку гарантій, що застосовуються до неповнолітніх. Серед цих гарантій можна відзначити такі, як презумпція невинуватості, забезпечення права на юридичну допомогу, право на інформацію про звинувачення, право на невідкладне прийняття рішення судовим органом, право судового оскарження та інші аналогічні правові гарантії [6]. Ці гарантії є необхідними задля забезпечення справедливого та гуманного обґрунтування юридичних питань, пов'язаних з неповнолітніми, відповідно до міжнародних норм та стандартів щодо прав дитини.

«Пекінські правила» мають кілька основних цілей: сприяти благополуччю неповнолітніх; створювати умови для їхнього належного соціального і повсякденного життя; зменшувати втручання закону в їхнє життя; забезпечувати справедливе та гуманне ставлення до неповнолітніх у випадках, коли вони вступають у конфлікт з законом; забезпечувати соціальну справедливість для всіх неповнолітніх в межах кожної країни; і підвищувати кваліфікацію персоналу, який працює у системі правосуддя щодо неповнолітніх.

Ці міжнародні документи мають на меті забезпечити захист прав та відповідальність неповнолітніх відповідно до загальноприйнятих норм і цінностей. «Пекінські правила» визначають, що головною метою юридичного втручання в справах, пов'язаних з ювенальними порушниками закону, є перевиховання цих осіб.

Україна вживає значних зусиль для покращення системи ювенальної юстиції для неповнолітніх і дотримання їхніх прав у відповідності до міжнародних стандартів і норм прав людини.

У 2015 році український уряд висловив свою підтримку поліпшенню системи ювенальної юстиції для неповнолітніх після прийняття Президентом України Національної стратегії у сфері прав людини. У 2017 році була створена Міжвідомча координаційна рада з питань ювенальної юстиції, якої було покладено завдання вирішити проблеми, що заважають впровадженню більш гуманного підходу до неповнолітніх в юстиції. На 18 грудня 2018 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну стратегію реформування системи юстиції для дітей на період 2018-2023

років. Основні напрями реалізації цієї стратегії включають запобігання дитячій злочинності, захист прав неповнолітніх, які порушують адміністративне законодавство, і забезпечення прав неповнолітніх у кримінальному процесі, включаючи досудове розслідування, судовий розгляд, винесення вироків та процес їхнього виконання, а також ресоціалізацію неповнолітніх [7].

Україна вже зробила певні кроки в сфері захисту дитячих прав та ювенальної юстиції, в частині вдосконалення та комплексного підходу до системи законодавства, спрямованого на захист прав та інтересів дітей. Так, вже діють інструменти, такі як ювенальна пробація та медіація щодо неповнолітніх. З'явилися так звані «вихователі безпеки», тобто «шерифи» у школах. Саме «шкільні шерифи» – це спеціалісти з безпеки в освітньому середовищі, які стануть комунікаторами у громаді між закладом освіти та правоохоронцями – для захисту учнів, батьків і вчителів, а ще – стежитимуть за правопорядком, Приклади є у Києві, на Рівненщині, тощо [8], [9].

Хоча, напевно, ще рано казати про повністю вдосконалену та потужну систему ювенальної юстиції та ювенального законодавства. Ще є необхідність подальшої підготовки кваліфікованих соціальних інспекторів та психологів, які мали б знання та навички виявлення проблем в родинях, здатні вчасно реагувати на них та розробляти відповідні заходи. Передбачається, що ці фахівці повинні бути озброєні широким спектром можливостей для дій в різних ситуаціях, що можуть загрожувати дитячому благополуччю. Важливо, щоб існував відкритий реєстр цих спеціалістів, щоб до них мали можливість звертатися. Також важливим є і спеціалізована підготовка для ювенальних слідчих, прокурорів і суддів, яка б надавала їм необхідні знання і навички для ефективного вирішення справ, пов'язаних з дітьми. Дуже важливими є певні кроки, які вже зроблено, на які вказують автори публікації «Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом в Україні Практичні аспекти», зокрема, (а) запроваджені Єдині стандарти навчання фахівців у сфері правосуддя щодо неповнолітніх; (б) вже розроблені та прийняті Методичні рекомендації щодо допиту (опитування) дитини слідчими та ювенальними поліцейськими, а також розроблені відповідні рекомендації для суддів та прокурорів; розпочато

роботу над створенням інструментарію оцінки ризиків, який застосовуватимуть ювенальні поліцейські [3].

Також, вважаємо, потрібно підвищувати ефективність механізмів координації та моніторингу діяльності державних органів, громадських організацій та установ, які ведуть роботу з профілактики правопорушень серед дітей. Забезпечення спільної дії та взаємодії між цими структурами є важливим для ефективної реалізації заходів щодо дитячого захисту.

Впровадження міжнародних стандартів, зокрема Пекінських правил, адаптація та вдосконалення національного законодавства України, сучасні та подальші реформи в цій сфері вимагають, і надалі, серйозних зусиль і співпраці між урядом, правозахисними організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Однак, вважаємо, що наша Держава на вірному шляху, і зможе завершити необхідні та важливі кроки у забезпеченні справедливого та гуманного ставлення до дітей та підлітків.

Література:

1. Рощина В. Вкрав телефон – сів на 5 років? Чи є життя після підліткових колоній URL: <https://hromadske.ua/posts/vipraviti-a-ne-karati-v-yakomu-misci-stavlyat-komu-v-koloniyah-dlya-nepovnlitnih> (дата звернення: 18.10.2023).
2. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. – 103 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/StanyPravosuddyaCriminal2022.pdf?fbclid=IwAR0aQ0HZ1sixLo_7evXiBjYF_fEcLXjCzAeFpsN8aqSO2M6LaiC0kF0kQTM (дата звернення: 18.10.2023).
3. Аналіз системи правосуддя щодо неповнолітніх, які перебувають у конфлікті з законом, в Україні: звіт за результатами дослідження. Т. Бугаєць, Д. Кобзін, Б. Неткова, Н. Пашко, А. Черноусов, С. Щербань за заг. ред. О. Калашник. – КІІВ – 2023 – 107 с. «©Рада Європи, 2023» URL: <https://rm.coe.int/report-juv-just-final-version-ukr-2768-8209-9719-5/1680aae837> (дата звернення: 20.10.2023).
4. Ювенальна юстиція: навчальний посібник / кол. авт.: А. Гусєв та ін.; за заг. ред. Н. Крестовської. Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2006.
5. Конвенція про права дитини URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 20.10.2023).

6. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice ("The Beijing Rules") URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
7. Про схвалення Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 21.10.2023).
8. Власні «шерифи»: у школах Рівненщини тепер будуть «Вихователі безпеки» URL: https://radiotrek.rv.ua/news/vlasni-sherifi-u-shkolah-rivnenshchini-teper-budut-vihovateli-bezpeki_282663.html (дата звернення: 21.10.2023).
9. Радіо Трек: НОВИНИ. URL: https://radiotrek.rv.ua/news/vlasni-sherifi-u-shkolah-rivnenshchini-teper-budut-vihovateli-bezpeki_282663.html (дата звернення: 21.10.2023).

НОВІ ПІДХОДИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО КК УКРАЇНИ

Забуга Юлія Юріївна

кандидат юридичних наук,

Науковий-дослідний інститут вивчення

проблем злочинності імені акад. В.В. Сташиса

Національної академії правових наук України

ORCID: 0000-0003-1805-515X

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3713

Серед фундаментальних прав людини особливе місце посідає право на охорону здоров'я, гарантоване ст. 43 Конституції України, а також нормами низки інших нормативних актів національного та міжнародного законодавства. Шкода здоров'ю людини може бути як результатом впливу на її організм інфекційних агентів (зокрема, вірусів та бактерій), так і наслідком протиправної поведінки з боку іншої людини. Трапляються випадки, коли шкоду здоров'ю пацієнту (у вигляді тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості) під час надання медичної допомоги заподіюють медичні працівники. Подекуди недбале виконання ними своїх

професійних обов'язків може стати причиною смерті пацієнта. У таких випадках для медичного працівника може наставати кримінальна та цивільно-правова відповідальність.

У Розділі II Особливої частини чинного Кримінального кодексу України 2001 р. (далі – КК) зосереджені норми, які визначають підстави притягнення до кримінальної відповідальності за т. зв. “медичні кримінальні правопорушення”. Деякі з цих норм встановлюють кримінальну відповідальність за заподіяння шкоди здоров'ю пацієнту або за позбавлення його життя. Зокрема, йдеться про положення ст. 131 “Неналежне виконання професійних обов'язків, що спричинило зараження особи вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби”, ч. 3 ст. 134 КК “Незаконне проведення абортів або стерилізації”, ч. 2 ст. 139 КК “Ненадання допомоги хворому медичним працівником”, ст. 140 КК “Неналежне виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником”, а також ч. 2 ст. 151 КК “Незаконне поміщення в заклад з надання психіатричної допомоги”.

Особливістю цих складів кримінальних правопорушень є те, що вони дозволяють притягнути до кримінальної відповідальності за завдання шкоди здоров'ю потерпілого або протиправне позбавлення його життя лише певну категорію осіб – медичних працівників. Відповідно до положень ч. 2 ст. 18 КК, медичний працівник виступає спеціальним суб'єктом цих кримінальних правопорушень. За цією ознакою склади злочинів, передбачені ст. 131, ч. 3 ст. 134, ч. 2 ст. 139, ст. 140 та ч. 2 ст. 151 КК, виступають спеціальними складами по відношенню до низки інших складів, які передбачають кримінальну відповідальність за необережне завдання шкоди здоров'ю людини (ст. 128 КК України) або вбивство через необережність (ст. 119 КК України). Аналіз санкцій ч. 1 ст. 131, ч. 3 ст. 134, ч. 2 ст. 139 та ч. 1 та 2 ст. 140 КК свідчить про те, що зазначені кримінальні правопорушення за ступенем тяжкості відносяться до нетяжких злочинів, за винятком кримінального правопорушення, передбаченого у ч. 2 ст. 131 КК, яке є тяжким злочином. Як свідчить проведений порівняльний аналіз санкцій цих статей із санкціями статей 128 та 119 КК, метою виділення спеціальних складів злочинів, суб'єктом яких є медичний працівник, виступає прагнення законодавця, з одного боку, частково посилити кримінальну відповідальність за необережне спричинення тяжких або середньої

тяжкості тілесних ушкоджень пацієнту під час надання йому медичної допомоги, а з іншого – частково пом'якшити кримінальну відповідальність за необережне спричинення йому смерті під час виконання медичним працівником своїх професійних обов'язків.

На сьогодні Робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи (далі – Робоча група) за відносно короткий проміжок часу було розроблено текст проекту нового КК України (далі – Проект). Його підготовка була зумовлена чисельними безсистемними та неузгодженими між собою змінами, яких протягом останнього десятиріччя зазнало кримінальне законодавство. Аналіз положень Розділу 4.1. та Розділу 4.2. Книги 4 Особливої частини цього Проекту, станом на 14.10.2023 р., свідчить про те, що підхід до встановлення кримінальної відповідальності медичних працівників було суттєво змінено. Так, серед положень Розділу 4.1. “Злочини проти життя людини”, а також Розділу 4.2. “Кримінальні правопорушення проти здоров'я людини” відсутні спеціальні норми, які б передбачали кримінальну відповідальність медичних працівників за необережне заподіяння під час виконання ними професійних обов'язків смерті пацієнту або завдання шкоди його здоров'ю. Це означає, що кримінальна відповідальність цих осіб у таких випадках наставатиме за загальними нормами, якими виступають ст. 4.1.6. “Спричинення смерті з необережності”, ст. 4.1.14. “Спричинення смерті плоду людини з необережності”, ст. 4.2.9. “Спричинення тяжкої шкоди здоров'ю з необережності” та ст. 4.2.11. Проекту “Тяжке ушкодження плоду людини з необережності”. Виняток із такого загального підходу становлять лише положення п. 2 та 3 ч. 1 ст. 4.2.12. Проекту “Штучне переривання вагітності”, відповідно до яких підлягає кримінальній відповідальності особа, яка здійснила операцію чи процедуру штучного переривання вагітності поза межами закладу охорони здоров'я, якому надане право на здійснення такої операції чи процедури, або строк якої становить понад 12 тижнів, але до початку 22 тижня, за відсутності передбаченої законодавством підстави, що дозволяє штучне переривання вагітності протягом цього строку. Зрозуміло, що в цьому випадку йдеться про відповідальність медичного працівника, а саме лікаря-акушера гінеколога.

При цьому, на початку кожного із розділів Особливої частини КК розробниками Проекту надані переліки обставин, які впливають на зміну ступеня тяжкості злочинів, передбачених у відповідному розділі. Так, відповідно до положень п. 3 ч. 1 ст. 4.1.2. та п. 1 ч. 1 ст. 4.2.3. Проекту, ознаками, що знижують на два ступеня тяжкість злочинів, передбачених Розділами 4.1 та 4.2. цього Кодексу, є вчинення злочину, передбаченого статтями 4.1.6., 4.1.14., 4.2.9. та 4.2.12., виступає спричинення суспільно небезпечних наслідків внаслідок неналежного виконання невідкладного професійного обов'язку медичним працівником через його фізичне, розумове або емоційне перенавантаження. У такому випадку йдеться про суттєве зниження караності заподіяння через необережність смерті пацієнта або шкоди його здоров'ю під час надання медичної допомоги медичними працівниками, які перебувають у стані перенавантаження.

Підсумувавши вищевикладене, можна зробити висновок про те, що в Проекті нового КК України змінений підхід щодо закріплення у положеннях кримінального законодавства спеціальних норм, у тому числі й тих, які передбачають вчинення певних кримінальних правопорушень спеціальним суб'єктом злочину. Не встановлено винятків і для медичних працівників, кримінальна відповідальність яких у разі прийняття законодавцем цього Проекту, наставатиме на підставі загальних норм, що визначають кримінально-караними діяння будь якої фізичної, осудної особи, які полягали у необережному заподіянні шкоди здоров'ю людині або спричинення їй смерті з необережності. Такий підхід потрібно оцінити позитивно, оскільки він, по-перше, дозволяє встановити єдині підстави притягнення до кримінальної відповідальності для всіх осіб, незалежно від те, чи виконують вони професійні обов'язки, що сприяє реалізації принципу справедливості в кримінальному праві, по-друге, дозволить в майбутньому (за умови прийняття Проекту) більш ґрунтовно диференціювати кримінальну відповідальність медичних працівників залежно від характеру спричиненої шкоди пацієнтам.

ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЗАСУДЖЕНИХ НА ГАРАНТОВАНУ ОСВІТУ

Пивоваров Володимир Володимирович
кандидат юридичних наук, доцент, завідувач відділу
дослідження проблем кримінально-виконавчого права
Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В.В. Сташиса
Національна академія правових наук України
ORCID: 0000-0003-3754-8099

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3691

Частина 1 стаття 6 Кримінально-виконавчого кодексу України (надалі – КВК України) визначає, що виправлення засудженого – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки. Відповідно до частини 3 статті 6 КВК України, основними засобами виправлення і ресоціалізації засуджених є встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), пробація, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, громадський вплив, а також – загальноосвітнє і професійно-технічне навчання.

Звертаючись далі до поняття і вмісту виховного впливу на засуджених до позбавлення волі (Глава 19 КВК України), зазначимо, що реалізація права на отримання освіти мінімальних стандартів, а також на підвищення освітнього рівня, самоосвіту виступає важливим елементом у системі засобів виправлення і ресоціалізації засуджених.

Так, стаття 125 КВК України визначає, що в колоніях відповідно до законів України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту» для засуджених забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти. Засудженим, які бажають підвищувати свій загальноосвітній рівень, незалежно від віку створюються умови для самоосвіти, надається можливість навчання в загальноосвітніх навчальних закладах колоній, які створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до потреб у них і за наявності необхідної матеріально-технічної та науково-методичної бази,

педагогічних кадрів. У виховних колоніях утворюються середні загальноосвітні школи трьох ступенів.

Окремо для засуджених, які не мають робітничої професії, за якою вони можуть бути працевлаштовані в даній колонії, надається можливість підготовки на курсах професійного навчання робітників на виробництві [1].

Відтак, чинний КВК України прямо вказує, що на рівні мінімального стандарту задоволення освітньої потреби засуджених до позбавлення волі, забезпечується безперешкодне здобуття повної загальної середньої освіти, а також фахова підготовка на курсах професійного навчання робітників на виробництві безпосередньо в колонії.

За інформацією Департаменту з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції України [2], станом на 01.01.2023 р. загальноосвітній процес здійснюється у 85 установах ДКВС України, в яких утримуються 2910 осіб, які не мають освіти. У тому числі:

2376 осіб - не мають повної загальної середньої освіти,

496 осіб - не мають базової середньої освіти,

19 осіб - не мають початкової освіти,

19 осіб - неписьменні.

За підсумками 2021/2022 навчального року здобули повну загальну середню освіту 729 осіб з числа засуджених та узятих під варту.

Таким чином, діяльність установ ДКВС України з організації здобуття засудженими повної загальної середньої освіти залишається вкрай актуальною.

Хоча, як ми бачимо, 82% засуджених-учнів потребували лише підвищення освітнього рівня з базової середньої до повної середньої освіти, однак 17% засуджених мали лише початкову освіту, що в контексті співставлення віку кримінальної відповідальності і рівня успішності в проходженні ступенів загальносередньої освіти вказують на загрозливу соціальну занедбаність приблизно п'ятої частини засуджених до позбавлення волі. Корекція наслідків соціальної занедбаності, відсторонення, стигматизації цієї категорії засуджених тощо у процесі підвищення загальноосвітнього рівня є принципово важливою для вирішення завдань виправлення та ресоціалізації.

Також, станом на 2023 рік порівняно із 2014 роком вбачається деяке скорочення чисельності закладів ДКВС України, в яких здійснюється

загальноосвітній навчальний процес (85 проти 88) [2; 3, с. 573]. Втім таке скорочення в цілому відповідає демографічним і пенітенціарним трендам України.

На висновок слід зазначити, що дотримання основної компоненти реалізації права засуджених на освіту, як-от, гарантованого права на отримання ними загальносередньої освіти, нарівні з забезпеченням сучасних освітніх потреб засуджених (такими, як навчання на освітніх онлайн-платформах, дистанційне навчання у закладах вищої освіти тощо) потребує спільної уваги науковців і практиків, деталізації чинного законодавства, практичної підготовки освітян до роботи з вказаним контингентом здобувачів освіти.

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 3. Ст. 21.
2. Інформаційний лист Департаменту з питань виконання кримінальних покарань від 13.03.2023 р. №10/2-4470.
3. Денисов С.Ф., Денисова Т.А., Кулик С.Г., Шеремет О.С. Кримінологія. Загальна частина. Альбом схем. Чернівці, 2013. 658 с.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Сердечна Аліна Юріївна

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Національної академії Служби безпеки України

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3711

Після початку повномасштабного вторгнення рф на територію України були криміналізовані суспільно небезпечні діяння, пов'язані з впливом ворога на інформаційні відносини в нашому суспільстві.

Так чинний КК України був доповнений статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [1], статтею 436-2 «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації

проти України, глорифікація її учасників», статтею 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» [3].

Автори практичного посібника кваліфікації злочинної колаборації вказані діяння поділяють на такі групи [4; с. 26-30]:

1) злочинна колаборація в інформаційному просторі, спрямована на вирішення стратегічних завдань держави-агресора щодо формування викривленої оцінки та виправдання її злочинної агресії:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України (ч. 1 ст. 111-1 КК України);

- здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України (ч. 3 ст. 111-1 КК України);

- організація та проведення заходів політичного характеру у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України (ч. 6 ст. 111-1 КК України);

- здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованої на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України (ч. 6 ст. 111-1 КК України);

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії російської федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту (ч. 1 ст. 436-2 КК України);

- виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України (ч. 1 ст. 436-2 КК України);

– глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію рф проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань рф, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих рф, а також представників окупаційної адміністрації рф, яку становлять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних рф самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України (ч. 1 ст. 436-2 КК України);

– виготовлення, поширення матеріалів, у яких міститься виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії рф проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію рф проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань рф, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих рф, а також представників окупаційної адміністрації рф, яку становлять її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних рф самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України (ч. 2 ст. 436-2 КК України);

2) злочинна колаборація, спрямована на підтримку окупаційної влади, впровадженій державою-агресором на захоплених територіях, реалізацію її рішень та сприяння незаконній діяльності створених нею органів:

– публічні заклики громадянина України до: а) підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора; б) співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора; в) невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території України (ч. 1 ст. 111-1 КК України);

– дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111-1 КК України);

– публічні заклики до проведення незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч. 5 ст. 111-1 КК України);

3) злочинна колаборація, спрямована на надання представнику держави-агресора необхідної допомоги чи інформації, які можуть бути використані для завдання шкоди охоронюваним законом інтересам:

– поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, у тому числі про їх переміщення територією України, якщо така інформація не розміщувалася (не поширювалася) у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України, Головним управлінням розвідки Міністерства оборони України чи Службою безпеки України або в офіційних джерелах країн-партнерів, учинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням (ч. 3 ст. 114-2 КК України);

– поширення інформації про переміщення, рух або розташування Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, за можливості їх ідентифікації на місцевості, якщо така інформація не розміщувалася у відкритому доступі Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерством оборони України або іншими уповноваженими державними органами, учинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, з метою надання такої інформації державі, що здійснює збройну агресію проти України, або її представникам, або іншим незаконним збройним формуванням (ч. 3 ст. 114-2 КК України).

Аналізуючи судову статистику за 2022-2023 р.р., зокрема кількість осіб, притягнутих за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених вищевказаними статтями КК України, можна зробити висновок про ефективність і правильність даних напрямків кримінально-правової охорони.

Водночас, в ході практичного застосування положень ст. 111-1 КК України були виявлені і суттєві проблеми, зокрема складність розмежування кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 111, 111-1, 111-2 та 436-2 КК України, а також те, що під ознаки ст. 111-1 КК України підпадає і цілком правомірна діяльність (надання медичних послуг, робота продуктових магазинів та інша діяльність, спрямована на підтримання життєзабезпечення населення).

Крім того, окремі напрями законодавчих новацій залишились без свого логічного завершення. Йдеться про положення Закону України від 22.05.22 року № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [5]. Законодавець визнав рф державою-терористом, а однією з цілей її політичного режиму – геноцид Українського народу. При цьому пропаганду російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії рф як держави-терориста проти України було заборонено, а використання символіки воєнного вторгнення російського тоталітарного режиму в Україну визнано окремим видом пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії рф як держави-терориста проти України. Статтею 3 вказаного вище Закону передбачено, що винні у порушенні його вимог несуть відповідальність відповідно до закону, яка фактично встановлена не була. Таким чином норми закону на цей час мають переважно декларативний характер.

З огляду на вказане вище вважаємо перспективними напрями подальших наукових досліджень формування відповідних норм для їх впровадження в Особливу Частину КК України.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів (щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність): Закон України від 3.03.2022 року № 2108-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#Text>.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення

забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.03.2022 № 2110-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2110-20#Text>.

3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20#Text>.

4. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії: практич. poradnik z kримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с

5. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>.

ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНУ

Шадюк Вікторія Вячеславівна

*студентка 2 курсу магістратури економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Науковий керівник: Чуваков Олег Анатолійович

*доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри
кримінального права, кримінального процесу і криміналістики
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3709

Як відомо кримінальні правопорушення, які розміщені в Особливій частині Кримінального кодексу України розташовані по групам, які мають схожий родовий об'єкт. Так, «використання зброї масового

знищення» розташований у розділі ХХ, через що виникає безліч питань щодо самого об'єкту, оскільки законодавець нам не дає прямої вказівки через специфічну назву розділу, який вміщує аж три такі об'єкти. Тому, вважаємо за потрібне його окреслити саме у цьому кримінальному правопорушенні задля уникнення проблем в правильній кваліфікації діянь в майбутньому, оскільки на даний час загроза застосування такої зброї, як ніколи, дуже велика.

Таким чином, безпосередній об'єкт застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України) характеризується правниками неоднозначно. Велика кількість науковців стверджують, що його безпосереднім об'єктом є безпека людства, а саме стан, коли немає вірогідності початку війни, катастрофи екологічного характеру, або інших схожих подій, які можуть спричинити знищення людей у великих обсягах, ліквідацію умов для життя населення нашої планети тощо [1, с. 77]. Крім того вказується на «безпеку людства в контексті умов для його життя та відсутності вірогідності знищення людей у великих обсягах» [2, с. 309].

Також, у науковій літературі є позиція, за якою вчені намагаються приєднати ст. 439 КК України до «воєнних злочинів». Такі вчені, як В. П. Попович, В. В. Гальцова, С. П. Кучевська, М. В. Піддубна та інші стверджують, що у складі міжнародних злочинів є окрема категорія «воєнні злочини» у яку в якості спеціального складу злочину відноситься ст. 439 КК України, а в якості загального злочину – ст. 438 КК України (Порушення законів та звичаїв війни у формі застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом) [3, с. 36].

У даному випадку доцільно змодельювати дві ситуації, щоб звернути увагу на умову і стан вчинення такого правопорушення:

1. Дві країни мають збройний конфлікт і одна сторона застосовує таку зброю проти іншої задля отримання переваги у наступі або іншої мети. Застосування цієї зброї призвело до великої кількості загиблих людей (як військових так і цивільного населення). У цьому випадку мова йде про те, що вчинено воєнний злочин із застосування такого знаряддя, як зброя масового знищення і буде розцінено як порушення законів та звичаїв війни.

2. Збройного конфлікту в жодній країні немає. Відбуваються «сутички» між політиками, які погрожують застосуванням такої зброї проти один одного. Одна сторона вирішила зробити це, переслідуючи свою мету. Умовно кажучи така зброя у вигляді «радіаційної бомби масового знищення» впала на одне із міст країни і призвела до великої катастрофи й, крім того, через несприятливі погодні фактори рознесла радіацію на інші сусідні країни або ж на половину планети. У даному випадку такий злочин не буде відповідати жодній ознаці воєнного злочину, що говорить про те, що в дану групу він не входить.

Роблячи висновок з даних ситуацій ми розуміємо, що злочин передбачений ст. 439 КК України є досить складним, а сама стаття не дає нам чіткого поняття як правильно кваліфікувати злочин в частині визначення об'єкта для того, щоб відділити його від інших суміжних злочинів. Через те, що дана тема не знаходить свого поширення серед науковців, вважаємо, необхідним правильно окреслили об'єкт цього злочину.

Так, застосування зброї масового знищення в умовах збройного конфлікту, що не призвело до тяжких наслідків буде вважатись воєнним злочином і відповідно кваліфікацію потрібно проводити на основі ст. 438 КК України – порушення законів та звичаїв війни, а об'єктом буде – мир.

Відповідно застосування зброї масового знищення під час збройного конфлікту міжнародного або не міжнародного (внутрішнього) характеру/або без таких, що призвело до неоцінених масштабів катастрофи як у людському (і цивільне населення і військові), тваринному чи рослинному світі буде кваліфікуватись за ст. 439 КК України. Об'єктом буде вважатись – «безпека людства». Тому, на нашу думку, час і обстановка для даного злочину дійсно має значення, а наслідки і мета – найважливіші аспекти.

Отже, ми робимо акцент на тому, що стаття 439 КК України повинна бути змінена в частині уточнення мети та наслідків вчинення такого правопорушення. Беззаперечно, наслідки передбачені в ч. 2 даної статті, але тоді ж якого значення має ч. 1, коли зброю просто застосували. Тобто логіка законодавця відсутня, а тому вважаємо, що дана стаття

повинна бути сформульована таким чином: «застосування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, що спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки» без наявності ч. 2. Це дозволить уникнути того, що дана стаття буде в одній частині воєнним злочином, а в іншій злочином проти людства.

Література:

1. Гальцова В. В. Злочини проти миру і міжнародного правопорядку: лекції / за ред. М. І. Панова. Харків: Юрайт, 2019. 96 с.
2. Попович О. В., Томаш Л. В., Латковський П. П., Бабій А. Ю. Кримінальне право України. Особлива частина: навчальний посібник. Чернівці, 2022. 319 с.
3. Піддубна М. В. Імплементация норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини у Кримінальний кодекс України: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ: Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2020. С. 106.

ДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ

Анохін Вадим Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри права

Вищого навчального закладу

«Університет імені Альфреда Нобеля»

ORCID: 0000-0002-7255-0920

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3707

Ключові слова: принципи неплатоспроможності, неплатоспроможність, Кодекс України з питань банкрутства.

Останніми роками інститут неплатоспроможності є об'єктом законотворчої діяльності, предметом дискусій практиків і звичайно предметом наукового дослідження.

З-поміж проблематики, що висвітлюється практиками та вченими, не останнє місце займають й принципи неплатоспроможності.

Принципи неплатоспроможності були предметом дослідження таких вчених та практиків як: В. Джуно, Б. Поляков, В. Козирєва, В. Радзивілюк, К. Смолов та інші.

Розкриваючи сутність запропонованого принципу, автори завжди згадують про те, що під принципами розуміються основоположні ідеї функціонування інституту неплатоспроможності.

Досить часто принципи розглядаються разом з функцією, методом та предметом інституту неплатоспроможності.

Новели, що відбулись у законодавстві у зв'язку з прийняттям та введенням в дію Кодексу України з питань банкрутства, дало поштовх новому напрямку для дослідження, а саме неплатоспроможності фізичної особи, в тому числі і його принципів.

Дослідники обґрунтовують запропоновані принципи виходячи з власного досвіду, діючого законодавства, наукових підходів, судової практики, особливостей провадження цієї категорії справ. Однак,

систематизація принципів неплатоспроможності, як результат узагальнення та переосмислення вже запропонованих принципів залишається, так би мовити «в тіні», що й обумовлює актуальність та новизну дослідження цього питання.

Аналіз запропонованих в науковому середовищі принципів дозволяє запропонувати їх систему.

Так можна виділити загальні та інституційні принципи.

До загальних можна віднести такі принципи, які ми можемо спостерігати у більшості цивільних та господарських правовідносинах, це: верховенство права, законність, захист права приватної власності, забезпечення виконання зобов'язань в договірних відносинах та у відносинах з державою та інше.

Щодо інституційних. З точки зору організаційних аспектів та майнових інтересів можна запропонувати розділити принципи неплатоспроможності на дві групи: публічну та приватну.

Так, на думку В. Козиревої принцип державного регулювання відносин неспроможності спрямований на державне регулювання, що здійснюється шляхом встановлення соціальних норм – правил, що регламентують саму процедуру банкрутства, та відповідних пріоритетів. Держава не може бути осторонь процесу визнання господарюючих суб'єктів банкрутами. Якщо не регулювати процедуру банкрутства, то це призведе до економічних, соціальних, екологічних, демографічних наслідків» [1, С. 36].

Отже, держава, як суб'єкт публічних відносин та носій влади має забезпечити належне регулювання правовідносин як до порушення провадження справи про банкрутство, так під час розгляду справи й припинення провадження з огляду на майнові інтереси кредиторів та захист права приватної власності боржника.

До публічної групи інституційних принципів, з тих самих підстав, можна віднести запропонований В. Джунь та згаданий у своїй роботі К. Смолівим принцип узгодженості нормативних приписів з суміжними інститутами матеріального та процесуального права [2].

До приватної групи інституційних принципів можна віднести, також запропонований В. Джунь та згаданий у своїй роботі К. Смолівим принцип конкурсного імунітету [2]. Також, принцип наявності у боржника

декількох кредиторів (колективного або асоційованого кредитора) або принцип збігу вимог кредиторів на майно боржника.

Інституційні принципи, запропоновані авторами зазначеними вище, можна запропонувати поділити за змістом, а саме на:

- процедурні, тобто ті, що склались в результаті судового провадження у справі про банкрутство: принцип реалізації відносин банкрутства у певній процесуальній формі, процедурний порядок задоволення вимог кредиторів, справедливості у конкурсному процесі, принцип конкурсного оскарження; Принцип виключності процедури погашення боргів

- управлінські, тобто ті, що пов'язанні із зовнішнім втручанням або контролем за здійсненням судового провадження у справі про банкрутство: принцип впровадження та реалізації процедур банкрутства під контролем державних органів, принцип виключення всеохоплюючої компетенції господарського суду, принцип судового нагляду, надання можливості приватним боржникам відновити свою діяльність та інші.

Також принципи неплатоспроможності можна розділити за джерелом формування.

1. Сформовані законодавцем (тобто, закріплені у відповідних статтях ГПК України, Кодексу України з питань банкрутства, Господарському кодексі та інших нормативно правових актах).

2. Сформовані в результаті судової практики, що запропоновані К.Смолівим.

3. Сформовані в результаті діяльності боржника (принципи економіки та менеджменту, тобто управління підприємством).

Враховуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що не лише принципи самі по собі можуть становити науково-практичний інтерес, а й систематизація їх сприятиме більшому розумінню їх сутності, як основоположних засад неплатоспроможності.

Дослідження системи принципів неплатоспроможності в подальшому зможе запропонувати законодавцям виважені, збалансовані, науково-обґрунтовані підходи в подальшому регулюванні інституту неплатоспроможності.

Література:

1. Козирєва В. П. Принципи правового регулювання неплатоспроможності та банкрутства. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2008. №3, С. 34-39.
2. Смолів К. В. Принципи права неспроможності (банкрутства) в юридичній та судовій доктрині: постановка питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022р. №6, С. 269-283. URL http://www.lsej.org.ua/6_2022/63.pdf (дата звернення 07.11.2023р.)
3. Радзивілюк В. В. Метод, принципи та функції права банкрутства (неплатоспроможності). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2010. №82, С. 23-25.
4. Поляков Б. М., Радзивілюк В. В. Принципи інституту неплатоспроможності фізичних осіб. *Право України*. 2022р. № 7, С. 11-22
5. Джунь В. В. Інститут неспроможності: свідовий досвід розвитку і особливості становлення в Україні: монографія. Київ: Юридическая практика, 2006. 384с.
6. Кодекс України з питань банкрутства URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення 07.11.2023р.)

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ

Маціпура Дар'я Вячеславівна

студентка, Державний торговельно-економічний університет

Пустовіт Юлія Юріївна

кандидат юридичних наук,

Державний торговельно-економічний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3712

На межі ХХ-ХХІ ст. «відмивання брудних коштів» стало невід'ємною складовою будь-якої кримінальної діяльності, основною ланкою всієї економічної злочинності. Тому у розвинених державах боротьбу з цим злом виділено в окремий напрям у загальній концепції заходів протидії міжнародній організованій злочинності[4]. Проблематика

протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму – одна із найбільш обговорюваних тем в науково-юридичній спільноті [2, с. 215].

Фінансовий контроль є важливим інструментом для забезпечення економічної стабільності і раціонального управління ресурсами у сучасному світі. Він полягає у моніторингу та регулюванні фінансових процесів уряду, компаній та інших фінансових установ. Фінансовий контроль застосовується там і тоді, де функціонують фінанси. Останні є інструментом розподілу й перерозподілу ВВП та національного доходу в процесі їх руху, забезпечують створення й використання фондів коштів для задоволення економічних і соціальних потреб суспільства, тобто публічних потреб [1, с.60].

Головною метою фінансового контролю є запобігання фінансовим порушенням, зменшення ризику фінансових криз та підтримка довгострокової економічної стійкості. Для підсилення ролі фінансового контролю в сучасному світі важливо розвивати нові методи та технології, включаючи цифрову та аналітику даних. Завдяки цим інноваціям фінансовий контроль стає більш ефективним і точним. Також важливо посилити міжнародне співробітництво в галузі фінансового контролю для боротьби з транснаціональними фінансовими злочинами та недоліками.

Сучасні тенденції у розвитку фінансового контролю визначаються стрімкими змінами в технологічному ландшафті та зростаючим обсягом фінансових операцій. Однією з ключових тенденцій є перехід до цифрового фінансового контролю, де дані збираються та обробляються за допомогою розширених аналітичних інструментів та штучного інтелекту. Це дозволяє виявляти ризики та порушення більш точно та в реальному часі. Іншою важливою тенденцією є зростання важливості зеленого фінансового контролю, який спрямований на оцінку та зменшення впливу фінансових операцій на навколишнє середовище. Компанії та уряди вдосконалюють свої методики контролю, щоб враховувати екологічні аспекти. Для підтримки цих тенденцій важливо розвивати навички інформаційної безпеки та забезпечувати конфіденційність фінансових даних, оскільки цифровий фінансовий контроль вимагає надійних заходів забезпечення безпеки.

Процес євроінтеграції фінансового контролю передбачає гармонізацію національних систем фінансового контролю з

європейськими стандартами та нормативами. Це важливий крок для країн, які прагнуть стати членами Європейського Союзу або розвивати тісні відносини з ним. У рамках євроінтеграції важливо впроваджувати стандарти аудиту, фінансової звітності, контролю за державними фінансами та інші, які відповідають європейським нормам.

Це допомагає забезпечити прозорість та надійність фінансових процесів та підвищує довіру інвесторів та міжнародних партнерів. Євроінтеграція також передбачає співпрацю з європейськими органами, такими як Європейська Комісія і Європейський Суд Рахунків, для забезпечення відповідності національних систем європейським стандартам та обміну найкращими практиками. Для успішної євроінтеграції важливо також розвивати кадровий потенціал та навички фахівців у галузі фінансового контролю, щоб вони могли ефективно застосовувати європейські стандарти.

Як підтверджує міжнародний досвід боротьби з економічною злочинністю, для процесу «відмивання брудних коштів» характерні три етапи: розміщення, поєднання, розшарування. Державна служба фінансового моніторингу України характеризує такі три етапи «відмивання кримінальних активів та брудних коштів»: розміщення, розшарування та інтеграція [3]. Україна, прагнучи підвищити свою європейську інтеграцію, здійснює значні реформи у сфері фінансового контролю. Це включає в себе перегляд законодавства, створення незалежних контролюючих органів, розвиток стандартів фінансового аудиту та звітності, а також впровадження сучасних інформаційних систем для моніторингу фінансових процесів. Однією з ключових ініціатив є впровадження механізмів боротьби з корупцією у сфері фінансового контролю. Це включає створення антикорупційних органів та зміцнення етичних стандартів для фахівців у галузі фінансового контролю. Україна також активно працює над вдосконаленням своєї фінансової звітності та стандартів аудиту, щоб вони відповідали європейським стандартам. Це сприяє підвищенню довіри міжнародних інвесторів та сприяє привабливості України для зовнішніх інвестицій. Важливо зазначити, що євроінтеграція фінансового контролю також допомагає покращити управління державними фінансами та раціоналізувати витрати, що сприяє сталому економічному розвитку країни.

По-перше, євроінтеграція фінансового контролю надає Україні можливість отримати доступ до європейських фінансових ресурсів та інвестицій. Це сприяє економічному зростанню та розвитку країни, а також підвищує довіру міжнародних партнерів до української економіки. По-друге, євроінтеграція зобов'язує Україну до впровадження стандартів та нормативів, які підвищують прозорість та ефективність фінансового контролю. Це сприяє боротьбі з корупцією та забезпеченню відповідності найвищим стандартам управління фінансами. Проте, є і виклики. Впровадження європейських стандартів вимагає значних зусиль і ресурсів. Крім того, зміни в системі фінансового контролю можуть супроводжуватися переходовими перешкодами та опором з боку старих структур. Загалом, євроінтеграція фінансового контролю має потенціал забезпечити Україні стійкий економічний розвиток та покращити стандарти управління фінансами, але це вимагає цілеспрямованих зусиль і дотримання зобов'язань.

Основні моменти обговорюють роль фінансового контролю, тенденції у його розвитку, важливість євроінтеграції, вплив цього процесу на реформи в Україні, а також переваги та виклики, пов'язані з цим. Євроінтеграція фінансового контролю в Україні може призвести до поліпшення прозорості, боротьби з корупцією та залучення інвестицій. Проте вона також потребує великих зусиль та ресурсів для впровадження європейських стандартів. Всі ці аспекти визначають важливість розвитку фінансового контролю в контексті євроінтеграції та його ролі в стабільності та ефективності економіки. Для детального дослідження та реалізації євроінтеграції фінансового контролю в Україні, важливо провести аналіз і впровадження сучасних технологій, розвивати кадровий потенціал, забезпечувати етичність та надійність даних та продовжувати співпрацю з європейськими партнерами. Ця тема важлива для забезпечення сталого розвитку України та удосконалення її фінансових систем для користі громадян та бізнесу.

Література:

1. Про ефективне використання державних коштів: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.10.2016 р. № 710. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <http://www.rada.gov.ua>. (дата звернення 28 січня 2019).

2. Емелин А. В. Основные направления модернизации системы противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма в условиях мирового финансового кризиса. Труды Института государства и права Российской академии наук № 4/2010. С. 215-217. URL: <http://www.igpran.ru/trudy/vypuski/2010/2010-4/215-224.pdf>.
3. Що таке фінансовий моніторинг. Основні задачі та функції Фінмоніторингу. Державна Служба фінансового моніторингу України. URL: <https://www.sdfm.gov.ua/>
4. Живко З. Б., Ревак І. О. Контрольно-ревізійна діяльність. URL: https://pidruchniki.com/1601101341572/buhgalterskiy_oblik_ta_audit/sutnist_f_inansovogo_monitoringu.

ПРИРОДА ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: КОНЦЕПЦІЯ ВОЛОДИМИРА НОСІКА

Пацурківський Петро Петрович

студент IV курсу Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0002-3137-5046

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3701

Вступ. Земля у легендах, міфах, казках та метафорах більшості цивілізованих народів світу зазвичай постає одним з найсокровенніших та найодухотвореніших, достеменно відомих і водночас утаємничених, як і вся природа, її явищ. Вона найчастіше асоціюється у них з Матір'ю, Матінкою, Матусею, Ненькою, Годувальницею, Колискою окремої Особи, Сім'ї, Родини, Племені, Народу та роду людського загалом. А якщо йдеться про ворогів, то земля провалюється під ними, поглинає їх, горить у них під ногами, спопеляє тощо. Земля, на якій людина народжується, робить свої перші кроки по ній, зростає, мужніє, стає повноправним землянином серед земляків, зветься Отчим Домом, Рідним Краєм, Батьківщиною, Вітчизною. Після звершення своєї земної місії людина

знаходить у землі своє останнє Пристанище. Народ і споконвічна його земля земля його предків нерозривні у людській долі.

Повномасштабна війна росії проти України надзвичайно загострила й актуалізувала всі одвічні екзистенціальні питання життєдіяльності Українського народу. Одним з них є право власності на землю Українського народу. Яка його природа і зміст та яких історичних глибин сягають витoki цього права? В чому саме укорінені його сенс та унікальні особливості? Якою є квінтесенція права Українського народу на землю? І ще чимало інших важливих питань з цієї проблематики вимагають невідкладних та ґрунтовних професійних відповідей.

Ступінь наукової розробки проблеми права власності на землю Українського народу парадоксальна. З одного боку, ця проблематика постійно перебуває у полі зору багатьох українських правознавців. Її систематично досліджують найвідоміші представники вітчизняної юридичної науки, а результатами їх пошуків є чисельні наукові праці. З іншого боку, авторитетний український вчений у галузі земельного права доктор юридичних наук, професор Володимир Носік, професор Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка дав наступну, за визначенням фахівців, зважену й обґрунтовану, оцінку доробку у вищезазначеній царині української науки земельного права: «...залишається нерозкритою на концептуальному рівні правова природа власності Українського народу на землю, недослідженими... питання здійснення права власності народу на землю, не вивчені проблеми суб'єктно-об'єктного складу відносин власності на землю, співвідношення права власності на землю народу, держави, громадян, юридичних осіб, територіальних громад...» [1, с. 116].

Оригінальні відповіді на ці питання були обґрунтовані В. Носіком у його спеціальному монографічному дослідженні «Право власності на землю Українського народу». У ньому автор поставив собі за мету дослідити, виходячи з фундаментальних висновків економічної і філософської теорії «енергії прогресу» [1, с. 29], передусім її версії українського вченого М. Руденка, усі вищезазначені проблеми та широкий спектр пов'язаних з ними питань, спираючись на новітні їх зарубіжні і вітчизняні розробки й обґрунтувати на основі цього наукову концепцію права власності Українського народу на землю. Поставленої перед собою амбітної мети він досяг.

На нашу думку, за мірою новизни постановки питань для дослідження, вагомістю одержаних результатів, переконливістю аргументації при обґрунтуванні більшості ключових положень, лаконічністю і водночас глибиною викладу вищезазначена монографія В.Носіка заслуговує бути поставленою в один ряд з книгами таких знакових професорів нашого університету, як Й. О. Покровський («Основні проблеми цивільного права»), Л. Й. Петражицький («Теорія права і держави у зв'язку з теорією моральності»), Б. О. Кістяківський («Соціальні науки і право. Нариси з методології соціальних наук та загальної теорії права»), П. О. Недбайло («Вступ до загальної теорії держави і права»), Г. К. Матвєєв («Підстави цивільно-правової відповідальності»). Для нас (студентів) вона є ще однією чудовою «школою пера» (В. Носік).

Основною метою дослідження є стислий виклад ключових положень концепції права власності на землю Українського народу В. Носіка. Супутньою метою цього дослідження є актуалізація уваги наукового співтовариства та більш широкого загалу до вищезазначеної концепції в умовах російсько-української війни.

У якості базового пізнавального інструментарію нами було застосовано **феноменологічний підхід**.

Виклад основних результатів дослідження вважаємо за необхідне розпочати із виявлення основного методологічного ключа, за допомогою якого В. Носік пізнавав природу права власності на землю Українського народу. На нашу думку, таким ключем для нього стало розуміння ним її як «природного права народу». Цієї авторської аксіоми він послідовно дотримується впродовж усього свого дослідження. Зокрема, у підрозділі 2.3 «Зміст права власності на землю Українського народу» він зазначає, що «право Українського народу на володіння землею за походженням, як переконливо свідчать історичні джерела, базується на природному праві української нації на свою територію» [1, с. 226].

На перший погляд може видатися, що це положення суперечить іншому базовому положенню концепції В.Носіка, а саме що «виникненню суспільних земельних відносин завжди передуює природне право людини на землю...» [1, с. 52]. Однак автор концепції права власності на землю

Українського народу переконливо знімає цю дилему наступним чином: «З точки зору сучасної теорії прав людини право власності народу на землю можна віднести до третього покоління прав, які в загальній теорії права називають солідарними (колективними), що не пов'язані з її особистим статусом, а диктуються належністю до якоїсь спільноти» [1, с. 118]. Саме в цьому й проявляється глибинний людиноцентризм права власності на землю Українського народу.

У прагненні ще переконливішого обґрунтування природності права власності на землю Українського народу В. Носік апелює до визнаних авторитетів. Зокрема, він наводить положення із «Народної програми» І. Франка, у якій останній зазначає, що земля є не голим даром природи, а справжнім витвором «величезної тисячолітньої людської праці» і що вона скроплена «потом і кров'ю тисячолітніх людських поколінь» [1, с.191]. Окрім того, земля «мусить служити опорою для праці і джерелом виживання сотням тисячам [нових] людських поколінь» [1, с. 191], – резюмує І. Франко.

У Й. О. Покровського В. Носік запозичив наступний додатковий аргумент на користь природного походження та характеру права власності на землю Українського народу: «... земля – це не лише найсуттєвіший виробничий капітал нації; вона – місце для її життя, вона насправді дім нації, дім, у якому ця нація живе за всіма сторонами свого існування» [1, с. 242].

Як своєрідний кумулятивний підсумок дії природних факторів права власності на землю Українського народу В. Носік у підрозділі «Методологічні основи власності і права власності на землю Українського народу» зазначає: «...Український народ реалізував своє право на самовизначення, і на карті Світу з'явилася суверенна держава Україна, яку визнали всі інші держави як суб'єкт міжнародного права. Нині на території України є Український народ, його мова та тисячолітня культура, є своя держава і влада, є Конституція України, є державна територія, є земля...» [1, с. 24].

До цієї тези своєї концепції природного права на землю Українського народу В. Носік звертається систематично, щоразу надаючи їй нових ціннісних акцентів. Незмінною у ній залишається лише ідея конституційного закріплення права власності на землю Українського

народу. «Вперше в історії українського конституціоналізму споконвічна ідея здійснення природного права власності Українського народу на свою землю, як основу національного суверенітету, територіальної цілісності і незалежності, – резюмує він, – знайшла своє відображення і юридичне закріплення у Конституції України від 28 червня 1996 року» [1, с. 102].

Особливою родзинкою формули конституційного закріплення права власності на землю Українського народу, як резонно зауважує В. Носік, є складна (дворівнева) конституційна конструкція цього права. Вона надає, на думку В. Носіка, незрівнянно більшої вагомості та стійкості національній формулі права власності на землю Українського народу у порівнянні із більшістю відповідних конструкцій навіть найпрогресивніших держав світу. Зокрема, юридичну сутність права власності українського народу на землю викладено у першому реченні ч. 1 ст. 13 Конституції України. Ним володіє виключно Український народ [2]. Це означає, на думку В. Носіка, що земля належить Українському народу як єдиному власнику і ніхто інший за жодних обставин ніколи не може ні заволодіти цим правом, ні в супереч волі Українського народу порушити його в будь-який спосіб [1, с. 226].

У зв'язку з вищевикладеним виключно важливого світоглядного і методологічного значення набуває положення концепції В. Носіка про право власності на землю Українського народу, у якому стверджується, що «ніхто у світі не може припинити володіння землею без згоди Українського народу, оскільки територія України в межах її державних кордонів є недоторканною. Тому правомочність Українського народу володіти землею має абсолютний характер, що є визначальним для розуміння сутності інших правомочностей права власності Українського народу на землю...» [1, с. 226]. «Право Українського народу володіти землею, – підкреслює В. Носік, – є також незмінним і постійним, тобто Український народ здійснює на вищому рівні вказану правомочність незалежно від того, хто володіє земельними ділянками, використовуючи їх на різних правових титулах відповідно до закону» [1, с. 226].

В нинішніх умовах російсько-української війни особливої актуальності набуло також положення вищезазначеної концепції В. Носіка про те, що право власності не може базуватися на будь-якому

протиправному привласненні об'єктів матеріального світу, в тім числі і привласненні землі, «оскільки саме по собі привласнення не відображає дійсної суті власності як в економічному, так і в юридичному значенні» [1, с. 226]. Тому будь-які дії російського агресора, спрямовані на законодавче закріплення за собою частини тимчасово окупованих ним українських земель з правової точки зору нікчемні і не породжують жодних правових наслідків.

В. Носік у своїй концепції права власності на землю Українського народу також звернув увагу на те, що «характерною ознакою землі як об'єкта права власності Українського народу на вищому рівні є її територіальна обмеженість... Як поверхня земної кори і основа ландшафту, – пояснює він, – земля не може бути перенесена з одного місця на інше, тобто земля є абсолютно нерухомим природним об'єктом» [1, с. 165], порівняно з розташованими на ній спорудами й іншими об'єктами, нерухомість яких у їх цивілістичному розумінні є відносною.

В. Носік у своїй концепції права власності на землю Українського народу завершує розкриття сенсу вищого – юридичного – рівня закріплення цього права Українського народу на землю у Конституції України апелюванням до другого речення ч. 1 ст. 13 Основного Закону держави, а саме що «від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та місцевого самоврядування у межах, визначених Конституцією та законами України» [2]. Це принципово відрізняє конституційну конструкцію права власності на землю Українського народу від конституційних конструкцій права власності на землю народів більшості інших цивілізованих держав світу, де земля виступає об'єктом права власності відповідних держав.

Згідно з концепцією права власності на землю В. Носіка, конституційне право власності на землю Українського народу закріплено також і в ч. 1 ст. 14 Конституції України. У ній йдеться про те, що: «Земля є основним національним багатством», яке «перебуває під особливою охороною держави» [2]. При цьому В. Носік посилається на розуміння ним методологічних засад сутності власності, обґрунтоване М. Руденком. Прикметне ключове резюме В. Носіка з цього приводу: «Виходячи з таких методологічних засад до розуміння сутності власності, можна стверджувати, – зазначає він, – що закріплене у ст. 14 Конституції України положення, згідно з яким земля є основним національним багатством,

що перебуває під особливою охороною держави, відображає економічну природу юридичного права власності на землю Українського народу, закріпленого у ст. 13 основного Закону держави» [1, с. 48].

Ця дворівнева конструкція права власності на землю Українського народу, як зауважує В. Носік, імплементована Цивільним кодексом України [3] та Господарським кодексом України [4], однак, як не парадоксально, не імплементована профільним Земельним кодексом України [5]. Останнє уже десятки років виступає відверто негативним чинником не лише у реформуванні земельних відносин в Україні, але й суспільного прогресу в цілому. Не зрозуміло, з яких причин по нинішній час Земельний кодекс України залишається ціннісно та концептуально не приведеним у відповідність з Конституцією України.

Концепція права власності на землю Українського народу В. Носіка містить ще цілий ряд інших важливих положень, за допомогою яких її автор вперше в українському правознавстві обґрунтував інноваційну парадигму права власності на землю Українського народу та довів, що це право має таку ж природу, як і право будь-якого іншого цивілізованого народу на його землю, якщо цей народ здійснює свою історичну місію на власних споконвічних землях – не загарбаних у чужих краях, а рясно скроплених впродовж багатьох століть і навіть тисячоліть трудовим потом і кров'ю його предків. Проте жанр наукової роботи – тези міжнародної наукової конференції та обмежений їх обсяг не дозволяють у повній мірі розкрити усі положення концепції В. Носіка щодо права власності на землю Українського народу.

За світоглядним, методологічним та евристичним потенціалом, що міститься у ній, ця концепція може стати ґрунтовною теоретичною моделлю для вироблення та реалізації сучасної інноваційної земельної політики Української держави. Більше того, вона така ж потенційно важлива складова парадигмально нової правової матриці сталого розвитку України в цілому.

Висновки. Концепція права власності на землю Українського народу В. Носіка за своєю світоглядною цінністю, методологічним потенціалом, науково-теоретичним і практичним значенням, вагомістю її обґрунтування є не просто інноваційним, а парадигмально новим науковим продуктом. З часом, особливо в умовах російсько-української війни, її актуальність лише зростає. Вона дозволяє неупереджено збагнути

природу цієї власності як реалізацію Українським народом його природного права на власну землю і землю своїх предків, яке після багатьох століть героїчної боротьби Українського народу за нього знайшло своє закономірне закріплення в Конституції України. Дворівнева конституційна модель права власності на землю Українського народу є несучою конструкцією концепції В. Носіка. Вона дозволяє обґрунтовано виокремити як єдиного власника української землі Український народ та розкрити форми реалізації народом цього його права. Ця концепція докорінно відрізняється від більшості інших спроб вітчизняних і не тільки правознавців обґрунтувати вищезазначене право Українського народу своєю послідовністю і внутрішньою несуперечністю, конструктивністю і принциповістю. За світоглядним, методологічним та евристичним потенціалом, що міститься у ній, ця концепція може стати ґрунтовною теоретичною моделлю для вироблення та реалізації сучасної інноваційної земельної політики Української держави. Більше того, вона така ж потенційно важлива складова парадигмально нової правової матриці сталого розвитку України в цілому, яка наразі виробляється національними елітами.

Література:

1. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: монографія. Київ: Юрінком Інтер. 2006. 544 с.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
5. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА КРЕДИТОРІВ У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ

Паюл Віра Русланівна

студентка групи ПБ-20-1,

Навчально-науковий інститут права

Державного податкового університету

Науковий керівник: Боднарчук Оксана Іванівна

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри приватного права,

Навчально-науковий інститут права

Державного податкового університету

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3696

Правове становище кредиторів визначає, яким чином будуть відшкодовані їх вимоги, і це може вплинути на довгострокову економічну стабільність країни, а також забезпечення ефективного правового захисту прав кредиторів є важливим для забезпечення довіри в бізнесовому середовищі.

Відповідно, це може вплинути на кредитоспроможність боржника та інші сторони у фінансових трансакціях [1].

Тому, правове становище кредиторів у справах про банкрутство визначає, як будуть розподілені активи боржника серед кредиторів [1].

Адже, це питання має важливе значення для забезпечення прозорості, справедливості та дотримання закону у процесі банкрутства. Дії кредиторів та їх гарантії в справах про банкрутство можуть вплинути на розвиток фінансового ринку та інвестиційних можливостей. Якщо інвестори та кредитори не відчують впевненості в захисті своїх інтересів у випадку банкрутства, це може обмежити їх готовність надавати позики та інвестувати в підприємства [2].

Зокрема, правове становище кредиторів у справах про банкрутство в Україні регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, а також залежить від їх статусу та виду боргових зобов'язань [2].

Відтак, основні аспекти правового становища кредиторів у справах про банкрутство в Україні включають таке:

1. Підстави для вимоги про банкрутство: Кредитори мають право подавати вимогу про визнання боржника банкрутом, якщо боржник не може виконати свої фінансові зобов'язання перед ними.

Найбільший захист тут отримують забезпечені кредитори. У Кодексі вони набувають статусу сторони, з відповідними правами, можуть ініціювати справу про банкрутство, голосувати при ухваленні рішень зборами та комітетом кредиторів. Встановлено, що дія мораторію по забезпеченим вимогам припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо судом не було винесено постанову або ухвалу про введення санації [2].

2. Участь у справі про банкрутство: Кредитори можуть брати участь у справі про банкрутство і представляти свої інтереси в суді. Вони мають право вимагати задоволення своїх вимог у рамках процедури банкрутства.

3. Регулювання порядку задоволення вимог: Порядок задоволення вимог кредиторів визначається відповідно до ст.133 Кодексу України з процедур банкрутства. Кредитори діляться на зацікавлені сторони з різними пріоритетами, і розподіл активів боржника здійснюється на цій підставі [3].

4. Вимога стягнення боргів: Після визнання боржника банкрутом, кредитори мають право стягнути свої борги з майна боржника, яке входить до маси банкрута.

5. Кредиторський комітет: В справах про банкрутство допускається створення кредиторського комітету, який представляє інтереси кредиторів і бере участь у розробці плану виходу з банкрутства згідно зі ст. 48 Кодексу України з процедур банкрутства [3].

Слід звернути увагу на заборону, встановлену ч. 7, 8 ст. 44 Кодексу, в якій визначаються наслідки введення процедури розпорядження майном, а саме заборону боржнику у цій процедурі без згоди комітету кредиторів (зборів кредиторів – до моменту формування комітету кредиторів) вчиняти значні правочини, вчинення яких не заборонено цим Кодексом, та здійснювати продаж істотних активів боржника. Це означає, що збори кредиторів (комітет кредиторів) наділені правом надати згоду чи

відмовити у цьому боржнику, що, ймовірно, стосується інших питань, які входять в компетенцію комітету (п. 7 ч. 8 ст. 48 Кодексу) [1].

6. Оскарження рішень: Кредитори мають право оскаржувати рішення суду, якщо вони вважають, що їхні права були порушені або недостатньо враховані у справі про банкрутство.

Законодавство України про банкрутство регулюється Кодексом України про банкрутство, іншими законами та нормативними актами.

Отже, із зазначеного вище можна зробити висновок, що розширення прав кредиторів у справах про банкрутство потребує подальшого вдосконалення їх обов'язків і відповідальності за зловживання цими правами у контексті балансу з правами боржника та інтересами держави. Оскільки ці права мають великий вплив на фінансову стабільність, бізнесове середовище та економічний розвиток країни, правове становище кредиторів може вплинути на стимулювання інновацій та розвиток бізнесу. Якщо кредитори відчують, що їхні права та інтереси захищені в справах про банкрутство, це може стимулювати бізнеси брати ризики та розвиватися.

Список використаних джерел:

1. Грабован Л. Правовий статус кредиторів за кодексом України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. Vol. 10. Р. 52-60. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.09> (date of access: 20.10.2023).
2. Грабован Л. Захист прав кредиторів у кодексі України з процедур банкрутства. *Правові умови сприятливого бізнес-клімату: досвід Німеччини та України* : Матеріали міжнар. науково-практ. конф., м. Одеса, 27 черв. 2019 р. Одеса, 2019. С. 43-48. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/19692> (дата звернення: 20.10.2023).
3. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 р. № 2597-VIII : станом на 29 лип. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ

Філатов Данило Денисович
студент, Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Товкун Людмила Вікторівна
кандидат економічних наук, доцент кафедри
фінансового права, Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3695

В сучасних умовах глобалізації одним із основних напрямків розвитку для України є цифрова трансформація економіки. Цифровізація здатна збільшити економічний потенціал країни, підвищити її ефективність і продуктивність та зберегти конкурентоспроможність поміж інших держав. Одним із проявів цифровізації є розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Саме ці технології сприяли появі та швидкому поширенню таких електронних платіжних засобів, як електронні гроші.

Аналізу змісту і особливостей розвитку електронних грошей були присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як: Л. Барабан, І. Верес, А. Глибовець, Ю. Грицюк, Д. Наumenко, Л. Товкун, Б. Гуд, Ч. Гудхард, Х. Закарія, Б. Кoen, Г. Селджін, Л. Уайт та інші. Враховуючи швидкий розвиток цифрових технологій у сфері обігу електронних грошей ця проблема потребує подальшого дослідження.

Важливим для України є досвід правового регулювання електронних грошей у країнах ЄС. З прийняттям Директиви 2000/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 18.09 2000 року про заснування та діяльність установ грошей в електронному вигляді та про належний нагляд за ними, було дано визначення електронних грошей, як «грошової вартості, представленої як кредит емітенту, що зберігається в електронному пристрої, випускається при отриманні коштів у сумі, не меншій, ніж випущена грошова вартість, і приймається як засіб платежу установою,

іншою ніж емітент». Подальший розвиток електронних грошей був обумовлений дією Директиви 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16.09 2009 року про започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей і пруденційного нагляду за нею. Також важливим, щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансуванню тероризму, було прийняття Директиви Європейського Парламенту і Ради ЄС 2015/849. Таким чином, країни ЄС активно розвивають обіг електронних грошей і запобігають “тіньовим” зарплатам та корупційним схемам які були впроваджені при паперових грошах.

Розглядаючи процес розвитку електронних грошей можна виділити декілька етапів: перший – 1960-1980 роки характеризується обігом дебетових і магнітних карток, початком широкого використання електронних платіжних систем; другий – кінець 20 – початок 21 сторіччя, характеризується широким обігом смарткарток; третій – початок 21 сторіччя і до наших часів, характеризується подальшим розвитком сфери електронних грошей та платіжних систем, котрі дозволяють здійснювати платежі в режимі реального часу.

Незважаючи на відносно невеликий розмір ринку електронних грошей в країнах ЄС, він зростає достатньо швидкими темпами. Так, кількість транзакцій із використанням електронних грошей у країнах ЄС найбільш швидко зростало (майже у три рази) з 2006 по 2010 рік, а у вартісному виразі такі транзакції зросли майже у 8 разів за цей саме період. Таким чином, в Європі цей ринок зростав приблизно на 50% у середньорічному виразі. Якщо оцінювати кількість емітованих електронних грошей в Єврозоні за їх типами, то, за цей період, їх переважну більшість - близько 65% - реалізовано на основі електронних запам'ятовуючих пристроїв (головним чином, смарткарт), що не є випадковим, оскільки історично європейські країни мають добре розвинену інфраструктуру для прийому платіжних карт [1]. На даний час, дедалі більше людей у ЄС здійснюють електронні платежі з використанням банківських карт, електронних грошей або платіжних додатків, що стало особливо помітним під час пандемії COVID-19 і збройної агресії РФ проти України. Так, дивлячись на міжнародну

ситуацію, для українців які знайшли притулок у країнах ЄС, а саме в Чехії, на державному рівні було впроваджено грошові виплати в електронному вигляді. Впровадження таких виплат також свідчить про достатній розвиток та погодження курсу на розвиток електронних грошей, платіжних систем та фінансової сфери країни ЄС.

Щодо України, то електронні гроші не набули такого стрімкого поширення на її території, як у країнах ЄС. Однак, з прийняттям Закону України «Про платіжні послуги» [2], який почав діяти з 01.08.22 року та Положення «Про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними» [3], які були прийняті відповідно до виконання Угоди про асоціацію з країнами ЄС і другою платіжною директивою (PSD2), було закріплено поняття «електронні гроші», під яким розуміють: «одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді, випущені емітентом електронних грошей для виконання платіжних операцій, які приймаються як засіб платежу іншими особами, та є грошовим зобов'язанням такого емітента електронних грошей» [2].

Встановлюючи таке визначення, законодавець звернув увагу на особливості, притаманні електронним грошам, а саме: віртуальну форму вираження грошового зобов'язання (вони випускаються емітентом і зберігаються на цифрових носіях, а не на банківських рахунках); розширене коло суб'єктів-емітентів, включаючи не тільки банки та і небанківські установи; призначення електронних грошей тільки для розрахунків в інтернеті (їх використання відбувається поза банківською системою і у людини є збережені гроші в електронному гаманці, за допомогою якого вона може розраховуватися будь-якої доби, незалежно від того, працює банк, чи ні), відсутність їх фізичної форми (безготівкові гроші завжди можна вивести із системи в звичні гривні, а електронні завжди будуть просто цифрами на екрані). Саме в таких особливостях і містяться переваги застосування електронних грошей. Крім того, перекази електронних грошей здійснюються набагато швидше і не потребують детальної перевірки. Це особливо актуально для міжнародних розрахунків, перш за все з країнами, де банківська система слабо розвинена або в ній діють різні обмеження.

Застосування електронних грошей передбачає додатковий захист при проведенні операцій з ними, наприклад, використання спеціального коду захисту, коли продавець товару (послуги) не зможе скористатися отриманими грошима, доки не надасть споживачеві товар чи послугу. Позитивною рисою у застосуванні електронних грошей є відсутність необхідності вводити дані банківської картки при оплаті за допомогою електронного гаманця, що також зменшує шанси шахраїв на викрадання даних.

Але необхідно розуміти, що розрахунки електронними грошима досить легко відстежуються контролюючими органами. Тому, для держави є важливим створення механізму фінансового моніторингу в електронних гаманцях.

Література:

1. Віталій Кравчук, Дмитро Науменко, Андрій Глибовець. Електронні гроші в Україні. / Аналітичний звіт. – К.: Альфа-ПІК, 2012. – 64 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf
2. Про платіжні послуги. Закон України №1591 від 30.06.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>
3. Про випуск електронних грошей та здійснення платіжних операцій з ними. Постанова НБУ від 29.09.2022 № 210. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0210500-22#Text>

ПРО ПОНЯТТЯ «КІБЕРПРОСТІР» ТА ЗАГРОЗИ КІБЕРБЕЗПЕЦІ НА ГЛОБАЛЬНОМУ Й НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

*Мельник Олександр Миколайович
науковий співробітник, Український
науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України
ORCID: 0009-0000-5844-8332*

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3697

Актуальність дослідження визначається, з одного боку, загальним спрямуванням сучасних студій на виявлення кіберзагроз і кібервикликів у світовому цифровому просторі та вивчення кібербезпекової проблематики, з іншого – нагальною потребою концептуального осмислення нової безпекової реальності у глобальному кіберсередовищі та в національному сегменті кіберпростору.

Мета даної розвідки полягає у теоретичному предметно-поняттєвому потрактуванні поняття «кіберпростір» у наукових працях українських та зарубіжних дослідників, визначенні загроз у кіберінформаційному середовищі на глобальному й національному рівнях.

У своїй «Стратегії кібербезпеки для Німеччини» від 23.02.2011 р. Федеральний уряд Німеччини трактує кіберпростір як «віртуальний простір усіх ІТ-систем у глобальному масштабі, об'єднаних в мережу на рівні даних» [1, с. 6].

Старший науковий співробітник Центру досліджень безпеки (CSS) Цюріха М. Д. Кавельті у своїй статті [2, с. 167], присвяченій дослідженню матеріальних причин кібервійни та політики кібербезпеки, ототожнює поняття «кіберпростір» та «інтернет», використовує їх у широкому розумінні синонімічно. Однак слушно зауважує, що в соціальних наукових дослідженнях інтернет розуміється як частковий аспект кіберпростору, оскільки кіберпростір має як «віртуальний», так і

«фізичний» виміри. Ш. Гойманн додає, що інтернет «краще підкреслює посередництво між різними мережами, як базова структура, аніж поняття «кіберпростір» [3, с. 147].

Услід за О. Ткаченком та К. Ткаченком, під кіберпростором у роботі розумітимемо «кіберінформаційне середовище, що відображає семантику (сутність) об'єктів кіберінформаційної інфраструктури та системи відношень і зв'язків між цими об'єктами. До об'єктів кіберінформаційної інфраструктури належать апаратно-технічні складові (сучасні гаджети, персональні комп'ютери тощо), програмно-технологічні складові (комп'ютерні мережі, ПЗ), інформаційні складові (інформаційні бази, вебконтенти, інтернет-відомості тощо)» [4, с. 77].

Загалом кіберзагрози можна поділити на такі види: 1) кібертероризм; 2) кібервійна; 3) атаки на комп'ютерні системи; 4) атаки на дипломатичну інфраструктуру; 5) атаки на банківські системи; 6) атаки на військову інфраструктуру; 7) хактивізм.

Український вчений Д. В. Дубов кіберзагрози в Україні доцільно поділяє на два ключові рівні: *«перший* – «класичні» кіберзлочини – як абсолютно оригінальні, так і вже звичні для нас, для своєї реалізації вони потребують лише сучасних інформаційних технологій; *другий* – злочини, характерні для геополітичної боротьби (або такі злочини на місцевому рівні, які мають потенціал вплинути на політичне становище держави), це хактивізм, кібершпигунство та кібердиверсії» [5, с. 210].

Варто зауважити, що у зв'язку з невинним розвитком інформаційних технологій значення кіберзагроз у загалі загроз національній безпеці тієї чи іншої країни з плином часу лише зростатиме, боротьба за розподіл сфер впливу у кіберпросторі повсякчас вируватиме й набиратиме оберті, адже за нею стоять великі геополітичні інтереси світових центрів сили.

Підсумовуючи викладене вище, зазначимо, що захист від кібератак має бути автоматизованим, для усунення кіберзагроз слід удосконалювати відповідні системи та технології, для забезпечення кібербезпеки, що є пріоритетом у системі національної безпеки країни, необхідно кваліфіковано, компетентно і комплексно використовувати арсенал правових засобів.

Література:

1. Deutscher Bundestag. Ausarbeitung. Cyber-Sicherheit und Streitkräfte. S. 6. URL: <https://www.bundestag.de/resource/blob/414822/04afe986fd8aba8fe0c534d95c389309/WD-2-037-11-pdf-data.pdf>
2. Cavelty M. D. Die materiellen Ursachen des Cyberkriegs. Cybersicherheitspolitik jenseits diskursiver Erklärungen. *Journal of self-regulation and regulation*. Volume 01. 2015. pp. 167-184. DOI: 10.11588/josar.2015.0.23486
3. Heumann S. Sicherheit im Cyberraum: Eine Kritik des nationalstaatlichen Sicherheitsdenken angesichts eines globalen Netzwerks. In: Internationale Sicherheit im 21. Jahrhundert Deutschlands internationale Verantwortung. Bonn University Press. 2016. pp. 141-152.
4. Ткаченко О., Ткаченко К. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. Кіберпростір і кібербезпека: проблеми, перспективи, технології. № 1. 2018. С. 75-86. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-796x.1.2018.147257>
5. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва : монографія / Д. В. Дубов. К. : НІСД, 2014. 328 с.

**DEVELOPMENT OF STATE (CONSTITUTIONAL) LAW AT
CHERNIVTSI UNIVERSITY IN 1875–1940**

Tetiana Hrekul-Kovalyk

*PHd, assistant of the Department of Theory
of Law and Human Rights, Chernivtsi National
University named after Yu. Fedkovych*

Bozhena Kozek

*student of the Faculty of Law, Chernivtsi National
University named after Yu. Fedkovych*

Internet address of the article on the web-site:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3700

1875-1940 – the period when Bukovyna was under the jurisdiction of two states: Austria-Hungary (1875-1918) and Romania (1918-1940). This was vividly reflected in all spheres of social life, including the development of state (constitutional) law as a science and an academic discipline at the Faculty of Law of Chernivtsi University.

The establishment of the university in Chernivtsi in 1875 opened up the possibility of training qualified lawyers to meet the needs of the region in the personnel of administrative institutions, courts, prosecutor's office, advocacy, and notary.

Initially, admission to the university, organization of the educational process, tuition fees, training of legal personnel in Chernivtsi were regulated by all-Austrian legal acts.

In 1899, the academic senate of Chernivtsi University issued a collection of laws and regulations on issues of university life. According to the aforementioned order, studies at the Faculty of Law lasted four years and were paid. We had to pay for admission, for taking and retaking exams, for participation in some seminars.

The entire period of study was divided into three groups of sciences: history of law, political science, and judiciary [2, p. 302]. For each group, the

educational load included both compulsory and additional subjects. Austrian public law was compulsory only for students of the second study group.

The teaching was mainly lecture-based. So, for example, in the 1894-1895 academic year, Austrian state law was read 5 hours a week. Later, law and political science seminars were created at the faculty. Seminars were divided into departments. The political science seminar included the department of public law and administration. For a long time, the work of this seminar was supervised by F. Kleinwechter [3, p. 7]. Oral presentations, discussions, conversations, debates, as well as written works were practiced at seminar classes, the best of which were awarded seminar prizes.

The teaching of Austrian state law in different years was provided by highly qualified teachers and scientists. Among them: Johann Weissmann (1875-1877), Johann Barek (1877-1884), Joseph Cryspin (1884-1899), Franz Lunz (1900), Franz Hauke (1889-1904), Joseph Lucas (1904-1908), Karl Lamp (1908-1911), Hans Ritter von Frisch (1912), Otto Freiberr von Dungern (1911-1916) and Leonidas Pitamich (1918-1919).

The most prominent political scientist was Professor F. Hauke. Several thorough studies and several reports on constitutional and administrative law belong to his pen. These are, first of all, «Historical foundations of monarchical law: a contribution to the development of Austrian constitutional law», «University representation in the Landtags: a proposal to supplement the existing legislation», «Collection of cases and questions on constitutional and administrative law». His inaugural speech «On Some Questions of Parliamentary Law», delivered on December 1, 1900, received favorable reviews in the Austrian legal world.

In the Austrian period of its history, the Faculty of Law had the authority to award the academic degree of Doctor of Laws. Among such graduates from the faculty was the future famous constitutional scientist Julius Hachek. His scientific legacy consists of works on English, German and Prussian state and administrative law, the theory of self-government, and the history of justice in Halicia and Bukovyna.

After the accession of Bukovyna to Romania in 1918, the Romanianization of Chernivtsi University took place, and since 1922, the training of specialists took place according to a two-stage system. The first stage of education, the term of which could not be less than three years, is the license, and the second stage – two years – the doctorate [8, art. 16]. These

terms were unchanged for quite a long time, only since 1933 the term of study for licentiates increased by one year, that is, to 4 years, and since 1937, the study of doctorates decreased to 1 year.

The constitutional law of Romania was mandatory for students of the first year of the license [7, art. 7]. However, with the introduction of a four-year term of study in 1933, the program of study courses for licentiates changed somewhat and the mentioned course was taught to students already in the second year of study. Doctorate courses were divided into two sections: legal and political and economic. Both sections studied comparative constitutional law.

As in the Austrian period of the history of the Faculty of Law, teaching was mostly conducted in lecture form. However, since 1929, seminar classes have entered into practice, but only since 1937, seminar classes on the constitutional law of Romania began to be held. Seminars were held for 1–2 hours per week if the number of students was less than 30, and twice for 1–2 hours per week if the number of students exceeded 30. Subsequently, the division of students into subgroups for conducting seminar classes was practiced. Thus, in the 1937-1938 academic year, the constitutional law of Romania was studied 3 hours a week in lectures and 2 hours in seminars. In the same year, 3 hours of lectures and 1 hour of seminar classes per week were also devoted to comparative constitutional law.

Lectures and seminars were provided by highly qualified teachers. Among them, it is worth highlighting George Alexianu, Trajan Ionashku, Constantin Petrescu-Ercia and Constantin Berariu. Each of them was a prominent scientist and gifted teacher. They were also known among the Bukovyna population, reading the so-called «Promotion Courses». For example, in the 1924-1925 academic year, at the Popularization Courses, T. Ionashku gave a lecture on «Politics of Unification of Legislation» (2 hours) and K. Petrescu-Ercia – «Legislative Power in the Legislation of Different States» (1 hour). C. Berariu developed the lecture course «Constitutional Law» for students of the faculty [5, p. 9].

Special attention should be paid to G. Alexianu, who started working at the Faculty of Law of Chernivtsi University on October 1, 1926. In April 1927, he took the position of professor of the Department of Constitutional Comparative Law at Chernivtsi University [4, p. 149]. And already in 1930 he received the title of titular (full-time) professor.

The main directions of G. Alexianu's scientific research were aimed at the fundamental study of the foundations of constitutional law, where he tried to develop his own Romanian concept of constitutional law, separated from the French and Belgian ones.

The academic library of the leading constitutionalist of Romania in the interwar period has about 40 works. In the library of the Chernivtsi National University named after of Yu. Fedkovych some works have been preserved, including: «Constitutional Law», «Responsibility of Public Power», «Code of Direct Taxes», (co-authored with Erbiceanu Vespasian); «Course of Constitutional Law» in three volumes, «Doctrine of Public Law». Several school textbooks on the basics of constitutional law belong to the scientific heritage of G. Alexianu.

The teaching activity of G. Alexianu, related to the Faculty of Law of Chernivtsi University, ended in August 1938 with his appointment as the royal resident of Bukovyna (on August 13, 1938, he solemnly took the oath of office) [1, p. 88; 6, p. 117].

G. Alexianu's scientific heritage in constitutional law is considered one of the most fundamental in Romanian constitutional law today. He is recognized as a «pioneer» of the Romanian science of constitutional law.

Thus, the development of state (constitutional) law at the University of Chernivtsi in 1875-1940 took place under the conditions of Austrian and Romanian policy. However, regardless of this, individual constitutionalist scholars left a significant contribution to the formation of the science of state (constitutional) law and the study of this leading academic discipline.

Literature:

1. Буковина 1918-1940 pp. : зовнішні впливи та внутрішній розвиток (Матеріали і документи) / Упор. та ред. С. Д. Осачука; Резюме нім. та англ. мов. Чернівці : Зелена Буковина, 2005. 328 с.
2. Никифорак М. В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774-1918 pp.). Чернівці : Рута, 2004. 384 с.
3. Никифорак М. В. Правничий факультет університету Франца-Йосифа у Чернівцях (1875-1918pp.). Чернівці : Рута, 2003. 32 с.
4. Anuarul Universității din Cernăuți. Pentru anii de studii 1926/1927-1927/1928. Cernăuți : Editura Universității, 1928. 286 p.

5. Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1923-1924. Cernăuți : Editura Universității, 1925. 61 p.
6. Ciachir N. Din istoria Bucovinei (1775-1944). București : Ed. Didactică și Pedagogică, 1993. 174 p.
7. Regulament Facultății de drept din Cernăuți / Anuarul Universității din Cernăuți. Anul de studii 1925-1926. Cernăuți : Editura Universității, 1927. 200 p.
8. Regulament de ordinea și disciplina stuflenților Universitari. Cluj : Institutul de arte grafice «Ardealul», 1925. 15 p.

НЕДІЙСНІСТЬ ТАК ЗВАНОЇ АНАФЕМИ РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ПРОТИ ІВАНА МАЗЕПИ, ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ

Бедь Віктор Васильович

доктор богословських наук,

доктор юридичних наук, професор, Карпатський університет

імені Августина Волошина, Ужгородська українська

богословська академія, м. Ужгород, Україна

ORCID: 0000-0002-2408-8823

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3698

Понад триста років московськими політичними і церковними колами, всупереч догматичному вченню та канонічного права Православної Церкви, поширюється принизлива інформація про те, що нібито Іван Мазепа, Гетьман України, був підданий церковній «анафемі» за зраду московського царя-імператора Петра І.

Маючи на меті утвердити московсько-ординську імперську ідеологію «руського міра», російські правителі та їхні церковні сподвижники з Московського патріархату, від часів правління московського царя-імператора Петра І та до сьогоденішнього президента Російської Федерації комуно-кадебіста Володимира Путіна, всіляко намагалися і продовжують намагатися очорнити славне ім'я Івана Мазепи, видатного українського політичного, державного та військового діяча, Гетьмана України (1687–1709), покровителя і благодійника Української

Православної Церкви, борця за національну і державну незалежність України в другій половині XVII – на початку XVIII століть, праведника.

Щоб дати правильну відповідь на запитання, чи була чинною виголошена 12 листопада 1708 року Патріаршим місцеблюстителем Російської Православної Церкви митрополитом Рязанським Стефаном Яворським за наказом московського царя-імператора і безбожника Петра I так звана *анафема* на адресу Гетьмана України Івана Мазепи, – слід бодай коротко оглянути події українського державно-політичного життя, віхи діяльності Гетьмана України Івана Мазепи та особливості канонічно-правового статусу Української Православної Церкви у другій половині XVII – на початку XVIII століть.

Сьогодні, в умовах віроломної широкомасштабної військової агресії путінсько-гундяєвської Російської Федерації проти української нації, Держави Україна та Православної Церкви України (2014–2023), особливого значення набуває необхідність правдивого висвітлення історії життя й діяльності Івана Мазепи, Гетьмана України, його місця і ролі у боротьбі за утвердження національної і державної незалежності України в другій половині XVII – на початку XVIII століть. Водночас питання так званої московської церковної *анафем* щодо Івана Мазепи є актуальним і для Православної Церкви України як правонаступниці Української Автокефальної Православної Церкви та Української Православної Церкви Київського патріархату, які зазначену «анафему» ніколи не визнавали, оскільки згідно з догматичним ученням Православної Церкви й канонічного права вона не є чинною з моменту її виголошення.

Іван Мазепа і його епоха

4 серпня 1687 року, коли український народ переживав украй важкі політичні та економічні наслідки від періоду так званої великої руїни, Іван Степанович Мазепа був обраний Гетьманом України (при цьому Гетьманом як Лівобережжя, 1687–1709 рр., так і Правобережжя, 1704–1709 рр.) і пробув главою Держави Україна незмінно впродовж двадцяти двох років. Походив Іван Мазепа зі шляхетського роду Мазеп-Колединських герба Курч із Київщини, згодом був проголошений і князем Священної Римської імперії (1707–1709). Іван Мазепа входив у число найосвіченіших і висококультурних правителів Європи свого часу. Освіту він здобув у Києво-Могилянській академії, після чого продовжив

навчання на Заході. Він відвідав Голландію, Німеччину, Францію та Італію. Потім служив при польському королівському дворі. Гетьман володів польською, німецькою, італійською та російською мовами, міг спілкуватись на французькій, голландській і татарській мовах. Добре знав латинь.

За характеристиками його сучасників в Україні та за її межами, Гетьман України Іван Мазепа мав природний хист державного діяча і вправного дипломата, був, безсумнівно, відданим патріотом української нації та охоронцем української державності. Майже двадцять років Гетьман Мазепа був послідовним і вірним політичним та військовим союзником Московського царського престолу, саме рівноправним військово-політичним союзником, а не підданим Московського царства. При цьому Україна зберігала свою державність і незалежність в управлінні та територіальну цілість і суверенітет. Так, коли Іван Мазепа зрозумів, що Петро I, як великий Московський самодержавець, буде велику імперію і тому ставить собі за мету зліквідувати державну незалежність України та гетьманське управління в ній, Гетьман України був вимушений переглянути основи військово-політичних відносин із Московією. За таких нових геополітичних умов, які загрожували збереженню української державності, Іван Мазепа як Гетьман України приймає правильне політичне рішення про необхідність укладення нового військово-політичного союзу з могутньою на той час Швецією на чолі із молодим королем Карлом XII. Це був крок політичного діяча і керманіча України, зроблений в інтересах збереження її державності та незалежності. Та сталось не так, як було задумано. Поразка шведських та українських військ у битві з московськими військами під Полтавою обернулася перемогою для Московського царства з подальшим утвердженням її імперської державності й поразкою для України, її розділенням, втратою незалежності та територіальної цілісності на тривалий час – понад триста років поспіль.

Іван Мазепа і Православна Церква

Перебуваючи при гетьманській владі, Іван Мазепа дбав про розвиток Православної Церкви в Україні й увійшов у її історію як один із найбільш щедрих жертводавців свого часу. Між Українською Православною Церквою та Іваном Мазепою ніколи не існувало жодного непорозуміння

чи конфлікту. Не впадав Гетьман України також ні в церковні розколи, ані в єресі. І ці факти є незаперечними. За його власні кошти (і мова йде не про один мільйон золотих) або за його сприяння в Україні було збудовано і відновлено десятки храмів, монастирів, лікарень та шкіл. Наприклад, у Лаврському храмі Різдва Пресвятої Богородиці у Києві, збудованому на кошти Івана Мазепи, й по сьогодні відправляють богослужіння. Особливу увагу, опіку та матеріальну підтримку Іван Мазепа надавав Києво-Печерській лаврі. Одночасно він був великим благодійником і жертводавцем для православних за межами України, зокрема Константинопольської Православної Церкви, на Святій Землі (в Палестині) та Святій горі Афон (на території сучасної Греції).

Українська геополітика та церковне питання в Україні у другій половині XVII – на початку XVIII століть

Незважаючи на здобуту перемогу в російсько-шведській битві під Полтавою (27.06.1709), яка одночасно стала й російсько-українською війною, московський цар Петро I, що почував себе вже не просто самодержавцем Московського царства, а імператором великої і неподільної нової Російської імперії (не плутати з історичною Руссю-Україною), зрозумів, що український народ не відмовився і не відрікся від свого природного права на збереження незалежності своєї Держави Україна. Зрозумілим було і те, що доти, поки Україна зберігатиме незалежну гетьманську владу, носії якої є прямими спадкоємцями історичної державної влади Русі та вільно обираються українським козацтвом, мріяти про входження України до складу нової Російської імперії є справою даремною. Тож аби зломити український національний дух і національну самосвідомість, для Московського царя Петра I було замало перемоги під Полтавою, жорстокого масового знищення українського козацтва, духовенства та мирного населення, що підтримували незалежність Держави Україна та свого правителя – Гетьмана України Івана Мазепу, цілковитого руйнування, пограбування та знищення козацької столиці Батурина. Необхідно було більшого: морального приниження і духовного пригнічення глибоко віруючого православного українського люду, щоб на століття породити в українській нації та її нащадків відчуття провини у нібито зраді «Божого помазаника» – Московського царя, а відтак нібито й самої Святої Православної Церкви.

Тож саме ці політичні фактори і лягли в основу інсинуації відсторонення від влади і так званого відлучення від Церкви Гетьмана України Івана Мазепи за наказом Московського царя і безбожника Петра І.

При цьому слід звернути увагу на таке:

1. На період гетьманського правління Івана Мазепи Держава Україна перебувала у військово-політичному союзі з Московським царством, проголошеному ще за Гетьмана України Богдана Хмельницького (1654) та надалі оформленому письмовим договором за правління Гетьмана України Юрія Хмельницького (1659). Згідно з цим військово-політичним союзницьким договором Україна не зрікалася своєї державної незалежності та не позбавлялася своїх суверенних прав, мала свою систему державного управління й порядок її формування, власні судоустрій, армію, грошову одиницю та проводила власну міжнародну дипломатичну політику. Населення українських земель належало до підданства Гетьманської Держави Україна, а не Московського царства. Тож як Гетьман України Іван Мазепа, так і українське населення були підданими не Московського царя, а підданими Гетьманської України, а окремі з них, на договірних засадах, перебували тільки на службі у Московського царя. Водночас окремі представники Гетьманської Держави Україна перебували і на службі у Шведського та Польського королів, Турецького султана (на службі, а не в рабстві). При цьому Держава Україна мала як союзницькі, так й інші міжнародні договори з багатьма державами світу, а не виключно з Московським царством. Такі були геополітичні реалії, в яких опинилась Україна в другій половині XVII – на початку XVIII століть. І цей тогочасний український геополітичний фактор є надзвичайно важливим для правильного розуміння вищезазначеної проблеми. Відповідно, Гетьман України Іван Мазепа був не прямим підданим московського царя Петра І, а його рівноправним військово-політичним союзником, залишаючись одночасно суверенним правителем незалежної Держави Україна.

2. Після перепідпорядкування у 1686 році Української Православної Церкви (з центром Митрополії у Києві та духовній єдності з Константинопольським патріархатом) Російській Православній Церкві, всупереч нормам канонічного права, українські православні, їхнє духовенство і єпископат опинилися в церковно-духовному полоні Московського патріархату. При цьому до 1721 року Українська

Православна Церква з центром Митрополії у Києві канонічно зберігала свій автономний статус самоуправління і не підлягала прямому підпорядкуванню ні Московському патріархату, ні Московському царю.

3. Згідно з догматичним ученням Православної Церкви та нормами канонічного права, Церква не має права і не повинна порушувати встановлений церковний порядок щодо самоорганізації свого церковного життя та самоуправління. Відповідно, політична влада держави не має права втручатися у внутрішні справи Церкви та насаджувати свою політичну волю церковній ієрархії.

Догматичні та канонічні підстави визнання недійсності так званої *анафема* Російської Православної Церкви щодо Івана Мазепи, Гетьмана України

Зважаючи на догматичне вчення і положення норм канонічного права Православної Церкви, так звана *анафема* Російської Православної Церкви щодо Івана Мазепи, Гетьмана України, є недійсною з моменту її виголошення 12 листопада 1708 року з огляду на вказані нижче підстави.

По-перше, слід зазначити, що таке суворе покарання, як відлучення від Православної Церкви можливе тільки за вкрай важкі злочини перед Святою Церквою Христовою, якими можуть бути: свідоме створення глибоких церковних розколів та впадання в засуджену Церквою єресь. Чи був православний Іван Мазепа розкольником в церковному житті, а чи впадав у єресь? Однозначно, ні. Це твердження є за своєю суттю та історичною правдою аксіомою, яку впродовж століть ніхто не намагався і не намагається спростувати чи поставити під сумнів. Як сам Іван Мазепа, так і його рід були глибоко віруючими православними, зокрема його мати Марина Мазепа (удовівши) прийняла чернечий постриг із іменем Марія Магдалина і стала ігуменею Києво-Печерського Вознесенського і Глухівського Успенського дівочих монастирів, чернечий подвиг несла і рідна сестра Гетьмана – Олександра.

По-друге, порушене питання щодо можливості застосування анафема стосовно того чи іншого вірника Церкви Христової повинно виходити із лона самої Церкви, до якої він належить, й ухвалюватися соборно. Особливо ретельно цього порядку слід дотримуватись у тих

випадках, коли мова йде про державних правителів, яким, зокрема, і був Гетьман України Іван Мазепа. Адже державний правитель є не тільки простим громадянином своєї держави та вірником Церкви, але й символом державної влади та визнаним й офіційним представником всього народу, що входить до складу тієї чи іншої держави, а відтак – «Божим помазаником». Поспішність, помилковість чи недотримання догматичного вчення та норм канонічного права Православної Церкви в питаннях накладення анафеми на державного діяча може призвести до руйнування християнського миру, взаємозлагоди і спокою як у самій державі, так і в самій Церкві Христовій та призвести до породження нових розколів та ересі.

Чи ініціювала питання про накладення анафеми на Івана Мазепу Українська Православна Церква з центром Митрополії у Києві чи Російська Православна Церква? Історичні джерела дозволяють нам дати однозначну та впевнену відповідь на це запитання – ні. Ініціатором відлучення Івана Мазепи від Російської Православної Церкви виступив його політичний супротивник, правитель іншої держави – Московський цар і безбожник Петро І, що не відповідає догматичному вченню та нормам канонічного права Православної Церкви.

31 жовтня 1708 року Московський цар і боговідступник Петро І звертається з посланням до Патріаршого місцеблюстителя Російської Православної Церкви митрополита Рязанського Степана Яворського в якому наказує (навіть не просить): «Того ради изволте онаго (Івана Мазепу – В. Б.) за такое ево дело публично в саборной церкви проклятию предать». Тож, як бачимо, ні Українська Православна Церква з центром Митрополії у м. Київ, ні навіть Російська Православна Церква та ієрархія не ініціювали анафемування Івана Мазепи, Гетьмана України, оскільки для цього не було жодних канонічних підстав.

По-третє, від підписання акта про нібито обрання нового Гетьмана України (проведеного в листопаді 1708 року під примусом Московського царя Петра І в Глухові) та проведення так званого *анафемування* Івана Мазепи відмовився Митрополит Київський, Галицький і всієї Малої Русі Йоасаф Кроковський. До того ж так звана *анафема* щодо Івана Мазепи, Гетьмана України, ніколи не визнавалася і не визнається жодною іншою Помісною Православною Церквою у світі, окрім Російської Православної Церкви. При цьому слід зауважити те, що й самою Російською

Православною Церквою так звана *анафема* стосовно Івана Мазепи ніколи не ухвалювалася соборним рішенням цієї релігійної організації, як цього у таких випадках вимагають норми канонічного права. Отож її неканонічне виголошення 12 листопада 1708 року залишається цілковито на совісті Патріаршого місцеблюстителя Російської Православної Церкви митрополита Рязанського Стефана Яворського та тих окремих архіреїв Московського патріархату, які розіслали від свого імені відповідні послання до православних вірників Московського царства та України на вимогу Московського царя і боговідступника Петра І.

По-четверте, згідно з правилом III святого Кирила, архієпископа Олександрійського (близько 377–444 рр.), будь-який «чин», що вчиняється архіреєм «через страх або під погрозами», є нечинним із моменту його вчинення. У випадку із Іваном Мазепою тільки відверто упереджена людина може стверджувати, що з боку Московського царя і боговідступника Петра І не було прямого втручання у внутрішньоцерковні справи та грубого політичного примусу щодо спонукання окремих архіреїв Російської Православної Церкви проголосити у неканонічний спосіб так звану *анафему* Гетьману України. Відповідно, за таких умов ця «анафема», згідно з нормами канонічного права, є недійсною з моменту її проголошення.

Окрім того: в 1801 році чин Православ'я Російської Православної Церкви був суттєво скорочений, в ньому перераховувались тільки самі єреси, без нагадування імен єретиків, а ім'я Івана Мазепи згадувалось серед імен «державних злочинців» (хоча як підданий України та її Гетьман, держаним злочинцем перед своєю державою він ніколи не був; до того ж це знову ж таки політичний, а не канонічний аспект питання); у редакціях чинів Православ'я Російської Православної Церкви 1850 року (Московському) та 1869 року (Санкт-Петербурзькому) за рішенням російського Святішого урядуючого синоду ім'я Івана Мазепи було вилучено з переліку «державних злочинців»; із другої половини XIX століття мали місце випадки звернень із боку української інтелігенції, що перебувала на російській імперській службі, з вимогою розв'язати питання щодо зняття прокляття з Гетьмана України Івана Мазепи. Навіть Московський імператор Микола І, перебуваючи в Україні, звернув увагу на абсурдність положення, коли в українських православних храмах щодня молилися за спокій душі Івана Мазепи, Гетьмана України (як

ктитора цих храмів), а в неділю Православ'я, за вказівкою імператорів Російської імперії та ієрархії Російської Православної Церкви, його проклинали.

По-п'яте, з відновленням Патріаршого устрою в Російській Православній Церкві, який, усупереч церковним канонам, був ліквідований московськими царем-імператором і боговідступником Петром I у 1721 році, після падіння царського самодержавства в Російській імперії (лютий 1917 р.) у Москві розпочав роботу Помісний Собор Російської Православної Церкви (1917–1918 рр). 27 лютого 1918 року Собор вніс зміни до чину Православ'я, вилучивши з його тексту згадки про тих, що виступали проти російських царів. Таким чином, цим соборним рішенням Помісного Собору Російської Православної Церкви було скасовано всі «політичні» анафемування, що були введені й проголошені за часів правління московського царя-імператора і боговідступника Петра I та інших російських монархів. 10 липня 1918 року за часів правління Гетьмана України Павла Скоропадського (вихідця із царського роду) на Софійській площі в Києві з відома Святішого Тихона, Патріарха Московського і всієї Росії, з благословення митрополита Київського Антонія на чолі з єпископом Черкаським Назарієм (вихідцем із дворянського роду, колишнім ченцем Києво-Печерської лаври) духовенством було відправлено прилюдну поминальну панахиду за спочилим у Бозі Гетьманом України Іваном Мазепою, що є свідченням того, що для її відправлення не вбачалося жодних канонічних перепон. На жаль, подальша окупація та розділення України московським комуністично-радянським окупаційним режимом Союзу РСР/КПРС на кілька десятиліть відкинули нормальний процес відродження і розвитку нашої Держави Україна та Української Церкви. З метою поширення новітньої московсько-ординської імперської ідеології «руського міра» й придушення прагнень української нації до відновлення своєї державної незалежності ім'я Івана Мазепи і надалі, вже в комуністично-радянській історіографії, піддавалося шельмуванню та прокляттю, зокрема через підконтрольний Комуністичній партії Радянського Союзу та Комітету державної безпеки Союзу РСР Московський патріархат. Така ж ганебна й безпідставна політика щодо очорнення славного імені Іван Мазепи, Гетьмана України, проводиться в Російській Федерації і на сьогодні, за правління комуно-кадебіського

тоталітарного режиму Володимира Путіна та керманича Російської Православної Церкви Патріарха Кирила Гундяєва.

По-шосте. Не можна не зазначити й те, що жодна Помісна Православна Церква у світі, окрім Російської Православної Церкви, в особі окремих її архієреїв, ніколи не анафемувала Івана Мазепу і не заявляла про те, що визнає таку анафему. На могилі Гетьмана України Івана Мазепи (на території Румунії) місцеве православне духовенство завжди звершувало по ньому заупокійні богослужіння. А 17 лютого 1933 року і Синод Помісної Автокефальної Православної Церкви в Польщі (тоді ця Церква охоплювала й частину сучасної України) постановив, що дозволяє і благословляє відправляти богослужіння за упокій душі Гетьмана України Івана Мазепи.

Посмертне молитовне вшанування світлої пам'яті Івана Мазепи, Гетьмана України, незмінно проводилося ієрархією та духовенством Української Автокефальної Православної Церкви (1917–2018), Української Православної Церкви Київського патріархату (1992–2018) та духовенством Ужгородської української богословської академії УПЦ МП (2002–2014), а з 15 грудня 2018 року проводиться ієрархами й духовенством Православної Церкви України.

Висновок

Виходячи із вищевикладеного та зважаючи на догматичне вчення та положення норм канонічного права Православної Церкви, так звана анафема Російської Православної Церкви щодо Івана Мазепи, Гетьмана України, від 12 листопада 1708 року, що була виголошена одноособово Патріаршим місцеблюстителем Російської Православної Церкви митрополитом Рязанським Степаном Яворським та надалі окремо взятими московськими церковними ієрархами за наказом Московського царя і безбожника Петра I, – є недійсною з моменту її виголошення.

Список використаних джерел:

1. Ректор УУБА Віктор Бедь: «Анафема» гетьману Івану Мазепі з точки зору канонічного права не є чинною. Закарпаття.net.ua, 05 червня 2009. – URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/41381-Rektor-UUBA-Viktor-Bed-Anafema-hetmanu-Ivanu-Mazepi-z-tochky-zoru-kanonichnoho-prava-ne-ie-chynnoi>

2. Повість про правду і кривду: з історії про анафему Мазепи. Релігія в Україні, 04 червня 2009. – URL: <https://www.religion.in.ua/zmi/517-povist-pro-pravdu-i-krivdu-z-istoriyi-pro-anafemu.html>
3. Гетьман Мазепа і місцеблюстителі патріаршого престолу. Релігія в Україні, 19 травня 2010. – URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/4578-getman-mazepa-i-misceblyustitel-patriarshogo-prestolu.html
4. Мацьків Теодор. Справа княжого титулу гетьмана Івана Мазепи. Релігія в Україні, 11 жовтня 2011. – URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/12392-sprava-knyazhogo-titulu-getmana-ivana-mazepi.html
5. Іван Мазепа: «Візьміться всі за руки!..» Передвиборча програма гетьмана. Релігія в Україні, 28 лютого 2012. – URL: https://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/15054-ivan-mazepa-vizmitsya-vsi-za-ruki-peredviborcha-programa-getmana.html
6. В УПЦ заперечують чинність анафеми на гетьмана Івана Мазепу і моляться за його упокій. Релігія в Україні, 21.03.2013. – URL: https://www.religion.in.ua/news/ukrainian_news/21220-v-upc-zaperechuyut-chinnist-anafemi-na-getmana-ivana-mazepu-i-molyatsya-za-jogo-upokij.html
7. Тарапон О. Мазепа Іван // Енциклопедичний словник символів культури України / За заг. ред. В. П. Коцура, О. І. Потапенка, В. В. Куйбіди. – 5-е вид. – Корсунь-Шевченківський: ФОП Гаврищенко В. М., 2015. – С. 468. – 912 с. ISBN 978-966-2464-48-1
8. Korrespondent.net. В УПЦ МП нагадали, що анафема на гетьмана Івана Мазепу недійсна (рос.). Кореспондент. net, 22 березня 2013. – URL: <https://web.archive.org/web/20131002220248/http://ua.korrespondent.net/ukraine/events/1529738-v-upc-mp-nagadali-shcho-anafema-na-getmana-ivana-mazepu-nedijsna>
9. Архимандрит УПЦ МП доказывает отсутствие анафемы на Мазепу. Обозреватель. Обозреватель, 22 марта 2013. – URL: <https://web.archive.org/web/20131029214435/http://obozrevatel.com/politics/72503-arhimandrit-upts-mp-dokazyivaet-otsutstvie-anafemyi-na-mazepu-i-molitsya-za-ego-upokoj.htm>
10. Цензор.НЕТ. «Мазепа помер як вірний Матері-Церкви Вселенського патріархату!» – архієпископ Тельміський Іов (Геча). Цензор.НЕТ

(укр.), 18.06.2018. – URL: https://web.archive.org/web/20190425213301/https://censor.net.ua/ua/news/3086742/mazepa_pomer_yak_virnyyi_materitserkvy_vselenskogo_patriarhatu_arhiyepyskop_telmiskyi_iov_gecha

11. Вселенський патріархат вважає анафему Мазепи неканонічною. <https://ukr.lb.ua/>. Лівий берег. 17 вересня 2018. – URL: https://ukr.lb.ua/news/2018/09/17/407759_vselenskiy_patriarhat_vvazhaie.html

ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Ухач Василь Зіновійович

кандидат історичних наук, доцент

кафедри теорії права та конституціоналізму

Західноукраїнський національний університет

Інтернет-адреса публікації на сайті:

http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3715

Наукова проблематика українського визвольного руху періоду 1917-1921 років без перебільшення представлена ґрунтовними напрацюваннями сучасних науковців. Вшанування подій та видатних учасників Української революції 1917-1921 років було визначено одним із пріоритетів діяльності органів державної влади на 2017-2021 роки, що безперечно слугувало утвердженню історичної єдності земель, формуванню комомераційної політики, консолідації суспільства, зміцненню міжнародного авторитету України [5].

Історіографія окресленої наукової теми, зрештою, як і Відродження Української державності у період 1917-1921 років, достатньо ґрунтовно представлена як в історичній, політологічній, так і в правовій науці. Виокремимо праці М. Бурдіна, В. Верстюка, П. Захарченка, О. Копиленка, Н. Ковальнової, С. Корновенко, С. Мякоти, В. Малькіна, Р. Тимченка, Г. Терели, В. Ухача та ін. [2].

У науковій розвідці поставлено за мету проаналізувати окремі аспекти вирішення земельного питання владними інституціями Української держави за проміжок квітня – грудня 1918 р.

Вирішення земельного питання у ті буремні часи без перебільшення було наріжним питанням всього революційного руху народів Російської імперії, а тим паче для українського селянина (на початок XX століття українське селянство складало понад 75 % 291 населення України. – Авт.). Від того як чинна влада вирішуватиме аграрне питання без перебільшення залежало її легітимне майбутнє існування. Слід наголосити, що головною цінністю для українського селянина завжди виступала земля (мається на увазі не лише її економічний, а й ірраціональний виміри). Клаптик власної землі був для хлібороба не лише джерелом доходу, а й своєрідним символом свободи, який він з максимальною впертістю захищав від усіляких намагань обмежити, що, як правило, виходило ззовні – чи то з боку власної держави [6, с. 33]. Слушно зауважував С. Кримський «[...] владні структури в Україні не були константними, стабільними, в той час як земля залишалася інваріантною цінністю при усіх перетвореннях влади» [1, с. 276].

Дослідники зазначають, що на погляди П. Скоропадського в розумінні ним основних принципів земельної реформи, суттєвий вплив мало кілька факторів. По-перше, Гетьман був прихильником столипінської реформи, очевидно, цим і можна пояснити дрейфування поглядів П. Скоропадського у бік доцільності фермерського господарювання. По-друге, програмова платформа Української народної громади, лідером якої був Гетьман, і в якій чітко проглядалося ліберально-консервативне бачення шляхів розв'язання земельного питання. По-третє, це позиція Української демократично-хліборобської партії, яка обстоювала позицію ліквідації великого землеволодіння (латифундій) і наділення селян землею за викуп. Звісно, що такі підходи йшли в розріз із впливовим Союзом земельних власників, які твердо обстоювали непорушність поміщицького землеволодіння. Суттєвим фактором, яким Гетьман не міг ігнорувати були настанови, висунуті німецьким командуванням, які в цілому збігалися з реформаторськими намірами П. Скоропадського [4, с. 9-11].

Зволікання державних мужів «першої» Української Народної Республіки (далі – УНР) з розподілом землі, призвело до конфлікту з німецькою окупаційною владою. 6 квітня 1918 р. німецький

головакомандувач Г. Ейхгорн без згоди Української Центральної Ради (далі – УЦР) видав наказ про засів полів і всупереч земельному законодавству останньої повернув право розпоряджатися землею колишнім власникам, чим зводив нанівець результати діяльності земельних комітетів [10].

Грамотою Гетьмана від 29 квітня 1918 р. було скасовано закон УЦР про норму земельного володіння у 25 десятин і конфіскацію земельних володінь. Відзначимо, що погляди П. Скоропадського на проблеми власності були цілком відмінні від поглядів М. Грушевського. Так, в «Грамоті [...]» йшлося: «Права приватної власності як фундаменту культури й цивілізації відбудовуються в повній мірі [...]. Відбудовується повна свобода по розробленню купчих по купівлі-продажу землі. Поруч з сим буде вжито заходів по вивласненню земель по дійсній їх вартості від великих власників для наділення земельними участками малоземельних хліборобів [...] [7, с. 84]. У заяві гетьманського уряду від 10 травня 1918 року визначалась основна мета реформи – створення в Українській Державі «селянства здорового, забезпеченого землею і здатного найвищою мірою підняти її продуктивність» [3, с. 132].

Була створена Вища Земельна комісія на чолі з гетьманом. У губерніях і повітах створювались спеціальні земельні комісії, які мали вирішити конфлікти, що виникали поміж поміщиками і селянами. У листопаді 1918 р. П. Скоропадським був затверджений закон про проведення земельної реформи [2, с. 140]. У відповідності з цим законом усі великі поміщицькі земельні маєтності були примусово викуплені державою і розподілені між селянами, не більше як по 25 десятин на господаря. Ті ж поміщицькі землеволодіння, які мали культурне значення, вирощували племінну худобу, обслуговували цукроварні тощо, не підлягали переділу. Такі господарства могли мати по 200 десятин землі. Важливе значення у цих реформах відводилося Державному Земельному банку.

Таким чином, П. Скоропадський прийшов до влади з чітким уявленням принципів засад власної аграрної політики, які мали базуватися на праві приватної власності «як фундаменту культури і цивілізації». Безперечно, П. Скоропадський із проведенням успішної

земельної реформи пов'язував і тривкість гетьманського правління, яке залежало від створення міцної соціально-політичної бази і виконання поставок продовольства та сировини до Центральних держав. Земельна реформа гетьмана відкривала шлях до інтенсивного розвитку сільського господарства і юридично закріпила право власності на землю, проте, в силу внутрішніх та зовнішніх факторів, земельне законодавство так і не було зреалізовано в житті.

Визначальними моментами аграрного законодавства П. Скоропадського було: розуміння політиками сутності реформування – ставка на економічно міцні одноосібні селянські господарства; темпи роботи земельних комісій, участь у них тих самих осіб, коло питань, які обговорювалися; шляхи реалізації нововведень, що планувалися: кредитування, створення Державного земельного банку, наділення селян землею за викуп; розміри угідь одноосібних селянських господарств – 25 десятин [3, с. 137-138]. Проте, як слушно стверджує Р. Тимченко, аграрними перетвореннями були невдоволені всі: селяни – незначними поступками і відновленням поміщицького землеволодіння, інтелігенція – вбачала земельні спекуляції у пропонованих заходах, великі землевласники – надмірними поступками селянам [9, с. 408]. Стратегічним прорахунком гетьманської влади була відсутність твердої волі у вирішенні ключового питання земельної реформи – мобілізації державою в примусовому порядку хоча б частини латифундій для їх подальшого розподілу, половинчастий характер теоретичного обґрунтування законодавчих актів.

Література:

1. Кримський С. *Архетипи української ментальності. Проблеми теорії ментальності*. Київ: Наукова думка, 2006. С. 276.
2. Копиленко О., Копиленко М. *Держава і право України 1917-1920. Центральна Рада. Гетьманство. Директорія. Навч. посібн.* Київ: Либідь, 1997. С. 140.
3. Корновенко С. В., Морозов А. Г. Аграрне законодавство Гетьманату П. Скоропадського та білого руху Півдня Росії. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 7. С. 131-139.

4. Любавець О. М. Земельна реформа П. Соропадського: німецький вплив. *Український селянин*. 2008. Вип. 11. С. 9-15.
5. Проект розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року». URL: <http://www.memory.gov.ua/news/uryad-zatverdiv-plan-zakhodiv-z-vidznachennya-1917-19> (дата звернення 05.11.2023 р.).
6. Стародубець Г. Українське село як основа повстанського запілля. *Мандрівець*. 2008. № 6. С. 33-37.
7. Скоропадський П. *Спомини*. Київ, 1992. С. 84.
8. Терела Г. *Аграрна політика Української держави П. Скоропадського*: дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Полтава, 2000. С. 107.
9. Тимченко Р. Висвітлення аграрної політики Гетьманату П. Скоропадського в сучасних дисертаційних дослідженнях. URL: dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/Tymchenko.pdf?...1 (дата звернення 05.11.2023 р.).
10. Ухач В. З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР та Української держави: порівняльний аналіз. URL: http://www.lexline.com.ua/?go=full_article&id=324 (дата звернення 05.11.2023 р.).

**ПОЛІТИКА ВІДКРИТИХ ДВЕРЕЙ
ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ**

Ісхакова Аліна Володимирівна
кандидат історичних наук, доцент
кафедри всесвітньої історії,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Подолько Роман Володимирович
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
2 року навчання спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія),
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Інтернет-адреса публікації на сайті:
http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=3710

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) була заснована у 1949 р. у Вашингтоні 12 країнами: Бельгією, Канадою, Данією, Францією, Ісландією, Італією, Люксембургом, Нідерландами, Норвегією, Португалією, Великою Британією та Сполученими Штатами Америки. З моменту заснування Альянс збільшився більше ніж удвічі, особливо наприкінці 1990-х – на початку 2000-х рр. завдяки інтеграції до НАТО країн Центрально-Східної Європи.

Протягом тривалого часу ця організація функціонує заради встановлення справедливого та стійкого миру в Європі, керуючись принципами демократичних цінностей, захисту прав людини і забезпечення верховенства права. НАТО виступає як трансатлантична організація, що є основою безпеки не лише в Європі, а й у Північній Америці.

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр. відбулися важливі з точки зору міжнародних відносин події. Так, на 1989 р. припадає кульмінація повалення комуністичних режимів у країнах Центральної та Східної Європи. Далі послідував розпуск Варшавського договору та розпад

Радянського Союзу у 1991 р. Нові демократії Центрально-Східної Європи, у першу чергу, прагнули гарантувати свою свободу шляхом інтеграції в існуючі на той час євроатлантичні структури.

На Брюссельському саміті у січні 1994 р. лідери НАТО заявили: «Ми очікуємо і будемо вітати розширення НАТО, яке охопить демократичні держави на нашому Сході» [8]. Протягом 1990-х рр. Альянс працював над тим, щоб покласти край розбіжностям часів «холодної війни». Запрошення Чехії, Угорщини та Польщі продемонструвало готовність НАТО прийняти нових членів та стерти таким чином розмежування часів біполярного протистояння. Дане розширення відображало загальний рух до більшої європейської інтеграції разом із розширенням Європейського Союзу.

Відкритість НАТО для нових членів відображає стаття 10 Північноатлантичного договору від 4 квітня 1949 р.: «Сторони можуть за одностайною згодою запросити приєднатися до цього Договору будь-яку іншу європейську державу, здатну втілювати у життя принципи цього Договору і сприяти безпеці у Північноатлантичному регіоні» [3].

Так, з моменту його підписання 19 країн приєдналися до 12 країн-засновниць. Греція та Туреччина приєдналися до Альянсу у 1952 р., Німеччина у 1955 р., Іспанія в 1982 р. Чехія, Угорщина та Польща стали членами Альянсу 12 березня 1999 р. 29 березня 2004 р. новими членами НАТО стали ще сім країн: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія. У 2009 р. відбулося чергове розширення Альянсу: до нього приєдналися Албанія та Хорватія, у 2017 р. – Чорногорія, у 2020 р. – Північна Македонія. Останнє розширення сталося у 2023 р. з приєднанням до організації Фінляндії.

На Мадридському саміті 1997 р., коли Чехії, Угорщині та Польщі було запропоновано розпочати переговори про вступ, члени Альянсу приділили детальну увагу процесам розширення, трансформації та відкритості блоку, питанням європейської та атлантичної безпеки. Лідери країн-членів Альянсу узгодили та оновили Стратегічну концепцію так, щоб вона відповідала змінам, які відбулися після 1991 року. У той самий час, ця стратегія стверджувала відданість Альянсу забезпеченню колективної оборони та підтриманню міцних трансатлантичних зв'язків [1, с. 87].

Головна ідея оновленої концепції 1999 р. – вільне розширення НАТО. «Згідно зі статтею 10 Вашингтонського договору Альянс залишається відкритим для нових членів. В наступні роки НАТО сподівається зробити запрошення іншим країнам, які бажають і можуть взяти на себе відповідальність і зобов'язання членів Альянсу, а також за умов, що приєднання нових членів слугуватиме загальним політичним та стратегічним інтересам Альянсу, посилить його згуртованість та ефективність і зробить внесок в безпеку і стабільність Європи. З урахуванням цього НАТО розробила програму діяльності, спрямовану на допомогу країнам, що бажають приєднатися, у підготовці до майбутнього членства в контексті ширших відносин з цими державами. Можливість членства кожної європейської демократичної держави, приєднання якої відповідатиме цілям Договору, буде уважно розглядатися» [7].

У грудні 1998 р. міністри закордонних справ НАТО вирішили розробити до Вашингтонського саміту комплексний пакет заходів для надання допомоги країнам-кандидатам у відповідності до стандартів Альянсу. «План дій щодо членства» (ПДЧ) було оприлюднено на Вашингтонському саміті у 1999 р. Він передбачав подання претендентами індивідуальних річних національних програм підготовки до членства, а також механізми зворотного зв'язку та консультацій щодо прогресу, досягнутого ними у виконанні зазначених програм. ПДЧ став фактичним проявом політики відкритих дверей і складається з п'яти розділів: 1. Політичні та економічні питання. 2. Оборона/Військові питання. 3. Питання ресурсів. 4. Питання безпеки. 5. Правові питання [6, с. 73].

У кожному з цих розділів визначені проблеми, які можуть бути предметом обговорення. Як зауважують в Альянсі, список не є вичерпним. Перелік питань, призначених для обговорення, не є набором обов'язкових критеріїв для отримання членства; цей перелік розроблений таким чином, щоб охопити всі можливі питання, які країни-претенденти можуть вважати важливими для розгляду.

Програма ПДЧ надає претендентам можливість обрати індивідуальний перелік заходів, які, на їхню думку, найбільш долучають їх до підготовки до членства в НАТО. Кожна країна-претендент формує свій власний пакет, враховуючи свої унікальні обставини і визначаючи конкретні заходи, які необхідно впровадити. Активна участь у програмах

«Партнерство заради миру» (ПЗМ) і Раді євроатлантичного партнерства (РЄАП) залишається надзвичайно важливою для країн-претендентів, які прагнуть поглибити свою військово-політичну співпрацю з Альянсом [6, с. 73].

Двері до членства в НАТО залишаються відкритими для інших європейських країн, які готові і бажають взяти на себе зобов'язання, пов'язані із членством, і чиє членство сприятиме безпеці в євроатлантичному регіоні. Основні аспекти цієї політики включають готовність країн-претендентів демонструвати відданість принципам верховенства закону та прав людини; утримуватися від загрози застосування сили чи, власне, її застосування будь-яким чином, що не відповідає цілям ООН; сприяти розвитку мирних та дружніх міжнародних відносин; дотримуватися принципів економічної свободи, соціальної справедливості та відповідальності за охорону довкілля; виділяти збройні сили та ресурси для забезпечення колективної оборони та виконання інших місій Альянсу; належним чином брати участь у плануванні колективної оборони Альянсу; брати участь у заходах Альянсу на умовах спільного фінансування згідно з погодженими частками витрат; запровадити достатні засоби безпеки та процедури для гарантування захисту найбільш засекреченої інформації відповідно до положень політики НАТО з питань безпеки інформації тощо [6, с. 74-78].

Отже, однією із ключових характеристик Стратегічної концепції 1999 р. стала політика відкритих дверей. Північноатлантичний Альянс залишався відкритим для нових країн-членів. У своїй промові 26 лютого 1999 р. 42-й президент США Білл Клінтон так і зазначив: «Ми прагнемо, щоб вся Європа мала те, що побудовано спільними зусиллями у Західній Європі, а саме спільноту, яка підтримує спільні стандарти прав людини, та де люди мають впевненість у безпеці для інвестування у власне майбутнє; де нації співпрацюють, щоб зробити війну недопустимою. Ось чому я наполегливо домагаюсь розширення кордонів НАТО і чому ми повинні тримати двері для вступу в Альянс відкритими, щоб інші країни мали стимул поглиблювати свою демократію» [1, с. 87].

Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина та Словенія отримали запрошення розпочати переговори про вступ на Празькому саміті Альянсу в 2002 р. та приєдналися до НАТО в 2004 р. Усі сім країн брали участь у ПДЧ.

На саміті в Бухаресті у квітні 2008 р. лідери країн Альянсу зробили ряд кроків, пов'язаних із черговим розширенням блоку. Кілька рішень стосувалися Західних Балкан. Союзники вважали більш тісну інтеграцію західнобалканських країн до євроатлантичних інституцій необхідною умовою забезпечення довгострокової стабільності в цьому регіоні. У результаті Албанія та Хорватія приєдналися до Альянсу у квітні 2009 р., Чорногорія у червні 2017 р., Республіка Північна Македонія у березні 2020 р.

24 лютого 2022 р. Росія здійснила повномасштабне вторгнення в Україну. Уперше після завершення Другої світової війни в Європі триває настільки масштабний військовий конфлікт. В умовах активної фази війни, яка розгортається прямо біля кордонів НАТО, роль Альянсу як оборонного союзу для забезпечення безпеки Європи стає надзвичайно важливою.

Ці події змусили у травні 2022 р. Фінляндію та Швецію оголосити про намір приєднатися до НАТО. Після участі у червневому саміті в Мадриді Фінляндія та Швеція завершили переговори про вступ у штаб-квартирі НАТО в Брюсселі 4 липня 2022 р., підтвердивши своє бажання та здатність виконувати політичні, правові та військові зобов'язання членства в НАТО. 5 липня члени Альянсу підписали Протоколи про приєднання для Фінляндії та Швеції. Після ратифікації протоколу про вступ Фінляндії всіма членами НАТО, країна була офіційно запрошена приєднатися до Вашингтонського договору і стала повноправним членом Альянсу 4 квітня 2023 р.

Після ратифікації протоколу про вступ Швеції всіма країнами-членами НАТО відповідно до національних процедур ця країна також стане новим членом Альянсу. Наразі ратифікаційні протоколи підписали усі країни-члени Альянсу, крім Угорщини і Туреччини. 23 жовтня 2023 р. Реджеп Тайїп Ердоган – президент Туреччини – підписав протокол про вступ Швеції до НАТО [5]. Єнс Столтенберг (Генеральний секретар Північноатлантичного Альянсу) стверджує, що Швеція виконала всі необхідні умови для набуття повноправного членства в Альянсі [4].

Таким чином, Північноатлантичний Альянс виступає важливим чинником збереження миру та стабільності. Процес розширення спрямований, у першу чергу, на збільшення зони безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні. Відкриття НАТО для нових членів ніяким

чином не загрожує іншим країнам. Альянс готовий поглиблювати свою співпрацю з усіма європейськими країнами незалежно від того, висловили вони інтерес до членства чи ні. Створення Ради євроатлантичного партнерства, посилення програми «Партнерство заради миру» тощо є також важливими складовими даного процесу. Розширення НАТО є процесом складним, довгостроковим, вимагає співпраці та зусиль як самої країни-кандидата, так і всіх членів Альянсу. Він спрямований на сприяння стабільності та співпраці в регіоні, на побудову цілісної та вільної Європи, об'єднаної миром, демократією та спільними цінностями.

Література:

1. Гбур З. В. Роль НАТО як оборонного союзу в безпеці Європи. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9. С. 84-91.
2. Котляр О. Співпраця держав Північної Європи у сфері безпеки та оборони: фактор НАТО та регіональний вимір кооперації. *Кризи сучасної системи безпеки: у пошуках нового міжнародного порядку*: матеріали Міжнародної наукової конференції. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. С. 74-78.
3. Північноатлантичний договір. Вашингтон, округ Колумбія, 4 квітня 1949 р. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_17120.htm
4. Після переговорів у Туреччині держсекретар США заявив про впевненість швидкого вступу Швеції до НАТО. *Кореспондент.net*. 6 листопада 2023 р. URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4638004-blinken-vpevneniyi-u-shvydkomu-vstupi-shvetsii-do-nato>
5. Президент Туреччини Реджеп Тайїп Ердоган 23 жовтня погодив вступ Швеції до НАТО. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/600605-erdogan-pidpisav-protokol-pro-vstup-svecii-do-nato/>
6. Путівник до саміту НАТО у Вашингтоні. 23-25 квітня 1999 року. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/2000/wash-gde.pdf>
7. Стратегічна концепція Альянсу 1999 року. URL: https://web.archive.org/web/20150530054427/http://nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_27433.htm
8. Nato's Open Door Policy. URL: <https://www.nato.int/docu/comm/1999/9904-wsh/pres-eng/04open.pdf>

ЗМІСТ

**Конституційне право. Конституційне процесуальне право.
Адміністративне право. Адміністративне процесуальне право.
Митне та податкове право. Міжнародне право. Муніципальне право**

Бардіна Катерина Юріївна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ
КОНСТИТУЦІЙНОЇ СКАРГИ В УКРАЇНІ.....3

Світличний Віталій Анатолійович

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ДЕРЖАВНОГО
КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ.....7

Цуркан-Сайфуліна Ю.В., Бойченко С.В.

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....13

**Цивільне та сімейне право. Цивільне процесуальне право.
Комерційне право. Житлове право. Зобов'язальне право. Міжнародне
приватне право. Трудове право та право соціального забезпечення**

Iryna Yuriiivna Kotliarova

POSITIVE ELEMENTS AND THREATS OF THE IMPACT OF
DIGITALIZATION ON THE LABOR SPHERE.....17

Нікітенко Дмитро Андрійович

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОЇ
ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ.....21

Салоїд Станіслав Васильович

ДУАЛІЗМ ПРИВАТНОГО ПРАВА ФРАНЦІЇ.....24

Ткаченко Кирило Леонідович

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ЯК СУБ'ЄКТ У СПРАВІ ПРО
ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ВІДУМЕРЛОЮ.....26

Француз-Яковець Тетяна Анатоліївна,

Гавриленко Олександр Олександрович

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЛІКТНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....32

**Кримінальне право. Кримінальне процесуальне право.
Криміналістика. Кримінологія. Кримінально-виконавче право.
Медичне право. Судові та правоохоронні органи. Адвокатура**

Anastasiya Tyubay

SIGNIFICANCE OF THE ROLE OF THE VICTIM'S BEHAVIOR
IN THE PRACTICE OF THE SUPREME COURT AND
THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS.....36

Бацун Кирило Сергійович, Жук Аліна Вікторівна

РОЛЬ ТА МІСЦЕ КРИМІНОЛОГІЇ В ОСВІТІ ПРАВООХОРОНЦІВ
ТА ЇЇ АКТУАЛЬНІСТЬ.....39

Білокінь Руслан Михайлович

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ПРОКУРОРСЬКОГО
НАГЛЯДУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....41

Донченко Анастасія Ярославна

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ:
АНАЛІЗ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....56

Забуга Юлія Юріївна
НОВІ ПІДХОДИ ДО ВСТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗА ПРОЄКТОМ НОВОГО КК УКРАЇНИ.....62

Пивоваров Володимир Володимирович
ДО ПИТАННЯ ВАЖЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ
ЗАСУДЖЕНИХ НА ГАРАНТОВАНУ ОСВІТУ.....66

Сердечна Аліна Юріївна
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОЛАБОРАЦІЙНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ.....68

Шадюк Вікторія Вячеславівна
ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО ЗНИЩЕННЯ:
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТУ ЗЛОЧИНУ.....73

**Господарське право. Господарське процесуальне право.
Екологічне право. Земельне право. Аграрне право.
Фінансове право. Банківське право**

Анохін Вадим Олександрович
ДО ПИТАННЯ ПРИНЦИПІВ НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ.....77

Маціпура Дар'я Вячеславівна, Пустовіт Юлія Юріївна
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ
ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ.....80

Пацурківський Петро Петрович
ПРИРОДА ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДУ: КОНЦЕПЦІЯ ВОЛОДИМИРА НОСІКА.....84

Паюл Віра Русланівна
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО СТАНОВИЩА КРЕДИТОРІВ
У СПРАВАХ ПРО БАНКРУТСТВО В УКРАЇНІ.....92

Філатов Данило Денисович

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ
ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В КРАЇНАХ ЄС ТА УКРАЇНІ.....95

**Право інтелектуальної власності та його захист.
Інформаційне право. Інформаційні технології**

Мельник Олександр Миколайович

ПРО ПОНЯТТЯ «КІБЕРПРОСТІР» ТА ЗАГРОЗИ КІБЕРБЕЗПЕЦІ
НА ГЛОБАЛЬНОМУ Й НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ.....99

Історія держави і права. Історія політичних і правових вчень

Tetiana Hrekul-Kovalyk, Bozhena Kozek

DEVELOPMENT OF STATE (CONSTITUTIONAL) LAW AT
CHERNIVTSI UNIVERSITY IN 1875–1940.....102

Бедь Віктор Васильович

НЕДІЙСНІСТЬ ТАК ЗВАНОЇ АНАФЕМИ РОСІЙСЬКОЇ
ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ПРОТИ ІВАНА МАЗЕПИ,
ГЕТЬМАНА УКРАЇНИ.....106

Ухач Василь Зіновійович

ЗЕМЕЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПОЛІТИЦІ УКРАЇНСЬКОЇ
ДЕРЖАВИ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО.....117

Історія країн світу та міжнародні відносини

Ісхакова Аліна Володимирівна, Подолянко Роман Володимирович

ПОЛІТИКА ВІДКРИТИХ ДВЕРЕЙ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО
АЛЬЯНСУ.....122

Наукове видання

«Актуальні дослідження правової та історичної науки»

Рік заснування – 2018

Видання виходить 10 разів на рік

Відповідальний за випуск *У.О. Русенко*
Комп'ютерне верстання *О.В. Ковальський*

Підписано до друку 14.11.2023
Формат 60х84/16. Папір офсетний. Друк на дублюкаторі.
Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. Арк 4,95.
Тираж 50 прим.

ГО «Наукова спільнота»
46027, Україна, м. Тернопіль, вул. Загребельна, 23
Ідентифікаційний код 41522543
тел. +380979074970
E-mail: rusenkos@ukr.net

Віддруковано ФО-П Шпак В.Б.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК№7599 від 10.02.2022р.
Тел. 097 299 38 99
E-mail: tooums@ukr.net